

**NATIONAL ASSEMBLY OF
SEYCHELLES**

Wednesday 27th March 2024

The Assembly met at 0901 am

National Anthem

Moment of Reflection

*Mr Deputy Speaker in the
Chair*

MR DEPUTY SPEAKER

Bonzour tou Manm Lasanble Nasyonal, tou travayer Sekretarya, piblik Seselwa nenport landrwa kot zot ete pe swiv nou travay pou sa Merkredi le 27 Mars, bonzour e byenveni.

Nou travay ozordi pou prensipalman dominen par en deklarasyon par Minis pou Ledikasyon lo loportinite labours e *loan* pou etidyan e apre nou pou annan en Mosyon dan non Dirizan Lopoziyon.

Mon rekonnèt ki dan Galeri ozordi i annan en group bann zenn, en group zenn ki sorti kot Liniversite Sesel. Mon swet zot la byenveni dan Lasanble Nasyonal e *esperon* ki zot kapab vwar deliberasyon bomaten ; enteresan partikilyerman size deklarasyon Minis, ki kapab tous zot ouswa zot bann koleg

dan lavi an zeneral. Alor *welcome*.

Me avan nou kriy delegasyon pou *Statement*, Dirizan Lopoziyon ti'n vin vwar mwan pou en *matter of privilege* ki mon ava donn li loportinite pou li fer a sa moman. Mersi.

HON SEBASTIEN PILLAY

Mersi Mr Speaker. Bonzour Mr Speaker, bonzour tou koleg Onorab e bonzour tou bann etidyan Liniversite Sesel ki dan Galeri.

Mr Speaker mon *matter of privilege* i relate avek kouvertir Lasanble lo *SBC* e sa ki nou santi ki pe arive ki montre poudir bann raportaz, oubyen bann fason ki keksoz i ganny pase dan Nouvel i konpletman *one-sided*.

Mr Speaker, i a fer 3 repriz la, kot i annan bann *item* ki'n ganny anmennen par Lopoziyon sirtou bann *PNQ* ki mannyer in ganny kouver e menm Mosyon, e la mon pou sit sa 3 repriz; -

Premye repriz i konsern Mosyon i konsern ler mon ti ganny met deor pandan letan ki nou ti pe diskit Mosyon an sa ki konsern pri lavi an relasyon ek bann *port and harbor fees*, kot *SBC* ti pas son raportaz e montre ki mon ti pe ganny met deor, san met an konteks rezondet aköz mon ti ganny met deor, aköz mon

protestasyon an relasyon ek prosedir ki Lasanble ti pe swiv.

Dezyenm fwa ti an relasyon avek ler ti annan en *issue* ant mwan avek Minis Ferrari e ankor enn fwa *SBC* ti montre komanter Minis Ferrari, montre mon'n ganny met deor san montre konteks ki ti'n arive.

Apres ler Onorab Aglae ti pe eksplike aköz lo nou kote latab nou ti pe reakte dan sa fason.

Mr Speaker, nou viv dan en demokrasi, e dan en demokrasi fodre i annan en balans e diverzans lopinyon. Nou pa kapab kontinyen annan en *national media* ki pas keksoz dan en fason sitan *one-sided*. E yer swar sa raportaz mon *PNQ* an sa ki konsern sa keştyon lo kanser, in pas zis pwennvi Gouvernman san met an konteks bann eleman ki Lopozisyon in anmennen, dan keştyon ki nou'n met devan Lasanble Nasyonal.

Mr Speaker, dan mon lopinyon sa i montre ki poudir *SBC* pe ganny kontrole e ler mon dir li sa *SBC* i vire i ekrir mwan bann gran patant bann gran let poudir mwan poudir i pa pe ganny kontrole.

E sa i montre nou Mr Speaker, ki i annan en *deliberate attempt* pou fer Lopozisyon pas dan en fason ki nou, nou pe atak bann

profesyonnel dan Gouvernman, zisteman la fason ki in kouver sa keştyon ki Onorab Cosgrow in demande e lafason ki in pas bann repons ki Minis Ferrari in donnen.

Mon demande Mr Speaker e mon egzize ki travay Lasanble in ganny kouver dan en fason *fair, impartial* e balanse e ki *SBC* i enn fwa pour tou aret zwe, aret *self-censor* son lekor dan lafason ki i pas bann travay Lasanble.

Mon mentenir Mr Speaker ki 2025 nou pou bezwen met en lord dan sa sityasyon medya dan sa pei ki nou ava *allowed* tou dimoun pou annan *fair* e lib lekspresyon, san ki i ava annan kontrol e san ki i ava annan okenn kalite *vetting* ki bezwen ganny fer, ler en travay oubyen en keksoz i pase dan Lasanble Nasyonal. Mersi Mr Speaker.

(APPLAUSE)

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. Mon'n not ou *matter of privilege* e mon ava donn en lopinyon, parske ou'n vin war mwan avan e mon'n ganny sans reflexion en pti pe lo la.

I touzour annan lespas pou amelyorasyon par nenport ki endividi ou lorganizasyon e anfet mon kontan ki ou'n

mansyonn 3 lenstans kot ou krwar sa bann keksoz in arive, kot i napa reportaz balanse kot diverzans lopinyon i ganny montre.

E sa ki m kapab partaz avek Lasanble, lannen pase mon ti reprezant Lasanble dan en *forum* li SBC ti organize avek tou son bann *stakeholders* e enn bann pledwari *CEO SBC* sa letan, sete pour ki bann dimoun i kapab demontre bann legzanp konkret, kot zot santi ki SBC i kapab amelyore. E mon krwar se sa ki zot anvi.

So mon krwar poudir a en moman swa nou a kapab diskite sa dan ABC pou vwar ki mannyer nou *Public Relations Office*, i kapab ante an kontak avek SBC pour ki a en moman nou kapab annan en konversyon avek SBC koman en lorganizasyon e met bann pwèn ater ki mannyer nou ti ava santi zot kapab amelyor zot travay e zot osi zot kapab dir nou ki zot santi lo fason ki nou pe fer.

Akoz sertenman journalis pa nou zanmi e zot pa pou fer nou faver, nou, nou bezwen pli mezir nou bann parol ki nou dir, aköz sa i kapab ganny servi kont nou, zot pa pou fer nou *look* pli byen ki nou, nou'n reprezant nou lekor.

So mon ava zis dir poudir wi, i annan lespas pou

amelyorasyon be nou kapab fer sa senpleman dan dyalog. Mon'n en pe sirprann avek ton e direksyon ki ou'n ale, mon ti krwar i pou en *matter of privilege* en pe pli reprezantatif lo ki mannyer travay Lasanble pe fer, aköz ou'n anmenn 2025, sanzman ki zot pou fer e in annan en aklamasyon.

Mon krwar poudir in plito en *Statement* en pe politik e nou'n mank en lokazyon pou fer en reprezantasyon serye avek SBC lo fason pou amelyor son travay.

Donk, nou ava re *take up* sa size da ABC ozordi ler kar e vwar ki mannyer koman en lenstitisyon ansanm tou lede kote parti, tou lede kote politik, nou kapab ed SBC pou amelyore e SBC ed nou pou amelyore koman en lenstitisyon. Mersi.

Sa i mon lobzervasyon ; mon pa pou dir *ruling*, me mon lobzervasyon lo ou *matter of privilege*, annou pa fer e deba lo sa size nou ava *take it up* lo-

HON SEBASTIEN PILLAY

(Off-Mic)

MR DEPUTY SPEAKER

Non, nou pa pou pran sa pwèn klarifikasyon lo sa size. Donk, nou ava *move* lo nou *first item of the day* e nou ava demann *Hansard Reporter* pou kriy

panel. Nou ava take up sa size dan ABC taler. Mersi Onorab.

Mon ava dir bonzour e byenveni delegasyon ki fek zwenn nou, dirize par Minis pou Ledikasyon Dr Justin Valentin. E Dr Valentin i akonpanyen par bann Zofisye lo latab devan;-

Sekreter Prensipal pou *Education Sector Development*, Mr John Lesperance, manmzel Odile Vidot ki Direkter Zeneral, pou *Financial Services Development Divisions* sorti dan Departman Finans, manmzel Barbara Kilindo ki *Principal Scholarship Administrator* dan Minister Ledikasyon.

E lo *side table* nou osi rekonnet manmzel Marie-Paule Rabat ki *Director for Financial Services Development Division Department* dan Departman Finans. Savedir nou annan Zofisye sorti dan 2 diferan Minister ouswa departman ozordi bomaten.

Alor la nou pou envit Minis pou Ledikasyon pou fer son deklarasyon lo loportinite labours e *loan* pou etidyan e sertenman pou annan loportinite pou bann Manm demann kestyon apre. Minis, *proceed*.

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mersi Mr Speaker. Bonzour Mr Speaker, bonzour *Leader Zafer* Gouvernman dan Lasanble, bonzour tou bann Onorab prezan.

Byensir en bonzour spesyal pou bann etidyan Liniversite Sesel ki anler dan Galeri ki pe ekout nou, bonzour *Leader* Lopozisyon e bonzour tou bann dimoun ki pe ekout nou lo bann diferan medya.

En bonzour spesyal mon konnen pou bann etidyan e zot paran, akoz sa size byensir i pou dan zot lentere.

Mr Speaker, apre ki Gouvernman in entrodwir *Education Loan Scheme* ki bokou dimoun i konn li koman *Student Loan*, en *scheme* pou fasilite akse avek letid avanse, apre ki serten etidyan in komans pran sa *loan* pou siport zot letid e ki sa *loan* aprezan pe komans etabli, Minister Ledikasyon in vwar li neserer pou vin devan Lasanble, pou fer en deklarasyon lo deboursman sa *loan* dan konteks provizyon *scholarship* e pour eksplik serten bann lazisteman ki pe ganny fer an se ki konsern lasistans pou *scholarship*.

Minister Ledikasyon i santi ki pa tou piblik ki konpran ki mannyer sa *loan* i marse, alor atraver sa deklarasyon, mon ava pe donn piblik en leksplikasyon pli

konkret lo ki mannyer zot a kapab servi sa *loan* koman sa lasistans ki zot pe rode pou siport letid iniversiter.

Mr Speaker, Gouvernman i krwar dan lepanouisman bann zenn e dan kreasyon en lafors travayer konpetan profesyonnel e kalifye. Se pour sa rezon ki nou a pe rod tou fason, tou mwayen pou fer ki tou dimoun ki annan kapasite, abilite e lentere, zot vwar zot dan nou program *lifelong learning*.

Apré ki en etidyan in fini lekol segonder, i annan sans pou li kontinyen dan en sant profesyonnel depandan lo son performans e son lentere. I osi annan son sans pou li antre lo en *Skill Development Program* atraver Departman Lanplwa, si non i al direkteman dan lemond travay.

Nou'n elarzi serten program dan bann sant profesyonnel pou enkli bann Program *Apprenticeship* pou donn sans bann etidyan ki pli kalib lo kote vokasyonnel, pou zot osi konplet en program formasyon e ganny zot lavi.

Minister Ledikasyon, in kre lespas pour ki bann zenn ki anvii retourn dan en sant profesyonnel pli tar dan zot lavi i kapab fer li.

Sant *SIDOL* pe elarzi son program pou enkli laprantisaz par zistans.

Minister Ledikasyon, in sinye lakor avek omwen 2 liniversite pou fer ki laprantisaz par distans, i vin enn ki a laporte tou dimoun e *SQA* i rekonnet sa *mode* e sa metod formasyon.

Liniversite Sesel i kontinyen agrandi son program, pou fer li vin pli relevan dan konteks formasyon lafors Resours Imen dan Sesel.

Sistenn ledikasyon Sesel i dinamik e nou anvii a tou moman kapab siport sa dinamiz.

Mr Speaker, demann pou letid iniversiter i kontinyen ogmante. Demann par etidyan pou konplet en letid iniversiter aletranze, i kontinyen ogmante.

Nou ti vwar dan bann miting piblik lannen pase, ki mannyer bann zenn dan bann diferan sant profesyonnel ti a pe fer zot ka vizavi akse avek *scholarship*.

Dan Seksyon *Scholarship* nou kontinyelman resevwar demann par diferan travayer, demann lo akse avek Letid Siperyer Premye Degre ouswa *Master*.

Nou menm vwar etidyan ki deza dan en liniversite pe demann nou lasistans, pou kontinyen zot letid lo en nivo pli o. Setadir lakantite etidyan ki pe demande pou fer en Letid Siperyer lo nivo Premye Degre,

Master ouswa Doktora, pe ogmante.

Nou osi resevwar bokou paran ki pe eksprimen ki zot anvi partisip dan peyman letid zot zanfan.

Mr Speaker, sa sityasyon i prometan e i demontre lenportans ki bann travayer Sesel pe mete lo zot formasyon.

Akoz stati ekonomik Sesel *High Income State*, lakantite *Scholarship* ki nou pe gannyen avek bann pei ouswa lorganizasyon enternasyonal in redwir. Alor Minister Ledikasyon, i annan en defi signifikan pou servi son Bidze *Scholarship* pli byen e pli efektiv.

Avan 2022 apard ki en Bidze *Scholarship* e lezot loportinite sorti kot enn de pei e lorganizasyon, ti napa en lot mwayen finansman par Gouvernman pou siport letid iniversiter.

Akoz sa ta demann e sa dinamizm, Gouvernman ti met an plas en sistenm *Educational Loan Schemes - Student Loan* e sa ti komans vin operasyonnel an Me 2023. Kwa sa? Sa *Educational Loan Schemes*, sa *Student Loan*?

Sa *Educational Loan Scheme* i en provizyon ki Gouvernman in met an plas, siporte e apiye par Sef Labank Komersyal *Credit Union, Central Bank*, e Lasosyasyon

bann Banker, pou met a dispozisyon R8 milyon par lannen pou siport ban etidyan dan zot letid iniversiter.

Sak *loan* i en valer pa plis ki R800 mil e i ganny donnen pou siport en letid dan en domenn priyorite pei. Baze lo to lentere sak labank, Gouvernman i sibvansyonn 4 poursan lentere.

En etidyan i komans repey sa *loan* selman apre ki in fini son letid e i annan li 10 an pou repeye.

Gouvernman i *guarantor* pou sak etidyan ki pran sa *loan*. I kler alor ki *Educational Loan Scheme* i reprezant sa fason direk e konkret, ki mannyer Gouvernman in aranz lo son sistenm *Scholarship* pou li kapab siport pli byen bann etidyan ki al liniversite.

Me ki lazisteman ki nou pe anmennen atraver sa deklarasyon? Mr Speaker, i annan en provizyon dan *Policy Scholarship* pou asiste etidyan ki pa zwenn kriter etabli pou ganny en labours konplet - en *full Scholarship*.

Sa provizyon i apel *part finance*. Sa i en laranzman kot Gouvernman i kontribye 40 poursan en letid e sa etidyan li i kontribye 60 poursan. Sa laranzman i selman aplikab si i annan posibilite finansman e i ganny aprouve, selman ler tou lezot ka ki en etidyan ki'n

zwenn kriter in fini ganny aprouve.

Provizyon *Scholarship* pou bann etidyan ki zwenn kriter, i pas avan tou. Depi ki prosedir *scholarship* in komanse sa lannen, nou'n vwar bokou etidyan ki pa'n zwenn kriter etabli, ouswa bann etidyan ki pe sanz lenstitisyon, pe demann opsyon *part finance*.

Minister Ledikasyon i konsernen avek sa bann opsyon. Premyerman nou'n vwar pandan sa enn de dernyen lannen, ki sa bann opsyon *part finance* in met bokou presyon finansyel lo bann paran e serten bann paran pa'n onor zot komitman.

Donk se sistenm ki finalman bezwen peye, pour ki sa etidyan i konplet son letid.

Dezyenmman, avek sa logmantasyon dan lakantite etidyan ki pou kalifye pou en labours konplet gras a sa bann lazisteman ki nou pe fer, pour ki akse avek *scholarship* pou bann etidyan ki dan bann sant profesyonnel i vin pli ekitab, nou pe vwar imedyatman ki *part finance* pou nepli fasil.

Swivan konsiltasyon e diskisyon ki Minister Ledikasyon in fer avek Departman Finans, nou'n war li apropiye pou dis-kontinyen *part finance* dan sa fason ki i ti

a pe ganny fer me pou diriz etidyan ver *student loan*.

Atraver sa deklarasyon, mon pe montre etidyan ki mannyer sa *Educational Loan Scheme* pou aprezan sa laranzman ki Gouvernman pe anmennen pou siport letid olye, *part finance*.

Toudswit kestyon se dan ki sirkonstans ki en etidyan i kapab alor konsider en laplikasyon *Educational Loan Scheme*?

Dan ka kot en etidyan-premyerman dan ka kot en etidyan i anvi etidye en domenn priyorite pei, me i pa'n kalifye pou en *full scholarship* anba bann program ki an plas. Dan sa ka en etidyan i pran en *loan* pou kouver son kou letid.

En etidyan i kapab pran sa *loan*, dan ka kot in kalifye pou en labours dan liniversite an deor Sesel, nou'n met li dan en liniversite dapre nou plan e mwayen, me sa etidyan i anvi dedye, i anvi etidye dan en lot liniversite ki kou total i pli ser ki kot nou ti'n met li inisyalman e dan sa ka i a pran en *student loan* pou li kouver diferans son kou letid.

Me i pou ganny en total ki pa plis ki R800 mil, i kapab annan lezot sirkonstans kot en etidyan i ava war li neserer pou fer en laplikasyon en *educational loan* e sa *loan* i osi aplikab pou lezot endividi ki

anvi kontribye dan devlopman pei Sesel.

Dan tou sirkonstans, labank i rezerv son drwa pou etidye sak dosye laplikasyon e desizyon final pou aprouv en *loan* i reste dan zot lanmen. Okenn etidyan ki anvi plis detay lo *student loan* e priyorite pei i a ganny demande pou kontakte *Scholarship Section* dan Minister Ledikasyon.

Mr Speaker tou bann laranzman kot en paran e etidyan ti a pe mazin pran *part finance* aprezan zot pou ganny dirize pou pran en *educational loan*. Rezon se ki nou anvi servi sa Bidze *Scholarship* ki nou'n gannyen anyelman, pou kre plis loportinite *scholarship*.

Nou anvi reponn laspirasyon bann etidyan dan bann sant profesyonnel dan tou sant profesyonnel e lezot etidyan osi menm ki pa dan en sant, ki ava annan bann kriter spesifik baze lo performans ki a ganny etabli pou akse *scholarship*.

Koumsa nou pa ava war zis 5 etidyan pli meyer ki kalifye, me plito vwar tou etidyan ki kalifye baze lo zot performans pou zot ganny sa sanz ganny en *Degree Liniversite*. Sa i en demann sorti kot bann zenn etidyan zot menm, atraver miting piblik e

en *youth education summit* ki nou ti fer lannen pase.

Sa nouvo laranzman i komans imedyatman, parske tou sistenm i an plas pou sa *educational loan* ganny enplimante. Sepandan bann lezot etidyan ki deza dan en liniversite e ki lo en laranzman *part finance*, zot pou kontinyen lo kondisyon ki zot ti sinyen letan zot ti pe al etidye.

Mr Speaker, an konklizyon, *Educational Loan Scheme* i en *Scheme* vreman inovatif e zenere, ki Gouvernman in entrodwir dan provizyon ledikasyon iniversiter. I ankouraz paran ki anvi kontribye pou son zanfan, progrese dan bann konteks kot en zanfan pa'n zwenn bann standar etabli pou li ganny en *free scholarship* atraver *Scholarship Scheme*.

Minister Ledikasyon i osi profite, pou remersye tou paran ki onor zot komitman e fer byen zot peyman. I osi demann bann etidyan pou retourn Sesel letan zot in fini etidye, pou vin kontribye dan devlopman ekonomik zot zoli pei.

Minister Ledikasyon i kontinyen ankouraz bann etidyan pou travay dir, pran zot letid o serye pour ki zot a kapab kontinyen avanse. O fir e an mezir lakantite etidyan ki

kalifye pou en *Scholarship* i ogmante, sanzman dan kriter pou vin pli konpetitif e etidyan pou bezwen travay pli dir.

Scholarship Scheme pou toultan egziste e sipor Gouvernman atraver bann Labank Komersyal, i demontre sa sipor ki nou anvi donnen, pou fer ki sak Seselwa ki annan lentere e abilite i etidye e aforsi son konpetans.

Gouvernman pe ankouraz sak etidyan ki anvi en sipor Gouvernman, pou swazir en program letid ki dan priyorite pei. E pour li etidye dan en pei ou lenstitisyon kot in ganny plase, pou anpes annan ban kou finansyel ase signifikan. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Minister. Donk sa ti deklarasyon Minis lo loportinite labours e *loan* pour etidyan.

Sertennman i annan plizyer Manm ki pe montre lentere, kit zot lanmen anler mon a donn laparol premye Onorab Philipe, *yes* nou pou bezwen fer sa, aköz pou bann teknisyen kapab pran laparol. Donk nou a kapab bouz dan Staz Komite.

Do we have to take a Motion ouswa zis nou? *Ok, any Member would like to move the Motion please? You want to*

move? Thank you very much Honorable Leader Lopozisyon.

HON SEBASTIEN PILLAY

Anba *Order 84*, mon ti a kontan ki Lasanble i konstitye son lekor dan en Komite pou nou kapab demann kestyon Minis ek bann teknisyen lo sa *Statement*, ki in fek fer devan Lasanble. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Thank you Onorab. Eski mon ganny en segonnman? *Leader Government Business?*

HON BERNARD GEORGES

Motion seconded Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Thank you. And we take a vote? Nou pa bezwen *take a vote*, selman mon oule *still* Manm i vote, *ok? Unanimous, ok?* Telman enteres Lasanble sa size. *I love the spirit* ki nou'n komans avek. Mon swete nou kontiny koumsa ziska 5 er ozordi.

Very well, unanimously Sergeant then ou pou met nou dan Staz Komite.

Mersi. Donk nou pou pran kestyon la aprezan, savedir mon'n dir mon pou donn laparol premye Onorab Philipe Monthly prezan larestan ki pou enterese kit zot lanmen anler pou mon pran non, nou limit nou lekor lo 2 kestyon e mon demann *panel*

pou fer larepons *concise e to the point*, koumsa nou a kapab pran otan kestyon. Onorab Monthy.

HON PHILIP MONTHY

Mersi Mr Speaker. Bonzour Minis ek ou delegasyon e bonzour tou bann etidyan *UNISEY* dan *Gallery*.

Minis mon zis anvi ou servi loportinite pou eklersi bann paran la deor ki, i annan ki'n kontakte mwan ler zot in ganny dir - i annan ki'n ganny dir ki *part finance* pe al aboli, *ok?* Zis pou fer kler pour eklersi zot, *part finance* pe ganny transfer anba sa *Student Loan Scheme*. So i en opsyon ki pou kontinyen.

Si en etidyan i anvi al dan en liniversite in ganny *full scholarship* me zot, zot in donn li en liniversite li i anvi sanze, i a ganny sa finansman ki Gouvernman ti pou donn li, apre li i a *top up* sa ladiferans. Zis konfirm sa pour ki sa detrwa paran ki en pe dan dout la deor i kler lo la.

E apre dezyenm kestyon, eski zot in annan konversasyon avek bann *professional center* pou konn apepre poursantaz bann etidyan ki enterese swiv letid lo nivo iniversiter dan sa bann *professional center?* Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. Mon ava envit *panel* pou larepons.

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mersi Mr Speaker. Mr Speaker, parey mon'n dir *part finance* i kontinyen li atraver en *scheme* ki Gouvernman in met an plas la, sa *student loan*. Donk en etidyan li i pou bezwen prezan fer son bann laranzman, kote i pou ganny son bout larzan ki reste avek labank koman atraver en *loan*.

E parey mon'n dir, labank i pou etidye sak dosye e desizyon pou donn sa *loan* i pou byensir dan lanmen labank a sa pwen. E an se ki konsern poursantaz etidyan dan bann lezot sant profesyonnel, i annan annefe mon pou dir sa desizyon ki bann lezot etidyan i anvi zot osi ganny en sans pe ganny eksprimen par preski tou etidyan.

E se pour sela rezon ki prezan nou dir akoz zis *A level e Business Academy* ki zot, zot ti annan bann kriter ki etabli, lezot sant profesyonnel ti pe pran zis 5 etidyan. Donk, nou, nou krwar poudir sa i pa neserman *fair* akoz i annan bann etidyan si i tonm sizyenm i konpetan, me selman i pa neserman ganny sa sans lo lalis priyorite.

Donk, nou pe revwar sa kriter pou fer ki bann etidyan osi ki annan konpetans zot ava ganny sans ale.

E la prezan osi avek lentrodiksyon sa *student loan* bann etidyan ki santi zot anvi al etidye, zot ava fer en laplikasyon atraver- si zot pa anvi dizon pas atraver *Scholarship Scheme* zot santi poudir zot kapab ale etidye lokalman ou swa enternasyonalman- *I mean* an deor Sesel, lokal ou swa an deor Sesel, zot kapab fer li. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Minister. Mon ava donn laparol Onorab Bistoquet.

HON ANNE BISTOQUET

Mersi Mr Speaker. Bonzour tou dimoun a lekout e en bonzour spesyal pou bann etidyan liniversite ki dan *Gallery*. An vi ki mon osi mon en etidyan liniversite, mon swet zot la byenveni. Wi, mon ankor pe etidye Lalwa Mr Speaker, mon pa ankor vini en avoka parey mon ti ganny dir dan Lasanble.

Mr Speaker, mon kestyon pou Minis se, prenon kont Liniversite Sesel son konteks ki i ankor en liniversite ki pe devlope, eski Minis i kapab konform ek nou si sa nouvo Lalwa i aplikab zis pou bann etidyan ki pe al

etidye deor, oubyen si i osi aplikab pou ban etidyan ki Liniversite Sesel?

E mon dezyenm kestyon i eski sa i aplikab zis pou bann etidyan ki'n fek sorti possegonder ki pe al dan liniversite, oubyen i osi aplikab pou bann etidyan *in-service* parey mon osi mon en etidyan *in-service*; vedir ki nou pe lekol an menm tan ki nou pe travay e i annan nou ki ganny *full scholarship* i annan nou ki ganny *part funding*? Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. Mon ava envit *panel* pou sa 2 kestyon.

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mr Speaker, sa kestyon i premye kestyon ki eski sa i aplikab pou zis liniversite aletranze ou swa liniversite, sa *part financing* dan sa konteks?

Minister Ledikasyon i krwar ki Liniversite Sesel i bezwen kontinyen grandi e nou bezwen etidyan byensir pou fer li grandi. Donk, i annan bann etidyan ki demann sa kestyon, mon a dir ou egzaktaman ki mannyer etidyan i dir; - ‘

‘Donn mwan sa larzan ki zot ti pou donn mwan pou *study* Liniversite Sesel, be mwan mon a met ladiferans mon ava al *overseas*’.

Nou dir non, nou pa pe al dan sa direksyon. Akoz? Premyerman larzan i pa en larzan ki nou'n donn ou pou Liniversite Sesel, akoz nou, nou pe devlop Liniversite Sesel, nou donn li en sonm larzan pou li kapab kontinyen devlop etidyan. Donk, i napa sa larzan pou ou, sa larzan pou ou, sa larzan pou ou. I en larzan ki asosye avek Liniversite Sesel pou devlop bann etidyan.

Epi nou pe dir osi ki si en etidyan ki ti pe al dapre sa nouvo- sa *scheme* si en etidyan i anvi dakor prezan pran son *student loan* an antye pou li al *overseas* e labank i aprouv son ka - i kapab fer li.

E dezyenm kestyon, sa *Scheme* i aplik pour tou dimoun ki anvi partisip dan devlopman ekonomik pei, i pa zis linite pou bann etidyan ki fek fini lekòl pos- segonder. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Minister. Mon ava envit Onorab Johan Loze.

HON JOHAN LOZE

Mersi Mr Speaker. Mr Speaker, Minis dan son prezantasyon, in dir nou poudir Gouvernman pou *subsidize* 4 poursan lentere pou en repeyman pou en peryod 10 an. Sa ki mon anvi

konnen, zot pe *subsidize* 4 poursan lentere, be i pa'n dir nou ki to lentere si i *fixed* ouswa si i pou vin en negosyasyon ant sa ki pe pran son *loan* avek sa Labank Komersyal kot i pe ale e Gouvernman pou *subsidize* 4 percent of that?

So nou anvi konnen pou benefis bann paran si i pou annan en *fixed rate of interest*. ouswa si i pou en *negotiated interest rate* ant paran avek labank ouswa sa etidyan ek labank.

Mon lot kestyon, i annan sa size ki ou al dan en domenn ki pou priyorite pei, ou anvoy mwan pran en pre avek en Labank Komersyal apre ou limit mwan pou fer letid dan en size ki priyorite pei.

Ou ganny ou sans ou letan ou ganny en *full scholarship* anvoy etidyan etidye dan en domenn ki priyorite pei. Sa enn li ou dir li ale pran son responsabilite, pret son larzan, *fund* son letid dan son pos e *still* etidye dan en domenn ki priyorite pei.

Mwan mon napa *issue* kont sa, selman mon krwar i en keksoz ki demann plis leksplikasyon. Akoz en paran ki li ki pare pou pran son responsabilite e pous son zanfan devan atraver en tel model, petet i ti ava egalman kontan fer plezir son zanfan e

dir; “gete ou anvi etidye sa ale al etidye sa.”

Be la ou pe limit sa dimoun pou etidye dan domenn priyorite pei. *You get the second bite at the cherry as* pei ou. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. I annan 2 kestyon.

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab. Mr Speaker, mon anvi sa kestyon teknik ganny eksplike par nou Zofisye Finans ki avek mwan *please*. Ms Odile. Mersi Mr Speaker avek ou laprouvasyon.

MR DEPUTY SPEAKER

Please proceed manmzel Vidot.

DG ODILE VIDOT

Mersi Mr Speaker. Bonzour Mr Speaker. Bonzour tou bann Manm Onorab e bonzour tou dimoun dan *Gallery* tou bann etidyan.

Mersi pou ou kestyon Onorab. Premyerman lo sa bout to lentere, so mannyer in ganny striktire se ki tou bann labank zot annan zot prop prodwi *educational loan* ki ti deza egziste, ki nenport endividi ti annan son opsyon pou li vin apros sa bann labank. Selman sa ki nou pe

vwar se ki sa bann to lentere ti tro o, pour ki bann manrmay i vremen kapab repeye ler zot trounen.

Alor se pour sa rezon ki nou'n met sa 4 poursan sibvansyon ki vedir ki i ankor annan sa konpetisyon dan ant bann labank avek zot prodwi. So sa *rate* lentere i ganny negosye - parey ou pe dir Onorab ant sa paran ek sa etidyan avek bann labank selman Gouvernman li i pou tir 4 poursan lo sa to.

Diferan labank i annan diferan to lentere ki aplikab e se pour sa rezon ki nou vremen ankouraz bann endividi ki pe rod sa *scheme*, pou zot regard en pe tou bann opsyon ki annan atraver tou bann diferan labank dan pei, ek *Credit Union* osi. E Gouvernman li sa ki nou garanti se ki 4 poursan sibvansyon pou ganny donnen.

En pe lo kote sekter priyoriter, nou konpran sa largiman ki ou pe pey dan ou prop pos, alor akoz ki i merit ganny restrikte? Me enn bann konsiderasyon signifikan ki nou ti annan ler nou ti pe kre sa prodwir *educational loan* se abilite pou en endividi repeye ler i retourn dan pei.

Sa bann sekter priyorite ki nou'n met an plas i bann sekter ki nou, nou vwar pou annan demann dan pei ler en

etidyan i retournen pou zot kapab ganny en plas travay fasilman, vitman e alor pou zot kapab repey zot *loan*.

Nou pa pou anvi dan en pozisyon kot nou pe ankouraz etidyan pou al dan en domenn, ki zot pou trouv difikilte ler zot trounen, pou zot ganny en travay vitman, pou zot kapab onor zot bann repeyman ki zot bezwen fer anba sa *loan*.

Alor i enportan ki malgre ki en porsyon sa repeyman i lo sa etidyan, i lo sa paran li menm, ki nou annan sa striktir ki nou kapab ler zot retournen, met zot vitman efikasman dan en pozisyon travay kot zot kapab *afford* pou zot fer sa bann repeyman.

Alors sa i enn bann konsiderasyon dan sa laplikasyon sa *priority sectors* dan sa *Educational Loan Scheme*. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Ou annan en klarifikasyon? *Proceed*.

HON JOHAN LOZE

Mr Speaker, mon zis anvi en *small clarification*; i annan paran ek zanfan ki'n deza *access commercial Student Loans* avan ki *scheme* in vin anefe.

Prezan ou pe entrodwir sa sibvansyon 4 pousan. Alor kestyon ki *arise naturally* la,

se eski pou annan en fason pou fer sa 4 pousan sibvansyon *apply* pou bann etidyan ki'n deza pran *loan student loan* ek bann Labank Komersyal? Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. Nou a ganny en klarifikasyon lo la.

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab. Mr Speaker, mon panse sa i ava byensir en konversasyon, ki sa etidyan la prezan i ava fer avek son labank. E letan i ava fer sa avek son labank, labank par egzanp pe dir i ava annan-

Mr Speaker, diskisyon ki'n annan avek bann labank-pou sa sibvansyon Gouvernman i pa pou *refund* sa *loan*, *re finance* sa *loan*, me selman ki nou kapab fer dan tou sironstans etidyan li i kapab koz ek labank.

E labank i annan tou son priyorite pou li kapab bouz en etidyan, si labank i anvi bouz en etidyan lo sa *student loan* prezan e i form parti lenter sa labank, priyorite pei, sa i en diskisyon ki labank i fer, en desizyon ki labank i fer. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Minister. Zis pou mwan atir latansyon Lasanble, i

annan omwen i annan lanmen mon'n manke, me selman mon not 18 manm ki'n montre lentere lo sa kestyon, mon war i enteres zot akoz i annan bokou zenn e la i fer 19, i fer 20.

I mon lentansyon pou mwan pous sa sesyon ziska 11 er si le 2 *Caucus* i dakor. Olye nou pran *break* 10 er edmi nou ale ziska 11 er apre nou a pran *break* ziska 11 er edmi konmsi nou ava fini.

Me solman *I will go through that list* e kot i fini i fini, si ou pa ganny sans ou'n ton an deor sa 20 *sorry*.

Solman ki nou ti kapab fer, nou kapab par egzanp demann en kestyon olye 2 pou asire ki tou nou bann Manm i kapab demann en kestyon. Sa i lo zot. Mwan ki mon pou fer, *I will go down through the list* kot 11 er i fini, si i reste mwan kantmenm 10 Manm.

(comments off-mic)

MR DEPUTY SPEAKER

Unacceptable? Unless nou reste avek sa zafer la ziska 5 er apre midi nou anvoy Mosyon pou semenn prosen.

I'm just trying to manage time. So next enterven an i Onorab Adelaide.

HON FRANCOIS ADELAIDE

Mersi Mr Speaker. Bonzour Minis ek ou delegasyon.

Bonzour tou dimoun ki a lekout.

Minis, mon'n ekout ou byen, i paret enteresan sa *student loan* ki zot pe ofer, me solman mon ti a kontan konnen Minis, ou dir i annan 8 milyon ki a laporte etidyan e en etidyan i kapab pran li 800 mil maksimonm.

So dan en letan kot ou war bokou etidyan ki pe *apply* pou sa *loan* e ler mon pe gete 8 milyon - 800 mil zis 10 etidyan ki kapab benefisyé. Ki bann keksoz ki zot annan an plas, ki zot fer sir zot konn davans demann, ki petet kantite etidyan ki petet i kapab *apply* pour, ki zot fer sir ki sa *loan* i reste ekitab e ki i pa fini.

E petet mon oule osi demann ou *in regards to zafer bond* - ki bann etidyan i sinyen - nou tou nou konnen ki par ler i pa tro, tro marse etidyan pa tou ki tournen.

So ki lezot mekanizm ki zot annan an plas ki zot pou bezwen fer pour ki etidyan ki ganny sa fasilite i vreman retournen pou li kapab vin ed son pei e ki Seselwa i war i ganny valer pou son larzan? Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. mon ava envit *panel* pou donn larepons.

MINISTER **JUSTIN**
VALENTIN

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab pou ou 2 kestyon. Mr Speaker sa premye kestyon i en kestyon ki nou osi nou ti demande, me mon an vi ki bann teknisyen Finans i eksplik byen ki sa i vedir pou nou pa konfize. Donk, mon ti a kontan Ms Odile i pran sa larepons *please*.

DG ODILE VIDOT

Mersi Minis. Mersi Mr Speaker e Onorab pou ou kestyon. Lo sa 8 milyon zis en klarifikasyon i 8 milyon ki dan Bidze pou sibvansyon anba sa *loan*. Alor annefe i vedir ki sa i al pou sa 4poursan ki nou pe al donnen.

So annefe pou premye lannen i vremen posib ki i *up to* 150, 200 etidyan i kapab *fit* annan sa Bidze lo baz sa *monthly repayment* ki Gouvernman pou bezwen fer dan sa sibvansyon.

Alor i pa limite vremen. I annan menm si manrmay pe pran, nou pe war tou dimoun pe pran 800 mil dan sa 8 milyon dan premye lannen ou pou ankor kapab met sa fasilite pou pres en 200 etidyan ki plis ki sa ki nou pe vwar vremen neserman dan demann *pos-segonder* an se moman.

Selman parey nou pe dir sa *scheme* i osi ouver pou

bann ki *in-service*, e pa zis bann *pos-segonder*. Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi manmzel Odile. Minister i oule azout keksoz lo la?

MINISTER **JUSTIN**
VALENTIN

Wi. Mr Speaker, mon anvri reponn sa dezyenm kestyon ki pe demande ki mekanizm i an plas pou fer ki etidyan ki'n pran sa *loan* i retournen.

Mr Speaker, pou en etidyan retournen apre ki in *study*, ankor sa i bann, i en defi dan Minister Ledikasyon e nou bezwen - ou konnen etidyan byensir i bezwen onor son komitman; i bezwen pa malonnet. In ganny asiste pou li etidye. I annan en kondisyon mon krwar i bezwen pran son responsabilite pou retournen.

Me an menm tan, pou le moman la nou, nou pe travay osi avek Lofis *Attorney Zeneral* pou nou etabli nou *scholarship* - si oule en *Scholarship Policy* ki en pe pli - ki pli morde, pou nou kapab osi fer ki nou ganny rannman lo tou sa bann etidyan ki nou anvoy deor aletranze pou zot etidye. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Minister. Letan mon'n dir zafer *time management*, taler mon tann en pe

mirmirasyon e mon *I'm still open to suggestion*, poudir si zot oule pouse *panel* i annan letan ki zot kapab *take* sa size ziska midi, *we can work* dan nou letan normal.

Solman i mon lentansyon pou fini *Order Paper* ki ti'n set pou sa semenn *by 5* er ozordi, ki fer ki si par egzanp nou pran sa *Statement* e bann kestyon ziska midi, ler nou retournen 2 er nou pran Mosyon, nou pou limit letan pour ki sa Mosyon *the Right of Reply* i ganny donnen avan 5 er ozordi ki pa lo *Order Paper* semenn prosen, so *the Caucuses* diskit sa antre zot, sizere avek mwan.

Savedir la mon pou *still* ale ziska 10:30 nou pou *adjourn*. Dan *break* deside ki zot anvi fer, mwan selman mon anvi lentansyon fini *Order Paper set for this week by 5 pm today. That's what I want to do. Chief Whip LDS* oule dir en keksoz.

HON SANDY ARISSOL

Non Mon- Mersi Mr Chair bonzour tou dimoun. Mon pli an faver sa ki ou pe mansyonnen la, parske an vi ki nou annan osi bann etidyan Liniversite anler e kekfwa bann paran pe ekoute lo sa size sitan enportan, mon pa pou- nou *ok* lo nou kote pou nou pous li ziska midi parey ou pe dir pou maksimonm

manm kapab demann otan leklersisman.

E nou profite koman bann zofisye i la, zot a donn nou otan leklersisman e parey ou'n dir 2 er nou ava retournen avek Mosyon ki lo *Order Paper* e nou ava fini 5 er avek *Order Paper* parey ou pe propoze. Mon *happy* avek sa propozisyon. Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Very well, mon'n note poudir *Leader* Lopozisyon avek ni *Chief Whip* Lopozisyon ki pa dan pei an se moman pa'n la letan nou'n fer sa propozisyon, me zot ava koze dan *break* e zot ava- so prosen enterven an ki lo lalis se Onorab Michel Roucou.

HON MICHEL ROUCOU

Mersi Mr Speaker. Bonzour a tous, bonzour bann zanfan ki sorti kot Liniversite Sesel.

Minis, si ou kapab dir avek nou, ki bann sironstans ki'n fer ki Gouvernman in arete avek sa *part finance* li menm li? Eski parey Onorab Adelaide in dir se ki bann sironstans i parey bann zanfan ki pa trounen, ki bann lezot sironstans ki'n fer zot pran en tel desizyon? Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. Mon ava envit *panel* pou reponn sa enn kestyon.

MINISTER **JUSTIN**
VALENTIN

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab. Onorab, sirkonstans, premyerman nou anvi dir avek bann paran se Gouvernman menm ki pe *sponsor* sa nouvo laranzman. Sa nouvo laranzman se Gouvernman menm ki pe *sponsor*.

Donk, i dan menm konteks kot en dimoun i pran en pe larzan e i rann apre ouswa i annan son bout ki i pou peye e i peye.

Me ki nou war parey mon eksplike dan mon konteks la, nou'n war apre en pe letan, i annan bokou paran i vin kot ou pou dir ou koumsa mon annan problem, mon pa kapab - finansyerman mon pa kapab kontinyelman pey sa bout ki mon ti dir mon pou peye, eski ou kapab ed mwan peye?

Donk ki in fer nou bezwen pran dan sa - nou bezwen nou aköz nou'n anvoy en etidyan *overseas*, ouswa en etidyan i dan Liniversite Sesel pe etidye, nou pa anvi kit li pe ale vini pa konnen ki pou fer. Nou war nou pe bezwen peye.

E ki fer nou pran larzan dan Bidze *Scholarship*, dan Bidze *Scholarship* pou nou kapab *settle* tou sa bann keksoz. E nou pe war ki i annan bokou plis sa bann ka

pe arive ki pou nou sa i pa neseserman byen.

E dezyenm rezon se aköz nou annan nou en Bidze *Scholarship* e nou anvi ki bokou lezot plis etidyan i benefisye dan sa Bidze. Donk nou pe aranz nou kriter, ki pou annan plis zanfan ki pou kalifye.

Par egzanp letan dizon ki -mon donn en legzanp ki *SIT* par egzanp i ava dir bann etidyan ki kalifye pou en *scholarship* dizon *overseas* i bezwen ganny tan pwen dan son legzanmen final, pou li kalifye lo son - Pou li ganny en *scholarship* lokal i bezwen ganny tan pwen, dan son legzanmen final.

Otomatikman pou napa zis 5 etidyan ki pou gannyen dan bann sant profesyonnel, pou annan plis. E mazin prezan sa 10 sant profesyonnel ki pe *compete* dan sa Bidze ki nou gannyen.

Donk, nou pou war prezan pou annan plis etidyan ki kalifye. E lefe ki nou, nou annan plis etidyan ki kalifye, nou dir be i annan en zoli laranzman ki Gouvernman in fer. E sa laranzman i en laranzman *scholarship* osi sa. Konmsi i pa en laranzman ki detase avek *scholarship*.

Se Gouvernman- i en program *scholarship* ki'n *extend* pou aprezan al avek labank pou ede.

Donk ki fer ki sa 2 rezon prensipal e sa 2 rezon prensipal, ki nou dir , “ok bann etidyan pa vin rod en bout larzan ankor dan sa Bidze ledikasyon, me al rod sa bout larzan avek labank.”

E labank se ki Gouvernman sa plan laranzman ki Gouvernman in mete, pou kapab pret ou sa larzan pou ou kapab fer ou program san okenn difikilte san okenn traka e ler ou retournen ou komans travay ou retournen ou komans travay ou repeye san okenn difikilte.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi *panel*. Nou pou pas lo lot - *yes* Onorab.

HON SEBASTIEN PILLAY

Mon oule zis propoze ki vi lentere ou'n koz lo letan, mon'n tan dir midi, mwan ki annan en Mosyon lo *Order Paper*, so mwan mon pa *mind* si mon Mosyon i *standover*, nou komanse *and then* nou dil avek *next week* i pa en problem pou mwan.

Si nou al ziska midi edmi *as we've done with Question Time* avan *and then* midi edmi nou *break and then* nou retournen nou sa,

Mon pe met devan ou, akoz zis mon oule ki tou dimoun i ganny sans pou nou kapab eksplor sa size vi ki i

annan en gran lentere dan sa size nou pe koz *the future intellectual capital of our country* e tou dimoun i annan lentere ladan. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Sertennman. Sizesyon ki'n ganny fer dan ou labsans, sete lentansyon ti zis pou nou fini *Order Paper* ki'n set pou sa semenn, *don't allow anything to spillover but finish the Order Paper*.

So apre midi letan nou retournen, bann *Caucus* pou bezwen tonm dakor lekel ki koze lo ou Mosyon e ki kantite letan nou donner, ki ou ganny *your Right or Reply before* ki nou fini Lasanble ozordi. Sa Mosyon i pa trennen ziska semenn prosen ki semenn prosen nou ganny en *fresh*, en *new Order Paper*.

So savedir *this is* desizyon ki mon pou pran savedir zot ava tonm dakor lo lekel ki pou koze e kantite letan ki nou pou *allocate*.

Prosen enterven an se Onorab Churchill Gill. *Sorry*, me ou bezwen pran sa kestyon la.

HON CHURCHILL GILL

Mersi Mr Speaker. *Partly* mon kestyon Minis in reponn, sa bout kot mon ti anvi konnen si sa bann etidyan ler zot, zot negosye ek labank - pa zot

paran - si zot pey ler zot trounen, ler zot pe etidy, e sa i *on hold*. Sa ou'n reponn ou'n fer konnen poudir ler zot trounen zot kapab peye.

Me mon premye kestyon ti lo bann etidyan ki vreman annan kapasite akademik e me selman zot kapasite pou ganny en *loan* e R800 mil parey ou'n dir maksimonm, zot vwar zot ganny difikilte ek labank pou zot kapab- pou zot dosye kapab ganny aprouve.

E prezan ou, ou'n dir dan en larepons ki ou'n fek donnen, ki ler i annan en tel sityasyon sa Bidze *Scholarship*, Minister i servi en pe ladan.

Me selman ou pa'n dir nou ki maksimonm lasistans oubyen *minimum* lasistans ki bann etidyan ki dan sa bann sirkonstans koumsa Minister i pare pou asiste. Zis sa leklersisman ki ti a bon pou bann paran ki demen war zot dan bann tel sityasyon. Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. *Panel?*

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mr Speaker, mon'n en pe konfize ek sa kestyon me selman mon kapab reponn, met en pe lekleraz ki Onorab pe dir.

Premyerman si en etidyan i akademikman for,

potansyel ganny li en *full scholarship* i la. Donk, nou pe demann etidyan travay dir, si ou akademikman for ou pou ganny sa *Scholarship*, en *full scholarship*.

E dezyenmman sa *Scholarship*, sa *loan* pa get naryen an term ou *background* sosyal. Etidyan ki li i anv i ki'n ganny li dizon en *offer* avek en liniversite, i prezant sa *offer* ek labank, son letid ki i anv i fer i dan priyorite pei sans ki labank i aprouv sa i vreman, vreman o. Donk i pou ganny son *scholarship*.

Epi trwazyenmman, sa etidyan parey nou pe dir li i pa oblize pran R800 mil, i pa oblize pran R800 mil i pran e labank pou donn li larzan baze lo kou son letid. Donk i annan bann letid ki bokou, bokou par anba R300 mil e si sa i leka i kapab pran.

Donk nou pe dir bann zanfan osi, letan ou pe fer sa bann swa, i en swa ki ou fer baze osi mazin ou lavenir osi ki ou anv i fer, ki ler ou retournen osi ki ou anv i gannyen ou pa met bokou, ou pa met osi bokou presyon lo ou. Akoz en ta etidyan letan i retournen i anv i en lakaz, i anv i en loto.

So tousala zot bezwen konnen ki bann *loan*, ki i pou pran osi sa. Be donk letan i pe ale ek sa enn *loan* la i pa neserman bezwen rod en

course dan en pei konplike, ki pou pran li en ta larzan. Donk i kapab rod enn ki enteresan ki *meet* sa *requirement* dan bezwen pei e la i kapab progrese san okenn difikilte. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. Ou annan klarifikasyon?

HON CHURCHILL GILL

Minis, ou legzanp i kler pou mwan, me selman ou'n dir mwan poudir sa labank si sa etidyan i doue i potansyelman sa labank i pou donn li potansyelman.

Me selman mon kestyon ti bann sirkonstans kot pa potansyelman neserman, me i annan en problem la pou li ganny son *loan*. Sa ki konmsi nou oule eklersi lo la pou bann ki fer fas ek tek sityasyon. Ki ou Minister i fer dan sa sirkonstans koumsa? Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. Minis i kler pou ou, si labank pa pe donneren?

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Wi, me selman Mr Speaker, mon *still argue* en etidyan ki akademikman bon, i pou ganny kouver anba *Scholarship Scheme* i pa pou

bezwen al labank mon konfidan. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Ok, nou bouz lo lot entervenman, mon not Onorab Andy labonte.

HON ANDY LABONTE

Mersi Mr Speaker. Bonzour Minis avek ou *panel*, bonzour tou bann etidyan ki dan Galeri.

Mon kestyon Minis, Mr Speaker, i pou baze ver sa sekter priyoriter, petet si ou annan sa lenformasyon ou kapab dir nou ki sa bann sekter ki vreman priyoriter?

Aprè mon ti a kontan petet en leklersisman eski sa-nou kontan ki ou'n met en pe klarite *regarding* sa zafer *student loan*, me sa ou kapab konfirm avek sa Lasanble ki sa *student loan* i pa pe anpes bann Labank Komersyal ki si mwan mon entere pou mon al *study* dan en sekter ki pa priyoriter me si mon labank i anvi *fund* mon letid *still* sa labank i kapab *fund* mwan dapre mon kapabilite. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. *Panel*.

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mr Speaker mersi e mersi Onorab. Ou pou rekonnet ki

sanmenm sa mon- lo komansman mon'n dir bann sekter priyoriter avek bann bezwen pei bann sekter priyoriter plis.

Etidyan i kapab ganny sa plis detay aköz lalis i long. Lalis i long, Mon pa krwar si nou pou kapab ditou. Me selman apre nou bezwen realize osi sa sekter priyoriter i pou la an se moman e sa lalis pou aranze, mon pe rod sa mo, pou wi aranze o firamezir ki pei i devlope ki bann diferan mekanizm i pran plas.

Me selman vitman nou kapab donn ou en pti nide Mr Speaker avek ou permisyon.

MR DEPUTY SPEAKER

Sertenman.

PRINCIPAL SCHOLARSHIP ADMINISTRATOR BARBARA KILINDO

Bonzour Mr Speaker. Bonzour tou manm Onorab, bonzour bann zenn a lekout e tou piblik a lekout osi.

Bon, i annan en legzersis ki ti ganny fer lannen pase an kolaborasyon avek tou bann Manm *Cabinet* ki zot ti donn nou en nide bann demann dan sak zot Minister. Alor apre sa legzersis, nou ti group bann *field* ki nou konnen bann etidyan i kontan swazir.

E sa ti vin bann *field* priyoriter ki nou pe demann bann etidyan pou pran, ki ler

zot retournen apre i pli fasil pou zot kapab ganny en lanplwa.

Bon, nou annan *Health and Applied Science*, tou bann *field* ki tonm anba sa group en legzanp *medicines, psychology, nursing, nutrition* bann Manm Onorab i kapab ganny en kopi pli tar pou-

MR DEPUTY SPEAKER

Si *panel* i kapab fer sirkile pli tar, wi mon krwar olye wi ki nou pas lo sa *full* lalis. Wi.

PRINCIPAL SCHOLARSHIP ADMINISTRATOR BARBARA KILINDO

Wi, apre nou annan group ki tonm anba ledikasyon, ki vreman enportan, i annan bann group *field* ki tonm anba sa; -

Financial services and data science, tourism and hospitality, blue economy and agriculture, computer science and information communication technology, environment and climate change, build environment and construction, applied social sciences, arts, culture and entertainment industry.

Parey zot pou vwar, sa i en korpor, en *vast* kantite *field* ki bann etidyan i kapab annan en kour ladan. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. I annan son dezyenm keston lo si labank i kapab finans libreman en *scholarship* i an deor lalis priyorite. Minister.

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mr Speaker, mersi. Mr Speaker, sa *loan* - sa laranzman i en laranzman pou ed dan devlopman ekonomik pei. Sa i en laranzman. Donk, okenn dimoun ki pa anvi partisip dan sa laranzman ekonomik pei donk i pa pou kapab servi sa enn opsyon sa *loan*, i ava servi en lot mwayen ganny son larzan.

Akoz sa i pou sa fonksyon. Donk si i pa pou-fer krwar en dimoun i dir ou mwan mon anvi etidye apre pou mwan dizon fer sa, sa i pa dan priyorite pei, donk ankor nou dir i pa pou kapab servi sa laranzman.

Ou konnen Mr Speaker, lo kote *scholarship*, annandler bann difikilte in arive, letan i annan sa bann sanzman, bann diferan sa - mwan mon oule fer sa, mon oule isi, mon oule laba; i kas sa zoli, bann zoli plan.

Donk, nou pa anvi kas sa zoli plan nou anvi ki etidyan aköz *scholarship*, *scholarship* an prensip i en kontribisyon pou vin partisip dan devlopman pei, sa ki

Gouvernman i met sa larzan pou *scholarship*.

Donk, si en etidyan pa pe al dan sa direksyon i pa pou kapab partisip dan sa program. Sa ki nou pe sey - sa ki nou anvi fer resorti a sa pwen. E Ms Odile ti annan en lot klarifikasyon *please*.

DG ODILE VIDOT

Mersi Onorab. Mersi Mr Speaker. Zis pou klarifye, sa lalis parey Minis in dir i enn ki ekspekte dinamik.

So nou ekspekte ki i evolye tan - o firamezir ki nou pe war bann etidyan ki pe retournen, so i *linked very much* avek nou *human resource development strategy*, ki nou pe met an plas koman en Gouvernman, pou asire ki a tou moman sa ki nou pe sey ankouraz bann etidyan pou al pourswiv, i vremen anlinyen avek bezwen dan pei.

So par egzamp ler ou pe regard bann detay kot Lanplwa ki kantite dimoun ki nou annan lo *GOP*, dan diferan domenn - sa bann kalite konsiderasyon osi i vin an plas pou nou sey striktir sa lalis priyorite, pou nou kapab asire ki nou Seselwa nou pe devlop zot dan en kad, kot i anlinyen avek bezwen pei a tou moman. So i ekspekte pou li dinamik e evolye avek letan. Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. Ou annan klarifikasyon lo la?

HON ANDY LABONTE

Mersi Minis avek *panel* pou larepons. Petet vi ki ou bezwen planifye ou letid, mon apresye ki ou'n dir ki ou'n donn nou en *brief*, eski i annan en fason kot bann etidyan oubyen menm paran, i kapab ganny akse avek sa bann lalis priyorite? Akoz ou bezwen planifye bann *subject* si kekfwa i *online or where* ki zot kapab ganny akse pou zot planifye *in advance*? Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. *Panel* i annan en larepons pou sa?

DG ODILE VIDOT

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab. An se moman annefe lo *website* Minister Ledikasyon i annan en dokiman ki relye avek *Educational Loan Scheme*. E ki demontre an se moman aktyel ki bann lalis *priority* ki anba sa *educational loan*, selman parey mon'n fer resorti, sa i en legzersis ki nou pe *update* an se moman. So i ekspekte ki i pou annan sanzman *over the next quarter*. Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi manmzel Vidot. Prosen enterven an se Onorab Larue.

HON FLORY LARUE

Mersi Mr Speaker. Bonzour Minis ek ou *panel*. Mon byen apresye ki mannyer zot in eksplik sa prezantasyon bomaten. Me eski zot ti kapab Minis dir nou, eski i annan en biro spesifik dan Minister, ki donn gidans bann etidyan e paran? E si i annan en dimoun ki ansarz sa biro, sa i pou piblik konnen.

E lefe ki nou pe koz lo en kriter - en *set* kriter ki bann pwen e fodre ki en etidyan in ganny 18 pwen ou plis, me si li en etidyan in ganny 16 oubyen 17 me i pa pe *meet* sa kriter 18 e i anvi resey ankor, i anvi *resit* son legzanmen, eski zot fasilite li pou re antre dan sistenm lekòl pou li *resit*?

E eski i pou ganny konsidere menm parey tou lezot etidyan dan sa lannen, ouswa, eski i pou ganny mete koman lo *waiting list* ziska ler tou etidyan sa lannen in gannyen, apre li i pou gannyen, si i fer sa pwen pou li kapab ganny en *full scholarship* la? Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. Mon ava envit *panel* pou donn en larepons pou sa 2 pwen.

MINISTER

JUSTIN

VALENTIN

Mr Speaker, mersi e mersi Onorab pou ou kestyon. Mr

Speaker, mon ava les Ms Barbara Kilindo koze avek ou permisyon, akoz sa i direktman tonm dan sa seksyon ki li a sa moman ki pe ansarz.

E zisteman pou bann piblik ki pe ekout nou, ki anvi konnen lekel sa dimoun dan Minister Ledikasyon ki *linked* avek *scholarship* se Ms Barbara an se moman. Me apre byensir i annan bann lezot *desk officers*. Ms Barbara.

PRINCIPAL SCHOLARSHIP ADMINISTRATOR BARBARA KILINDO

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab pou ou kestasyon. Parey ou'n demann nou bann kriter, ki kalifye bann etidyan pou zot ganny en *scholarship*.

Bon, bann etidyan ki sorti *SALS* oubyen lekol prive ki'n etidye *A level* si zot ganny 12 ziske 17 pwen, zot in fini kalifye pou en *local scholarship*, ok?

En etidyan ki ganny 18 an montan li i kalifye pou en *overseas Scholarship*.

Bann etidyan ki *study* dan *Business Studies* - *Academy Business*, si zot annan 75 poursan ziske 84 poursan, zot in fini kalifye pou en *local scholarship*. Si zot ganny 85 an montan zot kalifye pou en *overseas scholarship*.

Parey Minister in mansyonnen, dan bann lezot *professional centers*, bann etidyan i ganny klasifye par bann *best performers* sa *5 best* ki gannyen dan sak sa bann *professional centers*, zot ganny kalifye pou ganny en *scholarship*. I kapab zot pran li lokal oubyen *overseas*.

Bann lezot etidyan ki pa *meet* kriter, sirtou bann manrmay *A level* zot annan en sans pou zot asiz ankor enn fwa, pou zot *resit* zot legzanmen. Ler zot vin kot nou zot eksplik nou zot pa'n ganny pwen nou *advise* zot pou *resit*.

Me i annan ki pa oule pran sa sans ankor pou zot *resit* e lanmenm ler zot vin kot nou pou demann sa *part finance*.

MR DEPUTY SPEAKER

Ou annan klarifikasyon?

HON FLORY LARUE

In mank en bout, prezan si letan en dimoun i anvi *resit*, i oule *resit the following year*, eski i tonm ansanm son bann - son pwen son nouvo pwen i pou ganny konsidere ansanm avek sa *year*, ouswa eski zot pou dil ek li koman enn ki pou ganny dil avek apre ki zot in dil avek bann ki- kekfwa sa i enn bann *fear* ki zot krwar zot pou tonm apre?

PRINCIPAL SCHOLARSHIP ADMINISTRATOR BARBARA KILINDO

Bon, *sorry* Onorab ki mon pa'n konplet- donn larepons pou kestyon. Si en manrmay i pa'n ganny sa pwen, i anvi *resit* i anvoy en let kot nou pou enform nou ki son lentere pou li *resit* e la nou fer en *deferment case*. Nou fer sir ki nou met li dan nou sistenm ki nou pou resevwar li lannen prosenn, si an ka i *meet* pwen ki nou pe demande e i ganny konsidere ansanm avek sa lot *cohort*.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi manmzel Kilindo. Mon pou donn laparol aprezan Onorab Aglae.

HON EGBERT AGLAE

Mersi Mr Speaker. Bonzour Minis ek ou *panel* ek bann etidyan Liniversite Sesel.

Minis, letan mon pe regard sa *Statement* ki ou'n fer lo sa *issue scheme* la, mon santi poudir abolisyon sa *part financing* ki pou ganny aboli, mon santi poudir Gouvernman pe tir en *burden* lo li en fason e *shift* sa *burden* lo paran. Pa etidyan ki pran *loan*, se paran ki pou bezwen pran sa *loan*, si an ka.

Dan konteks ki i annan etidyan ki kapab *afford*, i pou kapab pran son *loan* li menm, sa i en lot konteks. Sa ki

mwan mon anvi konnen la mwan lenstitisyon finansyel *ok*, i bann antite ki difisil parfwa pou dil avek.

E letan ou pe anmenn poudir serten pou bezwen negosye, bon, pei in vin avek diferan *scheme* finansyel dan lepase; konmsi mon anvi ki nou komans byen lo sa *scheme* ki pou fer keksoz fasil, pa pou al kre konplikasyon dan semen pou bann ki pou al *apply, ok?*

Mon ti a kontan konnen petet ki konversasyon ki zot in fer ek sa bann antite finansyel kot i konsern sa *scheme* li menm li an term bann kriter ki pou ganny *set?*

Ou'n dir Gouvernman pou garanti *ok*, me eski sa bann antite finansyel pa pou enpoz bann lezot garanti, eski sa i zis Gouvernman mon pou vini, Gouvernman i garanti sa, mon napa okenn garanti ki mon bezwen vin avek ankor mon pou *secure* zot *loan?* Akoz nou konnen mannyer labank i *operate* nou, *ok?* Sa i enn.

Dezyenmman *in terms of* kriter, la mon pe koz kriter pou ou kapab - wi, ou'n pas ou bann pwen sa mon napa problem ek sa mwan, mwan mon kriter i sa bann *set criteria* osi ki pou bezwen ganny met devan, *ok* an term bann *repayment terms*.

Mon'n tann dir - koriz mwan si mon mal, mon'n tann

dir i kapab pey apre - mon konnen labank ki pou kapab donn ou *grace period*, me selman i pa donn ou *indefinitely*.

Be eski i annan en peryod ki pou ganny konsidere, *as en grace period* pou sa paran ki'n pran sa *loan*, swa sa etidyan ki kapab osi met li azour apre pou peye pou evit bann problem? Konmsi lo kote sa bout labank, mon anvi leklersisman pou personn ler i pe al kot labank i dir, "ar i difisil zot pe demann mwan isi, pe demann mwan laba.

Nou tou nou konnen mannyer en laplikasyon *loan* i marse dan sa pei. *It's not easy* pou ale zis negosye avek en labank. Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. 2 kestyon lo garanti avek labank avek term repeyman.

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab. Me selman Onorab, mon krwar ou'n - swa ou'n konfiz ou lekor swa -

HON EGBERT AGLAE

(Off-Mic)

MINISTER JUSTIN VALENTIN

... wi, swa nou ava eklersi ou, akoz ou'n dir mwan koriz ou si ou mal - ya.

Premyerman se pa paran ki pran sa *loan*, se etidyan ki pran sa *loan* e etidyan ki pran sa *loan* e i pa bezwen donn okenn kondisyon - okenn. I bezwen vin avek son kalifikasyon e avek son *letter of offer*, kou sa program ki i anvi fer kot en labank.

E byensir sa konversasyon ki nou'n gannyen se 6 labank, *Central Bank*, e osi i annan bann lasosyasyon banker ki'n aprouve sa *product*. I annan en zoli konversasyon ki'n ganny fer e ki nou pe fer sa dan lentere nasyonal e byensir dan benefis bann zanfan.

Donk, fodre pa bann paran i krwar poudir i annan konplikasyon pou ganny sa *loan*. Non, i napa konplikasyon pou ganny sa *loan*.

I en *loan* ki nou anvi zanfan i gannyen, etidyan i gannyen pou al etidye. Me selman zis pou pous en pti git sa largiman Mr Speaker, si ou *allow* mwan. Ms Odile.

DG ODILE VIDOT

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab. Parey Minis i dir, zis pour fer en leklersisman - sa *loan* i la pou en etidyan pran lo li menm.

So enn bann konsiderasyon ki nou ti pe pran, ler nou ti pe met an plas sa *Scheme* Edikasyonnel, se ki pa tou etidyan; par egzanp pos-segonder ki pou annan paran ki neserman annan mwayen finansyel, pou zot kapab siport zot zanfan, malgre lefe ki zot ti a voudre – e zot pou napa.

Alor nou pa'n anvi ki sa *scheme* ki nou pe met an plas, i *exclude* sa sekter kominote. Konmsi sa *scheme* i merit *access* pou sa etidyan li menm kapab *access*. E se avek sa kalite prensip, ki nou'n met an plas bann kriter avek bann labank, alor ou pa bezwen donn okenn *personal contribution*, Gouvernman ki pe garanti ou 100 pousan.

Alor parey Minis in dir, vremen ler ou pe apros labank sa ki ou pe anmennen se plito ou let *offer* sorti liniversite, detay kwa ki ou pe rode koman lasistans pou sipor.

So si par egzanp i annan *stipend* ki ou pou anvi aplikab pou form en porsyon ou *loan* zis bann zistifikasyon kwa ki ou pe rode ek labank. Apre bann dokiman neser pou ou etablir en kont oubyen fer ou *KYC*, eksetera. So sa lenteraksyon avek sa labank, i merit ganny fasilite dan sa *scheme* mannyer nou'n met li an se moman.

Nou pa pe vremen vwar ki i annan *additional documents*, oubyen *collateral* ki pe ganny demande. I annan sa posibilite tou, so si en paran par egzanp i anvi vin en *co borrower* avek son zanfan, sa i en posibilite ki i kapab diskrit ek labank. E i posib ki pou annan serten lenpak lo sa *scheme* vin pli favorab an term to lentera par egzanp.

Me sa i pa en *pre requisite*, sa etidyan li menm i lib pou li al kot labank pran sa *loan* lo li menm, avek garanti Gouvernman deryer li. Mersi Onorab. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. Ou annan klarifikasyon?

HON EGBERT AGLAE

Mersi. Mon krwar la *we are getting somewhere*, akoz i annan en kantite lentera lo la.

Zis eklersi mwan prezan, letan ou'n dir i pou vin konmsi letan mon pe demann sa bann kriter la se mon pou vin avek sa let *of offer*, wi, i sa pou mwan kalifye avek en lenstitisyon ki pa aksepte mwan napa problem.

Prezan ki pou ganny kouver ladan? Pa sa *loan*, eski zot pe *set* kriter, lozman ou'n nonm en ptigit zafer *stipend*? Konmsi i bezwen kler pou bann dimoun ki pe ekout nou konnen mon pa pe al rod sa

loan, lala ki pou ganny kouver anba sa *loan*, *ok*?

E osi ou'n dir poudir i annan posibilite ki zis eksplik mwan, ki labank i kapab demann en lot form garanti, eski sa i korek sa, en kontribisyon *from* paran, eski labank pa pou demande? Sa ki mon anvi konnen mwan. Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Panel, ava donn nou en leksplikasyon?

DG ODILE VIDOT

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab pou *follow-up questions*.

Anba sa Lagreman ki nou'n mete ek labank, i en kondisyon ki sa kontribisyon pa ganny demande. So en labank i kapab fer sa diskisyon, si sa endividi i dir li wi, ti a voudre fer, i kapab. Selman i pa en *prerequisite* anba sa Lagreman li menm.

An term bann lezot porsyon, so sa parey Minis in dir boner, sa *loan* i ganny *disburse* par sa labank, alor i dapre zot bann *requirements* ki zot, zot annan pou zot *student loan*.

Selman dan laplipar de ka, nou pe war ki sa bann *loan* pe ganny donner pou kouver *stipend*, alor *living expenses*, *book allowances*, *clothing allowances*; i vreman ase

anliny avek sa ki nou koman Gouvernman anba en *scholarship* nou ti pou donn en etidyan osi.

So i pa limite zis pou sa *tuition* i kouver *airfares*, i kouver lasirans, i kouver bann kou ki ou annan asosye avek sa letid. Selman i bezwen ganny demontre dan en fason ki rezonnab tou.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi manmzel Vidot. Nou a pran en lot kestyon avan nou *adjourn* dan *break*. Se Onorab Labrosse ki prosennman lo lalis.

HON RICHARD LABROSSE

Mersi Mr Speaker. Bonzour Minis avek ou bann delegasyon. Bonzour bann etidyan anler dan Galeri espesyalman bann etidyan sorti Plaisance.

Mr Speaker, mon kestyon mon ti a kontan Minis i donn en lasirans ler mon pe ekoute la, en, premyerman mon ti a kontan ki Minis ler mon ti a kontan asir bann dimoun deor ki pe ekoute.

I annan bann dimoun ki pe anvoy nou mesaz la sirtou i annan en dimoun la ki'n anvoy mon en mesaz dan mon distrik ki pe demann mwan, i pe fer mon ganny en konpran ki avan, sa sistenm avan ki avan sa enn ki ou'n mansyonnen bomaten, ler zot ti fer

scholarship zot paran ti bezwen met lipotek lo zot landrwa ziska ler ki zot fini *study*.

E i pe donn mwan en lenpresyon la ki zot pe gete par egzanp si sa etidyan pa onor son Lagreman, ki arive eski zot landrwa i ganny sezi ouswa i annan en lot laranzman ki ganny fer?

Mon dezyenm kestyon ki mon ti a kontan demann Minis ozordi, Minis, eski ler mon pe ekout ou bomaten, mon'n ganny en lenpresyon ki ti annan bann difikilte pou bann paran fer bann repeyman ki ozordi nou'n ariv lo en nouvo fason fer.

Eski ou annan en sif avek ou la, lo lakantite paran dan bann dernyen lannen ouswa kekfwa lannen pase, ki pa'n kapab onor zot Lagreman? Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. 2 kestyon lo lipotek ek la kantite ki pa'n fini onor Lagreman ki zot ti'n promet pou onore.

PRINCIPAL SCHOLARSHIP ADMINISTRATOR BARBARA KILINDO

Mersi Mr Speaker. Mon a pran sa dezyenm kestyon *in regards to* ki kantite paran ki pa'n onor zot langazman?

Ziske prezan la sa lannen nou annan 19 etidyan ki ti'n

pran *part finance* e dan sa 19 etidyan i annan 8 ki pe rankontre difikilte ki'n apros nou pou demann lasistans. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi.

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mr Speaker, mon pou pran sa premye kestyon. Mon ti dir lo komansman ki sa *loan* i inovativ e zenere. E pou le moman lo sa *loan* ki nou pe koz lo la, se Gouvernman ki vin garanti sa etidyan. E ankor nou anvi koz lo etidyan ki onor bann komitman.

Donk, mon krwar ledikasyon pli enportan la se fer bann etidyan konpran poudir letan parey ou'n al en *scholarship*, ou'n ganny peye pou sa *scholarship*. Retournen vin ed ou pei.

Sanmenm sa Gouvernman pa pe met la lo sa *loan* an partikilye, napa sezisman lakaz, napa pou le moman.

Donk i en *loan* byen zenere, ki ankouraz etidyan pran pou vin partisip dan devlopman ekonomik son pei. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi *Minister*. Mon ava tante zis pou en manz en pti gin dan *breaktime*. Onorab Romain.

HON GEORGES ROMAIN

Mersi Mr Speaker. Mersi pou donn mwan letan Mr Speaker, pou mwan kapab demann mon kestyon. Mon kestyon in *more or less* in ganny demande en pe.

Me selman mon ti a zis kontan demann Minis, baze lo sa R800 mil ki zot dir sa i maksimonm ki en etidyan i kapab pran, mon konnen ou'n fer resorti ki i kapab ariv R350 mil, menm tou pou en etidyan pran pou pey son liniversite.

Ki kriter zot in servi pou baz lo sa 800 mil ki en zanfan i kapab pran maksimonm?

E dezyenm kestyon en pti kou vitman, vi ki ou'n reponn osi lo baz Onorab Labrosse son kestyon. Eski bann etidyan ki pe al etidye ozordi, kantmenm in ganny en *full scholarship* oubyen en *part financing* parey nou'n dir, eski i ankor pe siny en *bond* ki parey ti egziste avan? Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. 2 kestyon lo kriter pou ariv sa sonm avek...

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Dakor. Mersi Mr Speaker. Mr Speaker, premye kestyon i teknik mon ava les Ms Odile e apre Ms Barbara i ava reponn dezyenm lo *bonding*. Mersi.

DG ODILE VIDOT

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab. Lo sa sonm R800 mil ki nou ti met an plas koman maksimonm *loan amount* anba sa *scheme* in ganny evalye dan vreman 2 *principle areas*.

Premyerman an regardan sa R800 mil, nou pe vwar an konparezon avek bann diferan *course* e bann diferan lenstitisyon enternasyonal, ki Minister Ledikasyon ti pe anvoy bann etidyan lo *scholarships*, sa R800 mil ti pou kouver pou laplipar bann *courses* dan omwen enn bann pei ki rezonnab.

Alor sa *access* ler sa *assessment* in ganny fer an 2022 - lafen 2022, ti ganny vwar ki sa sonm ti apropiye pou kapab siport en *full scholarship* dan en pei pou laplipar bann *course* lo *priority list*.

Ti annan detrwa leksepsyon tel ki *dentistry*, *medicine* ki pa ti neserman ganny kouver, selman laplipar bann etidyan dan sa bann *field* sete anba bann *full Scholarships* ki zot ti pe ale toutfason.

Lot konsiderasyon ki nou'n pran se sa *affordability of repayment* ler ou retournen. So nou anvi ki sa *scheme* i enn ki siport devlopman, i pa enn

ki vin tro en *burden* - en lour lo en etidyan ler i trounen pou li kapab repeye.

Alor avek sa sonm R800 mil nou pe vwar ki en *graduate* ler i pe retournen, son saler ki i pe gannyen i merit kapab siport en repeyman lo baz enkli sa sibvansyon sa to lenter e ki labank pe ofer *currently*.

Selman sa sonm parey nou'n dir, i enn ki'n ganny evalye baze lo lenformasyon 2022, nou pou toultan reste *on top of* asire ki i reste rezonnab e pratik *in reality*. Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi manmzel Vidot. Donk, in ariv ler aprezan pou nou, anr lo *bonding*. Yes, manmzel Kilindo ki pou reponn.

PRINCIPAL SCHOLARSHIP ADMINISTRATOR BARBARA KILINDO

Mersi Mr Speaker. Lo kote *bond*, wi bann etidyan i ankor pe siny *bond*, e sa *bond* i ganny fer lo ler nou *tally* kantite *expenses* ki Gouvernman in *incur* lo letid sa zanfan, e la nou desid ki kantite letan sa etidyan pou ganny *bond*. Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi manmzel Kilindo. In anmenn nou ler pou nou pran en *break* la. Nou pou rebran

travay 11 er e letan nou retournen, nou ava kontiny avek kestyon lo deklarasyon ki Minis in fer lo size loportinite labours avek *loan* pou etidyan. Donk nou ava zwenn 11 er.

(BREAK)

MR DEPUTY SPEAKER

Welcome back tou dimoun. Nou touzour dan Staz Komite kot bann Manm pe demann kestyon, *panel* ki avek nou sorti kot Minister Ledikasyon e osi Departman Finans baze lo deklarasyon Minis Dr Valentin lo loportinite labours e *loan* pou etidyan.

Nou pou kontinyen avek bann entervenans. Prosenman lo mon lalis i Onorab Rocky Uranie.

HON ROCKY URANIE

Mersi Mr Speaker. Bonzour Minis avek ou delegasyon. Bonzour tou koleg Onorab, tou bann zenn etidyan ki pe koute e bann zabitan Zil Pros ki a lekout.

Minis, bomaten lo kestyon Onorab Loze i ti pe demann ou anefe si en dimoun ki ti'n pran sa *loan* avan sa ki zot in vin avek in ganny entrodwir, si i pou kapab *migrate* lo sa *loan*?

Ou ti dir sa dimoun i bezwen fer sa konversasyon ek labank e labank i a konsidere. Me i annan mesaz ki antre la,

ki sa bann dimoun i ale zot labank kategorikman i dir zot non.

Me an vi, prezan nou pe rode kote ki Gouvernman i kapab antye pou fer le neser, pou ede? Akoz sa bann dimoun pe vin ede zot osi dan lekonomi pei, pou ed sa bann dimoun benefisy sa *subsidy*, alors kote ki zot, vi ki zot pe lans sa kote ki zot, zot kapab antre pou fer sa bann dimoun osi benefisy avek sa?

Apre mon lot kestyon i sa larzan, eski i ganny *disburse* direk a en *lump sum* dan kont sa etidyan or labank i demann sa etidyan sa bann dokiman liniversite e i *release* sa larzan *by semester* avek sa liniversite?

E son *stipend* ki mannyer i pou marse, eski tou le mwan labank i *disburse* sa *stipend*, oubyen sa landrwa reste lo kont sa zanfane?

E apre sa etidyan le i vin *apply* sa *loan*, kantite letan i pran labank pou li kapab *disburse* sa *loan* avek sa etidyan si sa etidyan in kalifye? Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. Mon ava envit *panel* pou larepons.

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mersi Mr Speaker. Mr Speaker, mon pou pran

premye kestyon apre dezyenm kestyon mon ava demann Ms Odile pou elabore.

Mr Speaker, sa premye kestyon parey mon pe dir, i annan en size enteresan ki vo lapenn eksplote. E mon krwar Minister Ledikasyon - Minister Finans nou ava fer sa diskisyon avek bann labank e nou ava gete ki zot pozisyon lo la, e nou ava gete ki Gouvernman i kapab osi propoze dan sa nouvo laranzman.

Donk, i en keksoz ki mon krwar i annan merit, pou nou kapab eksplote e koz lo la. Mersi Mr Speaker.

DG ODILE VIDOT

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab pou ou kestyon. An term bann metod pou *disburse* bann sonm, i depan vremen lo sa *Scheme Loan* ki sak labank i annan. Selman laplipar ditan, nou pe vwar ki par egzanp bann labank pe pey sa *tuition fee* direk ek sa letablisman, plito ki met sa sonm antye disponib dan kont pou en fason kontrol.

Me vremen son prosedir pou *disbursement* i depan lo sak labank li menm. An term ki kantite letan i pran pou sorti kot *point* pou apros labank ziska *final disbursement*, sa nou kapab fer en pe plis resers pou met bann *firm figures* deryer.

Selman mon krwar plis ki - *as* sa prodwi i ganny servi plis, e tou dimoun i okouran kwa ki zot bezwen anmennen, mon krwar sa prosedir i bezwen vin pli vit.

So i par egzanp nou annan en porsyon kot sa *letter of offer* i bezwen ganny anmennen kot *Seychelles Qualifications Authority*, pou bezwen ganny sertifye, ki en etablisman ki dan *good standing* en degre ki relevan e akseptab.

Sa nou'n fini met bann *service standards*, kot *turnaround time* i en *matter of days* plito ki plis ki sa, me si nou pe war ki i annan okenn lezot dele vreman ek sa prosedir nou kapab regarde pou nou adrese. Mersi Onorab.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. Mon krwar i ti'n demann en kestyon lo ki kantite letan i pran apre ki in aprouve pou *disburse*?

DG ODILE VIDOT

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab. So i dapre bann dat normalman ki keksoz i vin *due*. E ankor lo sa porsyon i vin dapre prosedir sa *Educational Loan Scheme* li menm. So par egzanp si en *tuition fee* li son *due date* i le 30 Mars, sa labank in fini fer

sa laranzman avek sa etidyan zot merit respekte sa *deadline*.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. Mon a donn laparol aprezan Onorab Arissol?

HON SANDY ARISSOL

Mersi Mr Speaker. Bonzour ankor enn fwa tou dimoun ki a lekout.

Mr Speaker, i annan en diskisyon enteresan, me i annan en keksoz ki mon'n tande taler ki bann zofisye devan in dir kot bann paran pa neseserman tou paran ki onor zot komitman an relasyon avek bann *loan* pou zot zanafan.

Be kekfwa parfwa i annan paran ki pa onor, parske senpleman i pa anvi onore me kekfwa lavi parfwa i sanze i war li dan en sityasyon ki son lanmen i anmare.

Par egzanp dan mon distrik i annan en madanm kot son 2 zanafan ti pe fer ekskremman byen - en manman tousel - e enn son fiy liniversite e war son lot son garson 16 an, 17 an *end up* dan en aksidan paralize konpletman e manman travay i sanze, bezwen reste ek en zanafan e *income* dan lakour pa neseserman antre parey.

So mon ti a kantant lo sa pwen demann ou Minis, eski letan bann paran i war zot dan bann sityasyon difisil koumsa,

eski Gouvernman i ankor antre an negosyasyon, taler mon'n tann en mo negosyasyon ki bann paran i vin devan e zot koze zot dir zot problemm.

Eski i annan sa negosyasyon ki ankor egziste sa negosyasyon ant bann paran, ki pe fer fas avek difikilte pou letid son zanfann pou li kapab vin devan pou koze pou rode ki mannyer Gouvernman i kapab rantre e asiste li, menm si kekfwa avek serten kondisyon, me pour ki son zanfann i kontiny son letid parske son paran in vwar li dan en sityasyon ki pa kapab kontrole oubyen ki pa'n ekspekte?

Mon dezyenm kestyon ki mon ti a kontan demande, letan nou'n koz lo etidyan, etidye aletranze mon ti a kontan demann avek Minis la letan nou pe koze, konbyen etidyan Seselwa ki nou annan ki aletranze parey nou dir, pe etidye avek bi pou zot retourn Sesel pou zot vin fer zot kontribisyon dan lekonomi pei? Mersi bokou Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. *Panel?*

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab pou ou kestyon. Mr Speaker, i vre mwan osi mon

pou dakor avek Onorab, letan i dir ou i annan bann paran ki pa onor son komitman - pa neseserman i pe fer li ekspre.

Be sanmenm sa rezon ki sa *loan* prezan la i vin sa fason apropiye pou zot kapab pran. Donk, sanmenm sa ki nou pe dir bann paran olye zot fer bann konversasyon ki zot ki pou peye bann keksoz koumsa apre zot kapab antre dan difikilte donk sa opsyon sa *loan* i tir sa presyon lo zot, i tir sa presyon finansman net lo zot e i met sa lo sa zanfann letan i ava fini fer son letid.

Donk i kapab fer son letid san okenn difikilte. E sanmenm sa ki nou pe dir avek bann paran la, annou pa servi sa *Scholarship Fund* pou nou fer sa, akoz letan zot pou dan difikilte *Civil Service Scholarship Fund* e dan *part financing*, nou pe annan sa negosyasyon, donk nou pou bezwen servi sa Bidze *Scholarship*.

Alors i pou anpes nou fer lezot keksoz ki nou ti ava kontan fer pou bann lezot etidyan. Donk *loan* i rezourd sa problemm.

Me selman sa ki mon kapab dir la, se ki Gouvernman i toultan asiste bann etidyan ki aletranze ki dan problemm finansyel, ouswa ki dan en serten problemm e Gouvernman i fer son bout, i asiste.

Donk, nou pou kontinyen. Nou pou kontinyen asiste zanfan, Nou pou kontinyen koz avek zot, letan zot in ale, fer sir zot konpran ki bor zot in ale e akoz zot in al laba, E sa nesesite, nesesite pou retournen pou vin partisip dan devlopman ekonomik, i nesese.

I nesese, akoz mazin en si zot pa vini - ou konnen i annan bann lenplikasyon e i bar plas lezot zanfan, i bar plas lezot zanfan ki fer ki ou bezwen sanz kondisyon met kondisyon ki pli sever, be nou, nou pa anv i met sa bann kondisyon pli sever.

Donk nou pe demann bann zanfan pou onor zot osi zot komitman. Donk Mr Speaker, sa dezyenm keston Ms Barbara i annan larepons. Mersi.

PRINCIPAL SCHOLARSHIP ADMINISTRATOR BARBARA KILINDO

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab pou ou keston. An total nou annan 799 manmay ki pe *study* anba parasol *Scholarship*. Dan sa total nou annan 535 etidyan ki pe *study overseas*, 535. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi manmzel Kilindo. Mon pou donn laparol Onorab Naidu.

HON SATHYA NAIDU

Mersi Mr Speaker. Bonzour Minis ek ou delegasyon. Zisteman pli boner ozordi, ou ti pe fer resorti poudir ki Sesel an konparezon avek bann lezot pei pe ganny konsidere koman en *high income* e lo sa baz nou pa pe ganny bann *scholarship* parey oparavan.

Alors ki kalite travay ki pe ganny fer ant Departman Ledikasyon avek Departman Zafer Etranzer pou ganny en konversasyon avek sa bann lorganizasyon, pou zot konpran sityasyon Sesel, pou zot kapab donn nou sa bann loportinite?

Akoz mon rapel isi dan sa Lasanble menm, Minis Radegonde in fer resorti poudir ki dan lefase Sesel ti'n ganny bann *scholarships* e i pa ti pe ganny servi.

E alors sa i en pwen enportan pou nou kapab konsidere e an plis ki sa nou pe koz 150 a 200 zelev ki pou ganny sa benefis, sa posibilite pou ou ganny sa benefis atraver sa *student loan*, e nou'n koz lo priyorite pei. Degre ki lalis in long nou bezwen ganny atraver en *email* pou nou apresye ki kantite priyorite nou, nou annan koman en pei.

Alors ki Departman Ledikasyon pe fer, pou fer sir ki a en tre zenn az, bann zelev

i konpran lenportans sa *pathway* ki zot, zot bezwen selekte pou kapab zwenn priyorite pei?

Kan eski Departman Ledikasyon i fer sa konversasyon avek bann zelev, pou zot kapab konpran kwa ki zot, zot bezwen swazir i anliny avek pei i bezwen? Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. *Panel*?

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab pou ou kestyon. Mr Speaker, resaman la bann *scholarship* ki nou gannye avek bann lezot pei nou fer sir nou pibliy li maksimonm e nou menm osi diriz bann etidyan kot sa bann *scholarship* e nou fer sir ki nou servi bann loportinite ki nou gannye.

E mon war bann etidyan i annan bann *scholarship* ki pa ti en pe popiler me la in komans vin tre popiler. E sak fwa - mwan sak fwa i annan en nouvo Anbasader ki vizit mwan zour zot akreditasyon, bann premye konversasyon ki nou koz lo la se *scholarship*.

E mon war ki mannyer annandler sa bann konversasyon i anmenn fri. Par egzanp lannen pase nou ti war kot *Hungary* par egzanp ti

donn nou, ti re donn nou re aprouv nou 10 *scholarship* ki avan par egzanp i ti'n komans dir nou ou a dir nou Sesel pa anvi, aköz Sesel pa ti pe pran be nou, nou'n fer li konpran poudir pa ti neseserman petet manmay pa ti pe konpran pa konnen. Donk, nou'n fer sa konversasyon.

E la mon kapab dir ki i annan bokou zanfan ki'n fer laplikasyon pou sa *scholarship*. E apre i annan bann lezot *scholarship* ki nou gannye parey ek *La Chine*, avek Gouvernman *L'Inde*, donk nou kontan.

E parey mon pe dir ou, mwan mon kontinyen pouse pou nou ganny bann *scholarship*. E nou menm osi al dan bann liniversite, kot i annan bann etidyan deza, pou nou rod bann lezot debousman, lezot bann rediksyon.

Par egzanp nou'n al *Malaysia* kot laba *Tailors University* i donn nou en zoli rediksyon pou nou bann etidyan. Nou'n al osi an *Belgium*, an *Belgium* kot i annan 2 liniversite, kot i fasilite bann prosedir pou bann zanfan Seselwa. Donk-

E osi i annan bann loportinite *online*. Nou'n siny par egzanp parey mon dir dan mon lentervansyon - dan mon deklarasyon ki nou'n siny avek *SEGUE University* pou fer

ki *online learning* i vin en realite avek *Unicaf* osi *Unicaf* ki regroup en seri liniversite, zot in dakor osi pou donn bann etidyan Seselwa en serten rediksyon.

Donk loportinite nou a pe debourye, nou a pe debourye, aköz nou anvi ki nou bann zanfan bann etidyan Seselwa i ganny sa bann loportinite malgre nou *high income status*, nou montre zot poudir wi, i annan sa *status* ki nou lo la, me selman i pa vedir ki zot bezwen abandonn nou kit nou tousel. E mon krwar bann pei pe konpran sa tre byen.

E apre an se ki konsern kan ki nou koz avek bann etidyan lo lenportans priyorite pei, nou *Careers Week*, *Careers Guidance Education* i enn sa letan kot bokou bann ansennyan i met sa bann pwen devan. E apre la ki nou pe war tou resaman kot bann diferan lorganizasyon, bann *Human Resource Officers* pe al kot bann lekol, pe al koz ek bann lekol.

E apre i annan sa *Careers Week* ki normalman i fer pandan letan Zilyet koumsa, kot la nou ekspoz bann etidyan avek bann diferan louvraz - diferan opsyon ki annan dan pei.

E byensir tanzantan i annan bann diferan *Fair* ki ganny fer -bann diferan legzibisyon ki ganny fer

diferan ekspozisyon ki ganny fer pour ki zanfan, etidyan i konnen byen boner - byen boner dan ki direksyon i bezwen ale.

Me selman parey nou pe dir, pei i dinamik, i dinamik e etidyan i etidye en keksoz, apre ou war li i sanze. Me osi lontan ki i dan Sesel dan devlopman ekonomik, mon krwar sa i *healthy*. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Minister. Mon pou pas laparol avek Onorab Cosgrow.

HON WALLACE COSGROW

Mersi Mr Speaker. Bonzour Minis avek ou tim.

Minis, ler mon'n ekout bomaten sa *Statement* ki ou'n fer, pou mwan i montre en depar en pti pe dan filozofi e prensip. *More towards* sa ki nou apel bann prensip e filozofi bann neoliberal kot ou bann Polisi plizoumwen al ver *towards market-oriented* aköz nou pe tir ledikasyon tersyer - pa pe tire, me selman pe diriz li ver sekter prive ozordi ki labank.

E bokou bann pei ki'n fer sa se bann pei ki'n devlope; par egzanp Langleter, Linyon Eropeen, *Australie*, Lanmerik e zot deza annan en *surplus of* dimoun ki'n ganny *train*, en? Ou konnen ou'n *study* dan bann pei *comme* tel.

Me pour nou Sesel e nou ankor annan *priority list*, e pour nou priyorite se pour *train* e pou met larzan sirtou kot bann dimoun ki annan abilite, me solman petet si zot napa kapasite finansyel.

E bokou nou osi nou konn sa byen, aköz bokou nou, nou paran pa ti pou kapab *afford* anvoy nou. So *basically* Minis, mwan mon kestyon la i al direkteman lo sa zafer finansman en, mwan mon war en *flaw* ouswa en *caveat at the end*.

Akoz si nou pe al atraver *market*, labank i finanse, labank i finanse labank i bezwen annan en sekirite. Sa R8 milyon dan Bidze i pou kouver lentere, *ok - subsidized the interest*. Now ou pa'n dir nou si ou annan en *Credit Guarantee Scheme* ki labank pou tyonbo lo la si an ka Wallace Cosgrow i deside pa trounen apre son 3 an.

Akoz mon asire labank pou bezwen tyonbo en keksoz, aköz i pa pou donn ou finansman dan vid. Now si napa ki mannyer ou garanti sa? Aköz i annan paran pe demande ki mannyer ou garanti sa? Eski ou garanti li atraver en *bonding agreement* ki prezan dan sa *bonding agreement* mwan paran mon bezwen sinyen or sa etidyan i bezwen sinyen?

So eksplik nou en pti pe ki mannyer sa i marse. Donn nou detay ou annan ou en *actuarian* ki la mon krwar ou'n *study actual science* mon krwar ou konpran sa bann *figures* donn nou en detay Ms Vidot, lo striktir sa mekanizm li menm. Aköz sa i pli enportan ki tou sa bann- bokou lezot kestyon ki nou pe tande. Nou anvi konn striktir sa mekanizm silvouple. Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. *Panel?*

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab pou ou kestyon. Mr Speaker, sa dezyenm parti kestyon mon pou les avek teknisyen Ms Odile reponn, me selman mon anvi fer en pti-mon anvi koz lo petet-

Gouvernman i kontinyen avek son program *scholarship*. E parey nou pe dir nou pe elarz li pou fer ki plis etidyan i kapab benefisyen dan son program *scholarship*. Ozordi nou pe met en dezyenm prodwi ankor, ki pe dir ki etidyan poudir lala ankor bann posibilite, lala ankor bann posibilite.

E sa posibilite i pa met okenn presyon lo etidyan; i dir ki koumsa vwala, la posibilite al etidye. Al etidye apre letan ou retournen dousman,

dousman pou 10 an, pou 10 an ou ava repey sa larzan ki ou'n pran. Donk pou mwan sa - e parey mon pou ensiste i en prodwi inovativ - en prodwi vreman zenere e i konplemant, i konplemant *scholarship program* ki Gouvernman i anvi met a dispozisyon son bann etidyan. Dezyenm bout Ms Odile.

DG ODILE VIDOT

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab pou ou kestyon. E absoliman labank i bezwen annan en sekirite par deryer sa *loan* e se la ki Gouvernman ankor pe *step in* e i al lo sa pwen zenere koman sa *scheme* i ete.

So parey nou pe dir nou pa anvi *restrict* akse avek sa prodwi pou zis bann endividi ki zot paran oubyen zot fanmir i annan mwayen. So ou si ou paran napa mwayen, selman ou anvi devlop ou lekor, nou pa anvi ki ou napa en lopsyon.

E se pour sa rezonn ki ler nou pe design sa *scheme* nou'n fer ki i napa en bezwen pou sa endividi met okenn *collateral*, okenn sekirite kont sa *loan*, Gouvernman i garanti sa *loan* 100 poursan. Alor si i annan defayans Gouvernman ki ankor lo *hock*.

E an menm tan nou annan 2 Lagreman ki pou al ansanm so sa etidyan pou bezwen siny sa *bonding*

agreement ek Gouvernman, ki i bezwen retournen, i bezwen kontribye dan lekonomi koman repeyman dan en fason pou sa garanti, sa sibvansyon ki Gouvernman pe donneren.

Me an menm tan i osi annan son Lagreman Komersyal avek son labank alor i vo lapenn pou tou dimoun ki pe pran sa prodwi okouran ki *it still is a commercial loan* avek en labank.

Alor ou bezwen gard sa *in mind* ler ou pe mazin sa bann repeyman ki ou pou bezwen fer. Ou pa anvi ki ou afekte ou *credit history* avek en labank. E an realite sa i en lot sekirite ki nou, nou krwar i asiste pou ankouraz bann etidyan pou retournen sa *commercial agreement* ki zot annan avek sa bann labank. Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. Ou annan klarifikasyon?

HON WALLACE COSGROW

Mersi Mr Speaker. *A very small one*. So savedir demen bomaten si - mon pran legzanp lo mwan ankor si mwan mon deside pa trounen *there is no way* Gouvernman i kapab rekouver sa larzan?

DG ODILE VIDOT

Anba sa bann- *sorry* Mr Speaker. Mersi Onorab, anba

sa *bonding agreements* nou annan drwa pou nou *recover* sa larzan - anba *Standard Bonding Agreement* parey nou annan dan tou lenstans *scholarship*.

Me i annan annefe enn bann *additional* proteksyon ki nou'n mete dan sa *bonding agreement* pou sa *scheme* se en kontak domestik, so i napa en garanti, me selman ou bezwen annan en dimoun ki nou kapab servi notis par egzantp lo sa endividi isi Sesel lo ou *behalf*.

Me i napa en garanti anba sa *Scholarship Scheme* par okenn paran or okenn *guarantor* anba *bonding agreement*.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. Nou pou pas lo lot entervenans ki lo lalis Onorab Andre.

HON CLIFFORD ANDRE

Mersi Mr Speaker. Mr Speaker, mon premye kestasyon Minis in parsyelman tous lo la me selman mon ti a kontan annan en pli bon leksplikasyon lo la.

Eski ler en manrmay pe al rod en *loan*, eski Gouvernman i sey evalye avan si bann lezot *scholarship* parey ou'n anonse in ganny *exhausted*, avan ki nou permet sa manrmay pran en *loan* pou li al fer-?

Sirtou si i dan sanmenm sa domenn *training* ki li i enterese, so eski nou *exhaust* sa, nou fer li *exhaust* sa posibilite avan?

Dezyenm se mon'n ganny enformen ki kot *SIT* - mon krwar Minis ou'n tous en parti pe lo la - zot ganny zis 5 *scholarship* e sa 5 *scholarship* i ganny distribye par diferan sektor kot *SIT*.

So i posibleman i annan 5 en *moto mechanic* ensidswit, ensidswit so ki fer ki zis en marmay dan en seksyon ki kapab benefisye avek sa 5 *scholarship*, akoz i zis enn dan en *sector*.

So eski Gouvernman oubyen Minister, pe revwar oubyen pe donn loportinite avek manrmay *SIT* si zot osi zot ariv lo en bann pwen ki donnen dan lezot landrwa, konmsi zot osi zot ariv lo pwen si i annan 10 manrmay ki ganny sa pwen so i ganny sa *scholarship*.

Akoz la ki mannyer i ete zot pe bezwen al pran en *loan* antretan ki pe esper sa prosedir marse.

So, zot en pti pe dezavantaze dan sa sans, so eski Minis kefwa ou kapab eksplik nou ki mannyer zot kapab osi benefisye avek striktir ki egziste Minister, pou zot benefisye, sirtou si zot fer bann bon, bon pwen. Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. Mon ava envit *panel*.

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab pou ou kestyon. Mr Speaker, en etidyan - baze lo premye kestyon - en etidyan pou konsider petet al pran sa *loan* li, si i santi ki i napa opsyon pou li ganny en *full scholarship*.

Donk labank, alor letan i po la kot labank - ler i pou aparet devan labank, mon labank pa pou al gete si in fini *exhaust* tou posibilite, aköz *given* ki in ariv kot labank i vedir ki i pa pe ganny e *full scholarship* an servan bann *scheme* ki egziste.

Donk en etidyan li menm i pa pou, mon pa krwar ki en etidyan pou al pran en *loan* si i kapab ganny en *full scholarship*, i annan ki sey fer sa.

I sanz landrwa kot i anvi *study* bann keksoz koumsa, be nou, nou pe sey dir ek etidyan posibilite annan en *full scholarship* la i la ou'n gannyen e ou al kot sa *loan* parey mon'n eksplike dan deklarasyon si la prezan ou pe sanz ou landrwa ou kapab prezan servi sa *loan* pou pey la diferans ki ou ava bezwen. Dakor.

Dezyenm topik i koz lo *SIT* koman en legzanp, parey mon'n dir wi konmela i annan bann dezavantaz ki zis 5 etidyan dan sa group ki *graduate* zis 5 - e prezan ou'n fer en legzanp ki ase enteresan.

Parfwa dan en - aköz dan sa lenstitisyon ki *graduate* i annan plizyer brans e donk i annan zis enn ki pou kalifye, par egzanp dizon *moto vehicle* pou annan zis enn.

Be nou, nou'n war sa i pa byen. E sanmenm sa ki nou'n dir nou pe kre lespas - kre lespas pou fer ki i ava annan bann kriter ki etabli e en etidyan li osi i ava *compete* baze lo sa bann kriter parey *A level* i annan pou li, *SBSA* i annan pou li.

Sa ti en demann ki bann etidyan zot menm ti anvi vin avek, ki mon krwar ti en fantastik nide e nou pe abzorbe sa nide. Me ou kestyon spesifik se an atandan, an an atandan ki i arive, mon pa pou kapab dir ek etidyan la ozordi espere. Aköz?

Aköz pou ou etabli osi sa bann kriter, nou bezwen osi *engage* dan konversasyon avek bann liniversite potansyel, kot sa bann etidyan i kapab ale.

I annan bann konversasyon ki'n ganny fer, ki'n komans ganny fer, me napa bann keksoz konkret

ki'n vin ater lo papye me i pou vini. Donk par egzantp SBSA i ti annan son landrwa spesifik kot son zanfani ale, alor in fini angaz sa konversasyon be bann lezot *professional centers* pa tou ki'n fer sa avek bann diferan landrwa potansyel kot zanfani kapab ale.

Donk i kapab annan en pe letan, ler mon dir i annan en pe letan i kapab annan en detrwa mwan avan ki sa bann standar i ganny etabli. Me an atandan, an atandan i annan sa opsyon se pran sa *loan* e sa *loan* i kapab rezourd sa sityasyon, ed sa etidyan progrese san ki i bezwen met okenn retar dan son letid.

Vwala. Mon krwar mon'n donn ou sa konteks. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Minister. Mon ava envit Onorab Spiro.

HON RACHEL SPIRO

Mersi Mr Speaker. Bonzour Minis avek bann dimoun lo ou *panel*, bonzour tou dimoun ki a lekout, bonzour tou koleg Onorab.

Minis i annan kont lesplikasyon ki ou'n donner, i otomatik pou bann etidyan ki'n ganny en *full scholarship* pou zot ganny tou zot keksoz peye, me la nou pe koz en laranzman ki Minister in fer

avek Lasosyasyon Banker e enn de lezot labank.

E mon anvi konnen, eski bann lezot dimoun i an deor sa *scholarship package* la nou pe koz osi bann ki *in-service*, eski zot laranzman, zot Lagreman pou parey or zot bezwen vin kot Minister Ledikasyon ler zot in sorti zot liniversite, pou *endorse* zot laplikasyon ki zot pe ale, pou labank konsider donn zot sa *loan*? Sa i en kestyon.

Lot kestyon se, eski zot ti'n epiz tou konsiltasyon ki zot ti kapab fer - la mon pe koz paran, etidyan, bann lezot dimoun ki ti ava annan en konsiltasyon elabore si oule, e kekfw *come up* avek en *scheme* diferan.

Akoz la sa ti deza en model ki labank ti'n etabli ti la li, zis zot in *tap in* e ofer en serten sibvansyon ek labank pou garanti sa bann etidyan kapab al etidye bann anplis. So mon anvi konnen si ti annan kalite nouvo konsiltasyon ti annan lo sa size? Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. *Panel*?

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab pou ou kestyon.

Mr Speaker, parey nou pe dir sa *loan* pa debout li

tousel. I form parti en program *scholarship* Gouvernman Sesel. Donk en etidyan- nenport dimoun, nenport dimoun ki dan- e kontrer i osi ankouraz bann dimoun *in service* pou zot kapab al *study*.

Me selman wi, zot pou bezwen pou zot kapab ganny sa *loan* zot pou bezwen kapab pe fer en letid ki dan priyorite pei e wi Minister Ledikasyon i an konsiltasyon avek bann labank ek Minister Finans, pou fer sir ki i pou ganny *endorse* selman si i pe fer e *course* en letid dan priyorite pei.

I form parti sa program *scholarship* pei, donk i pa en *loan* akoz i en *loan* ou pe al pran bla, bla, bla, akoz zisteman akoz i annan bann kondisyon ki atase ki favorab ki fer ou pran sa *loan*. Donk ou pou bezwen sa *endorsement* pou ou *fit* ladan.

Dezyenm kestyon i lo konsiltasyon; i annan 2 nivo, mon pe gete si i annan 2 nivo konsiltasyon ki mon pe gete - mon ti ava anvi Mr Speaker i eklersi ki konsiltasyon Onorab i eklersi ki konsiltasyon i pe koz lo la, pou mwan kapab pous sa largiman en pti pe pli devan.

HON RACHEL SPIRO

Byensir Minis. Pli boner ou'n dir zot ti annan konsiltasyon

ek bann etidyan e osi en keksoz ki zot in fer atraver *students forum*, mon kler la?

So be dan lenplikasyon en *loan* par egzanp, apard ki i annan sa etidyan, i kapab osi annan son paran oubyen sa ki deza pe etidye an deor pei. Eski zot in konsider tou sa bann nivo konsiltasyon, pou zot kapab *come up* avek en prodwi ki satisfere sa bann etidyan ki nou pe koz lo la?

DG ODILE VIDOT

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab. So ler sa prodwi ti premye ganny entrodwi lannen pase e nou ti'n fini fer en *extensive consultation* sirtou avek sistenm banker, apre *input* bann paran ek bann etidyan atraver lenteraksyon avek Minister Ledikasyon ler i vin lo kote finans.

So lo kote labank, sa ki nou ti pe vwar sete ki ti napa bokou endividi ki'n ti'n pran bann prodwi ki labank ti pe ofer koman standar e bann *input* ki nou ti resevwar sete lo ki rezon ki sa bann prodwi mannyer zot ti pe asize *back in 2022* pa ti pe ganny vwar par plis dimoun koman en keksoz ki rezonnab ki zot kapab enterakte avek.

E nou'n *formulate* sa bann laranzman, sa bann entervansyon Gouvernman lo baz sa bann *blockers* ki nou

ti'n vwar, pou en endividi *access* sa bann prodwi ki ti deza la parey ou pe dir oparavan.

So bann keston tel ki sa to lenter, sa bann *security requirements* prosedir se sa, sa bann konsiderasyon ki nou'n pran an konsiltasyon avek bann labank an konsideran bann endividi ki ti deza lo bann *scheme* avan.

E lo kote ledikasyon, nou ti ganny bokou *input* osi lo bann korespondans ki bann paran ti pe donner. Sa lepok mon krwar ler ti ankor annan *ANHRD* enkli bann etidyan ki ti lo *part financing*, ki ti pe trouv difikilte avek bann repeyman *loan*. Zot ti donn nou bokou *interaction*, bann rezon, bann kontrent vreman ki bann paran osi ti pe rankontre.

E sa osi in ganny pran kont dan formilasyon sa *loan in 2022*. Mon pa konnen si i annan ankor leklersisman. Mersi.

HON RACHEL SPIRO

Non, zis tenan kont ki sa *loan* zot in met an plas depi 2023 an Me, eski zot in war en *increase* dan la kantite etidyan ki pe *apply* pou sa *loan*?

(comments off-mic)

MR DEPUTY SPEAKER

Nou'n kalme? Annou *proceed*.

DG ODILE VIDOT

Mersi Mr Speaker. Mersi tou bann Manm Onorab. So an term *uptake* dan sa *scheme* pou rapor lafen 2023, nou annan 15 etidyan ki'n deza pran sa *educational loan*. Sa i plito dan *quarter 3 2023*, alor nou deza war ki i annan bokou plis endividi pe enterakte avek bann *loan* labank ki ti annan oparavan. Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. Mon pou pas laparol, Minister ou annan, ou'n lev lanmen ou?

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Wi, Mr Speaker, zis pou mwan azoute ankor, ki sa bann sa prodwi pe rod mwayen pou nou kapab ed etidyan pou avanse i ti vin dan miting piblik ki ti ganny fer lannen pase.

E osi parey mon'n dir dan nou *Youth Education Summit* ki bann etidyan i koz bokou lo la, bann enteraksyon ki nou gannyen avek bann etidyan - bann etidyan kot nou ale dan bann sant profesyonnel zot osi pe rod fason pou zot osi benefisye avek *scholarship program*.

Donk tousala se bann diferan konsiltasyon, ki'n

anmenn nou ver sa zoli prodwi pou bann zanfan.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. Mon ava envit Onorab Loizeau pou son kestyon.

HON NORBERT LOIZEAU

Mersi Mr Speaker. Bonzour Minis ek ou *panel*. Minis, mersi pou sa pti moman vremen edikasyonnel ki mwan mon santi mon pe pas ladan ozordi e kestyon ki mon anvi demande petet, i posib ou'n aborde selman mon pa'n tann ou tous lo la.

Minis, meton, sa en kestyon ki en zenn profesyonnel mon distrik pe dir mwan aborde.

Meton en legzanp mwan mon'n al mon *scholarship* mon fer mon *course* dan meton mon'n fer en *Bachelor* dan *law* or nenport ki size e mon'n trounen e mwan mon anvi aprezan mon'n fini pey mon *loan* mon anvi fer mon bar prezan or en *PHD* or en lot keksoz pli avanse aköz dan lavi konmela toultan i demann ou pou al pli o pou ou kapab ganny en pli bon peyman.

Eski dan sa ka la mon pa konnen si ou'n adrese anba sa *scheme* i kouver mwan anba la pou mwan kapab? Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. *Panel*.

MINISTER VALENTIN

JUSTIN

Dakor, mersi Mr Speaker. Mersi Onorab pou ou kestyon. Onorab sa *loan program* i kouver, i kouver etidyan ki anvi progrese napa restriksyon lo si in deza fer en Premye Degre ou non, i -kontrer i ankouraz etidyan pou devlope. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Minister. Onorab Pillay?

HON SEBASTIEN PILLAY

Mersi Mr Speaker. Bonzour ankor enn fwa *panel*. Bann teknisyen ki la mersi pou zot bann larepons, mon pou diriz mon kestyon ver Minis.

Minis, premye pwen mon ti a kontan nou klarifye, eski ou ti fer okenn konsiltasyon avek bann paran ek bann etidyan ki ti pe antisipe ki ti krwar poudir zot pe al ganny *part funding* avan ki ou ti pran sa desizyon oubyen eski sa bann paran in ganny enformen apre ki zot i ekrir Minister Ledikasyon e ganny enformen *by WhatsApp* ki lala opsyon ki zot sipoze konsidere *regarding part funding*.

Prezan ler nou vin lo sa *product* ki zot in met an kestyon - Ms Vidot, wi, i annan bann etidyan ki'n fini ale i annan ki pe *enquire about* serten size. Par egzanp pou

bann ki'n fini avan ki Gouvernman ti entrodwir sa *scheme*, Minis in bezwen kler lo la.

Bann- avan Gouvernman ti entrodwir sa *scheme*, zot pa pe benefisye avek sa *subvention* Gouvernman, so selman zot osi zot kalifye koman etidyan ki'n al lo en *Student Loan Scheme*.

Eski Gouvernman pe dir avek zot koumsa poudir zot, zot pou bezwen kontinyen lo Lagreman ki zot in sinyen e repey zot *student loan* parey zot Lagreman ki zot in sinyen e Gouvernman pa pou kapab fer naryen pou entrodwir sa *4 percent subsidy* ki pe entrodwi dan sa ka. Nou annan plizyer etidyan ki dan sa kategori.

E *if you can*, ler nou pe koz lo sa *loan Minister*, savedir eski ou pe dir avek Lasanble ki *the usual arrangement* kot i annan en sistenm *bonding*, kot i annan en *financial soundness* ki ganny etabli avan sa etidyan i ganny son *scholarship* ki al kot sa *loan* sa i reste an plas?

E en pti pe kestyon ki Onorab Labrosse pe demande konmsi, *who guarantees, who provides the financial soundness?* Ou, ou'n dir en *contact person*, be mon'n fek ranpli en form pou Liniversite Sesel mwan e mon bezwen donn tou mon detay, mon *income*, mon sa, *so basically*

mon pe remet mon lekor angaz.

So please clarify pou nou akoz bann paran pe demann nou pou klarifye. Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi mon ava envit *panel* pou donn en larepons.

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab. Mr Speaker, i annan en keksoz ki mon bezwen eksplik byen; *part finance* i egziste, me selman lo sa menm papye sa menm paz i dir ek ou koumsa si i annan larzan ki reste.

Donk en etidyan ki pe mazin pou al *part finance* i pou bezwen esper ler tou keksoz in fini pare, lezot etidyan ki'n kalifye pou en *scholarship* pou li gannyen. Si nou war posibilite ki i kapab ganny *fund* la i antre i a ganny sa *fund*.

Me lefe ki nou'n war sa lannen ki mannyer sa sityasyon i ete, nou pe dir avek bann etidyan pa vo lapenn ou espere akoz nou'n war sironstans ou pa pou gannyen. Alors nou pe diriz ou ver en lot metod ki ou kapab siport ou letid e sa se sa *loan*.

Donk vwala sa ki'n arive, e sa ki'n arive. E sa prezan ki'n fer nou prezan vini pou vin ekspekte etidyan, etidyan i en

bon prodwir la deor, zot pa konn sa prodwir nou ava vin eksplik zot rezon nou la ozordi, pou fer ki zot konpran sa prodwi. E mon krwar apre sa sesyon la bann etidyan pou'n konpran sa prodwir. Vwala.

Dezyenm pwen Mr Speaker, kot Onorab pe koz lo si sa *Scheme* bann ki ti avan si i anvi bouz lo en lot. Mon'n war ou en pti pe distrer ou'n sorti enn de fwa akoz nou'n, Onorab Uranie i ti'n fini demann sa kestyon e nou'n dir li i en zoli pwen ki mon krwar i annan merit.

E nou kapab anmenn sa pwen devan pou nou prezan al met sa pwen akoz i en pwen ki pe sorti lo tou kote i en pwen ki annan merit e mon krwar nou bezwen diskite sa pwen son merit. Donk in deza ganny reponn sa kestyon Mr Speaker. E trwazyenm pwen.

MR DEPUTY SPEAKER

Financial soundness.

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mon a les Ms Odile pran sa enn *please*.

DG ODILE VIDOT

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab. Lo sa bout *financial soundness* mon krwar i annan en *differentiation* ki nou bezwen ganny fer so i lo baz

full scholarship ou annan en *bonding agreement* ki etabli ki i parey in ete pandan plizyer lannen. E i annan en lot *bonding agreement* anba *Educational Loan Scheme*.

E anba *Educational Loan Scheme* ler ou regarde, en endividi pe siny 2 Lagreman vreman, enn ek labank koman en *loan agreement* ek labank e osi byen sa *bonding agreement*.

So i almost annan 2 parti sa Kontra. Lo nou *bonding agreement* pour sa *scholarship*, parey mon ti'n mansyonnen nou pa pe *currently require* en *financial soundness assessment* e sa se avek lentansyon *extend access* pou sa prodwi. An menm tan selman sa bann endividi in siny en Kontra Komersyal avek en labank e i annan serten responsabilite ki ganny *assigned* anba sa *commercial contract* osi.

Alor ou annan 2 Kontra ki pe *sort of at play*, dan en kestyon *Educational Loan Scheme* ki pa neserman menm pozisyon pou *full scholarship*. E i osi enportan parey mon krwar plizyer Onorab ti fer resorti bomaten, ler nou pe koz sa *student loan* i pa Gouvernman ki pe donn ou tou, i pe donn ou en sibvansyon i pe donn ou en garanti me ou osi ou pe tir dan ou pos pou ou repeye.

Alor i fer en *differentiation* dan sa *assessment* pou sa sekirite ki ou annan. Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Ou annan klarifikasyon Onorab?

HON SEBASTIEN PILLAY

Mersi Mr Speaker. Mr Speaker, mon oule soumet serten levidans e pou mwan pa ganny akize ki mon pe zis envant keksoz, zis parey yer ler mon ti dir sa zafer *building*, dan Bidze Minister Ledikasyon anba ou *major achievements for 2022 and 2023* Bidze 2024, ou ti dir pandan sesyon Bidze *“the still building to house Head quarter staff has been completed and is being partially used.”*

Sa i dan liv Bidze e tou dimoun i kapab war e Speaker ou ti dir mwan pou *substantiate* mon bann largiman.

MR DEPUTY SPEAKER

Wi, be sa ti yer be la ozordi nou lo sa, *so stick to...*

HON SEBASTIEN PILLAY

Wi be mon pe montre poudir mon annan en *pattern substantiate* mon bann largiman, e la mon pou *substantiate* mon largiman.

MR DEPUTY SPEAKER

...Wi but stick to the issue at hand.

HON SEBASTIEN PILLAY

E la mon pou *substantiate* mon largiman avek en *WhatsApp* ki ou'n anvoy en paran e *that's why* mon ti pe demann ou sa kekyon lo *whether* ou'n annan konsiltasyon avek bann paran. Akoz ti annan bann etidyan ki ti'n fini *gear up* pou zot al pran *part funding*.

I normal, Gouvernman i sanz son Polisi, so nou bezwen adapte *and people have to adapt to the new structure*. Pa ki nou, nou antyerman dakor ek sa akoz nou, nou santi poudir i bezwen en lot fason pli kler be solman i koumsa.

Mr Speaker, akoz mon santi Minis pa'n reponn sa kekyon, so mon pou retourn kot li. Dan finisyon ou *text* ou dir *“consider students study loan it's a good scheme and caters for students who are attempting a second chance”*. *These are your words Minister.*

There's nothing wrong dan sa ki ou'n dir. *In fact*, i fer sans vizavi bann keksoz ki pe ganny dir.

Sa ki mon ti a kontan Minis i klarifye ek nou, eski bann etidyan ek bann paran apard ki sa sesyon ki nou pe fer ozordi dan Lasanble, eski in annan en *Statement*, in annan en dokiman in annan

en keksoz ki'n al kot bann paran, tou bann paran ki ti pe espekte *part funding*, ki zot in ganny, ki zot pou bezwen *move* lo sa *scholarship* sistenm la aktyelman la?

Dezyenmman Mr Speaker, mon annan en etidyan ki'n osi dir mwan, in ale kot labank apre ki Gouvernman in annons sa *scheme* pou 2023. E labank in dir li akoz Gouvernman in annons sa *scheme* 2023 i pa pe kapab benefisyé avek sa ki sa *scheme* pe ofer.

So Minis in dir nou *on a principle of social justice* Mr Speaker, Minis in dir nou sa i reprezantatif en *scholarship* ki ou pe gannyen ek sa *loan*. Bann dimoun ki ganny en *scholarship* mwan monn ganny *scholarship*, Minis in ganny *scholarship* Ms Odile, Barbara ou'n ganny *scholarship*. Nou tou ki'n ganny *scholarship* John ler nou'n al deor nou'n retournen nou pa'n bezwen repeye sa *scholarship*. Nou'n travay *bonded* avek Gouvernman.

Me bann dimoun ki pe pran sa *loan they repaying it moneywise*. Eski Minister Ledikasyon pa krwar ki sa i pe fer en dimoun ki i en etidyan en *student* konmans son lavi travay deza avek en det lo son latet? En *burden financial burden* lo li. Petet sey eksplik nou sa.

Mon kontan bann leksplikasyon nou pe gannyen *from* Minister Finans, ou petet sey eksplik nou sa. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. *Panel?*

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mr Speaker, premye kestyon i koz lo bann paran ki ti pe antisipe e mon repet sa ankor ki wi en paran ti kapab pe antisipe pou li pran *part funding*. Me i pa ti vedir ki i pou gannyen. Akoz i pa otomatik - i pa otomatik.

E tou bann paran ki pe koz lo la pou li ganny sa leksplikasyon, in fer en konversasyon avek *scholarship team*. E mwan mon ti fer en *meeting* ek bann etidyan, ek bann etidyan ki pe al *overseas* - Fevriye...

MR DEPUTY SPEAKER

Ti pas lo televizyon nou'n vwar.

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Nou ti eksplik zot. Vwala. Dezyenm moman dezyenm pwen mon kontan parler i annan bann etidyan ki dir mon'n fer sa, mon'n fer sa. Be bann etidyan letan i annan bann keksoz ki zot fer pa pe

marse ouswa ki devret vin kot Biro *Scholarship*.

Arr, si ou al kot en Onorab i pa pou - i riske pa konn byen mannyer i pou ed ou. Fodre ou vin ou servi sistenm ki an plas Mr Speaker. Nou anvi dir sa.

E apre Mr Speaker, mon pa dakor ek sa largiman sa largiman akoz sa prodwir in ganny fer.

Sa etidyan ki pe ganny sa *loan*, i pa'n kalifye dapre bann Lalwa, bann target ki ti annan i pa'n kalifye.

Dan lefase i pa ti pou al ditou. La prezan i pe ganny fason pou li ale. Sa, sa diferans. Sa *the main difference of ozordi*.

E apre nou koz lo *loan*. Fodre pa ki nou fer etidyan per pou pran en *loan* pou zot ganny en lavi. *Study* se en lavi. Sa menm etidyan ki ler i pou retournen *study*, i riske pe pran en *loan* pou en loto, pou en loto.

Mon pa ti pran en *loan* pou en loto pou en *study*, akoz mon ti kalifye. Mon ti met en standar. Mon bann zanmi ki pa ti met sa standar malerezman pa ti ale. *That's the main difference., that's the main difference.*

So ozordi nou pe dir bann etidyan si ou pa *meet* standar pou ganny sa *scholarship fund*, akoz i annan en kantite etidyan ki pe *compete*, i

vreman konpetitiv, i annan en lot prodwir pou ou. E vwala sa prodwir. Sa *Educational Loan Scheme*.

Mr Speaker, mon pa kapab eksplik sa pli byen. Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi *Minister*. Mon krwar ou'n...

(APPLAUSE)

MR DEPUTY SPEAKER

Wi, mon krwar in non mon pa pou kapab donn ankor klarifikasyon lo la. Mon krwar in ase eksplike.

Solman i annan en pwen ki'n i annan en sityasyon ki'n arive la, mon pa konnen si zot in sezi.

Korespondans prive Minis avek en manm piblik, in ganny site dan Lasanble, e sa i met nou tou konman bann zofisye piblik dan en risk. Demen nou fer en keksoz an bonnfwa avek en Seselwa ki pe ekout mon la. Apre eski ou servi mon kominikasyon, pou en rezon politik pou anvoy kot en lot dimoun pou li ganny servi an piblik? I kapab enpakte demen ; swa mon dir ou non fodre toultan nou zwenn an personn pou ou koz ek mwan, akoz *I can't trust* ou kapab *tape* mon telefonn, mon konversasyon, ou *screenshot* mon mesaz e la in arive dan

Lasanble e i vin lo sa size etik ki nou pe koz lo la depi yer.

So mwan mon'n sezi sa. E i efrey mon konman en politisyen e mon pe zis met a latansyon nou tou ki la anndan ki'n tande pou dir *how do we engage now with members of the public?*

So this is something we have to be careful of.

(Off-Mic)

MR DEPUTY SPEAKER

Non, ou napa *matter of privilege* pou leve. Mon pe donn...

(Interruptions)

MR DEPUTY SPEAKER

Letan Lasanble i kalmi nou ava kontinyen. Non. Mon pa'n - *Minister* mon vwar ou lanmen anler.

HON SEBASTIEN PILLAY

Ou'n vayle mon privez konman en Manm Lasanble Mr Speaker!

(Interruptions)

MR DEPUTY SPEAKER

Minister.

MINISTER
VALENTIN

JUSTIN

Mr Speaker, menm sa *text* ki'n ganny lir an Angle mon pa konnen kot in ganny sa *text*.

Akoz mon deklarasyon ozordi ti an Kreol e monn vwar en *text* ki'n ganny dir *in my own words*, in ganny lir an Angle.

So mon pe konfize la, en?

(comments off-mic)

MR DEPUTY SPEAKER

Non, ou pa kapab defann ou lekor non, mon pa pe donn ou. Mon pe donn laparol. Mon pe donn laparol Onorab.

(Interruptions)

HON SEBASTIEN PILLAY

Mon pa kapab defann mon lekor, be Minis pe akiz mwan! Les mwan koze mon ava defann mon lekor.

MR DEPUTY SPEAKER

Mon pe donn laparol Onorab Hoareau.

HON SEBASTIEN PILLAY

Be les mwan koze mon ava defann mon lekor! Mon ava dir li aköz dimoun pe anvoy *text*, dimoun bezwen anvoy *text* aköz ou pa reponn.

MR DEPUTY SPEAKER

Onorab Pillay. Mon pe demann ou pou gard lord. Nou'n byen konmanse depi bomaten, ou'n ganny sans

demann ou kestyon. Aprezan i tour Onorab Hoareau.

HON JOHN HOAREAU

Mersi Mr Speaker. Mon krwar nou kapab kontinyen. Mon kestyon i plizoumwèn en leklersisman lo serten pwen ki'n sorti bomaten.

Par egzanp si i annan en ka kot oubyen detwra ka kot *loan* ki ou *provide* pou sa etidyan, i pa ase pou li kapab *meet* son demann kot son liniversite, ki i pou fer dan sa ka ?

Dezyenmman Mr Speaker, mon ti ava kontan petet si Minis ti kapab eklersi nou, si bann dimoun par egzanp ki dan *world of work* si zot kapab akse sa *loan* - sa *student loan* san pas atraver prosedir Minister Ledikasyon, pou zot kapab zot osi si zot enterese pou zot al etidye?

E trwazyenmman, si i kapab osi dir nou, ki kantite labank ki zot annan *MOU* lo sa *student loan*? Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. *Panel*?

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mersi Mr Speake e mersi Onorab pou ou kestyon. Mr Speaker. sa kestyon premye kestyon i enportan nou reponn si *loan* pa ase?

Se pou se la rezon ki labank pou demann ou bann kestyon letan ou pou al kot li. Akoz nou pa pou anvi ou pran en *loan* ki pa pou ase.

E nou pe demann etidyan osi pou letan i pe fer son swa liniversite, pou li rod en liniversite ki *fit* son Bidze. Pa bezwen met li -pa bezwen rod enn ki pou bokou plis ki son Bidze ki pou al rod enn ki par lao 800 mil pou lemoman. Akoz i annan en kantite liniversite ki kapab ganny sa kou ki i pe rode san - konmsi dan sa limit.

E la i anmenn mon zisteman lo en diskisyon ki nou pe fer avan nou antre dan Lasanble bomaten, ki i annan bann pei dan larezyon ki pe demann etidyan Sesel pou vin kot zot, pou vin etidye kot zot. Akoz nou annan menm kiltir, nou annan menm *background*, vin ansanm nou ava etidye donk e nou, nou pe pous sa nou osi, pou fer ki etidyan dan Sesel i ganny akse avek bann liniversite dan larezyon.

Donk etidyan, pran en *loan* ki pou *fit* ou Bidze. Sa mesaz.

Dezyenm mesaz, wi okenn etidyan ki anvi pran sa *loan* akoz sa i form parti *scholarship program* Sesel i bezwen pas paz bann prosedir. E i bezwen rod sa *indorsement* osi avek Minister Ledikasyon akoz finalman i pou bezwen

vin siny bann *bond and so on*. I bezwen pran sa.

E konbyen labank i annan 6 labank ki pe pran par dan sa *consortium* e osi annan i annan *Credit Union* ki pe *engage* dan deboursman bann *loan*. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi. Omwen mon'n mank en lanmen. Solman i reste zis non ou'n demann kestyon en bann letan pase ou.

En dernyen entervenans se Onorab *Leader of Government Business*. Mersi.

HON BERNARD GEORGES

Mersi Mr Speaker. Mersi Minis avek ou delegasyon pou sa prezantasyon sa *Statement*.

Mr Speaker, avek ou permisyon mon ava zis pou pefas mon kestyon an di-z-an ki ozordi nou'n vwar e mon koz sa pozitiv, ki mannyer de diferan ladministrasyon sa enn ki ti la presedaman e sa enn ki la ozordi.

Tou lede an bonnfwa pe sey anmenn en program pou ed devlopman ledikasyon bann zenn e zot, zot vwar li dan en fason e nou pape kritik zot fason, nou, nou vwar li dan en lot fason e se sa ki fer nou demokrasi osi gou pou viv ki i ete.

Mon kestyon e mon'n dir mon pe pefas li koumsa, mon kestyon Minis se sa enn, e i

swiv en pe dan ou repons ki ou'n rann avek *Leader* Lopozisyon taler.

Eski bann zanfan ki dan bann lekol segonder, ki pe anvi al liniversite e ki pe rod en *scholarship*, eski zot tou zot in konpran ki i annan en fason pou ganny en *full scholarship* tel parey bann travayer i annan en fason pou zot ganny en *full trezyenm mwan*. E sa se travay, travay dir etidye byen e ganny plis ki 18 pwen. Eski zot in konpran ki i annan en fason pou zot ganny en *full scholarship* kot zot pa pou bezwen al dan okenn *loan* okenn sibvansyon okenn *anything* sel fason zot bezwen fer zot bezwen travay dir e *achieve* bann rezilta ki zot bezwen. Si zot in konpran sa Mr Speaker, mon krwar ki larepons a Lopozisyon i ava kler. Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. Mon ava pas laparol avek *panel*.

MINISTER JUSTIN VALENTIN

Mersi Mr Speaker. Mersi Onorab pou ou kestyon. Mr Speaker, mon krwar i en bon fason pou mwan kapab termin sa *Statement*. Travay dir i toultan sa ki nou pe demann bann etidyan pou fer e *scholarship* ki bokou etidyan i

anvizaze ale, son sel fason se travay dir.

E bann i annan *A Level* la pou lemoman, e *SBSA* ki annan son bann kriter spesifik. E osi la ki nou pe dir nou pou elazir sa menm kriter, pou fer li pli ekitab avek bann lezot sant profesyonnel, pou annan bann standar ki zot bezwen zwenn e zot pou bezwen travay pou zwenn sa bann standar.

Nou'n vwar dan lepase la ki bann etidyan ki pe lager en bon pe etidyan pe lager pou *part finance*, se bann etidyan ki pa'n *meet* en standar.

Nou demann zot pou zot refer zot, zot annan sans pou *reseat* - pou *reseat* zot annan sans. Me sa ki enportan se ki pei pa kit zot deryer.

I dir avek zot koumsa, mon kapab ed ou dan en lot fason. Me selman si ou ti'n travay dir laba ou ti pou'n ganny enn antye ou. Me la prezan nou konnen in kapab ariv en keksoz me nou pa pou kit ou deryer. Akoz nou konnen ou annan sa lentere e sa kapasite alor nou apiy ou dan en lot fason.

Mr Speaker sa *educational loan* mon termin lo sa *note* i inovativ i zenere, i bon pou etidyan Sesel. Mersi Mr Speaker.

(APPLAUSE)

MR DEPUTY SPEAKER

Nou ava dir delegasyon ki'n avek nou depi bomaten, sorti kot Minister Ledikasyon e Departman Finans, mersi bokou. Delegasyon ki'n dirize par Minis pour Ledikasyon, Dokter Justin Valentin ti akonpanyen lo latab devan par Sekreter Prensipal pour *Education Sector Development* Mr John Lesperance osi *Director General for Financial Services Development Division* dan Departman Finans Manmzel Odile Vidot osi *Principal Scholarship Administrator* dan Minister Ledikasyon Manmzel Barbara Quilindo e lot *site table* nou ti annan Manmzel May-Paul Rabat ki *Director for Financial Services Development Division* dan Departman Finans.

Sa ti delegasyon ki ti avek nou pou reponn kestyon bann Manm lo sa deklarasyon lo loportinite labours e *loan* pou etidyan, ki'n anmenn nou a lafen nou sesyon travay pou la bomaten.

Nou pou *adjourn* la, nou rebran travay 2 er apre midi, letan ki nou pou diskite Mosyon anmennen par Dirizan Lopoziyon, me avan nou fer sa nou ava demann Serzan pou *reconstitute* nou dan Lasanble avan ki nou *adjourn*.

Mersi bokou, donk nou ava rezwenn 2er apre midi. E nou annan *ABC* 1 er en kar.

(BREAK)

MR DEPUTY SPEAKER

Bonn apre midi tou dimoun.
Welcome back pou kontinyasyon travay Lasanble Nasyonal pou ozordi.

Dabor nou ava zis prezant en leskiz pou sa pti retar, parske in annan enn de keksoz ki nou ti pe fer avan ki nou kapab re pran travay.

Donk nou pou pas lo prosen *item* ki lo nou *Order Paper* e sa i Mosyon ki dan non Dirizan Lopoziyon nou ava demann li dabor pou prezant son Mosyon avan ki i ganny segonde e apre i ava pas lo lentervansyon. Onorab Pillay.

HON SEBASTIEN PILLAY

Mersi Mr Speaker. Mr Speaker mon Mosyon ki mon oule prezant devan nou Lasanble ozordi apre midi i lir koumsa;

Ki Leggzekitiv i konsilte Lasanble e konstat e pran kont lopinyon Lepep Seselwa avan ki Gouvernman i fer bann komitman avek lezot pei pou lorganizasyon enternasyonal, espesyalman ler sa bann komitman i potansyelman annan lenplikasyon lo nou souvrennte e lo bann drwa fondamantal nou sitwayen.

Mersi Mr Speaker, *I beg to move.*

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. E Onorab Aglae.

HON EGBERT AGLAE

Bonn apre midi Mr Speaker. Mosyon i ganny segonde.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. Prezan mon ava envit Onorab pou fer ou entervansyon.

HON SEBASTIEN PILLAY

Mersi Mr Speaker. Mr Speaker e avek gran plezir ki ozordi apre midi mon prezant en Mosyon devan nou Lasanble Nasyonal e mon swete ki sa Mosyon i ava ganny laprouvasyon Lasanble antye, pou nou lans en mesaz kler ver Egzekitiv ki Lasanble Nasyonal i annan en rol enportan pou li zwen an relasyon avek protez e garanti bann drwa fondamantal nou sitwayen.

Me osi mentenir souvrennte nou pei, an sa ki konsern bann lobligasyon e bann diferan komitman ki nou pran lo lasenn enternasyonal.

Mr Speaker, premyerman les mon koz lo rezondet sa Mosyon pou permet piblik ki pe ekout nou e bann dimoun ki pe swiv Lasanble pou konpran aköz en tel Mosyon in ariv devan nou Lasanble.

Premyerman Mr Speaker, les mon fer kler ki anba nou Konstitisyon Lasanble Nasyonal i annan en rol enportan pou li zwe.

E lartik nou Konstitisyon i kler lo sa rol ki nou Lasanble i bezwen zwe. Me prenon kont ki Gouvernman osi annan en rol enportan pou li zwe e i annan en drwa ki i gannyen atraver sa Konstitisyon pou li angaz pei dan bann diferan Lagreman oubyen komitman enternasyonal i nesese ki Lasanble Nasyonal i reste vizilan lo sa bann diferan pozisyon e desizyon ki Gouvernman i pran.

Mon dir sa Mr Speaker, akoz nou bezwen pran an konteks larealite politik byensir petet pa tou dimoun ki pou dakor avek sa *Statement* me pran an konteks larealite Politik nou pei ozordi.

Nou annan en Egzekitiv ki annan en mazorite absoli ; savedir en mazorite Konstitisyonnèl dan Lasanble Nasyonal.

E prenon kont ki nou annan en Egzekitiv ek en mazorite Konstitisyonnèl, i posib ki sa mazorite Konstitisyonnèl i *translate* dan en larogans pouvwar parfwa, oubyen dan serten ka dan en konportman ki posibelman kapab fer Egzekitiv panse ki ler i angaz li dan bann diferan pozisyon, pou napa okenn

konsekans oubyen drwa regard ki Lasanble Nasyonal pou met devan, prenon kont ki i annan en mazorite Konstitisyonnèl.

Konman Lopozisyon dan sa Lasanble Nasyonal nou, nou bezwen kontinyen zwe nou rol pou asire ki pei e nou sitwayen i ganny tou lenformasyon e zot drwa i ganny proteze.

Pou ede pou nou konpran sityasyon ki sa Mosyon pe vin ladan mon pou prezant premyerman de legzanp ki montre ki mannyer Gouvernman pa'n asire ki Lasanble Nasyonal i ganny konsilte lo bann desizyon ki'n pran e osi Lepep Seselwa pa'n ganny garde enformen lo sa bann desizyon dan en fason konkret kler e transparan.

Premye sityasyon Mr Speaker, sete atraver en *news item* lo CNN ki lamazorite Seselwa ti konpran ki nou pei pe angaz li dan en loperasyon militer enternasyonal apele *Operation Prosperity guardian* dan Lanmer Rouz zisteman pou al lager kont sa ki Seselwa in kouraman dekrir al lager kont bann *Houthis*.

Sa ki enteresan se ki ler sa lanons ti fer, okenn lanons pa ti'n vin devan nou pep an se ki konsern pozisyon ki Gouvernman ti'n pran. Medya Nasyonal ki ti sey rod lenformasyon lo sa size, ti

premye lye kontakte Minister pour Zafer Entern. La zot ti ganny dir ki zot Minister Zafer Entern zot napa lenformasyon lo sa size, kontakte plito Minister Zafer Etranzer.

Aprè ki zot ti'n kontakte Minister Zafer Etranzer zot ti ganny dir ankor enn fwa ki li Minister Zafer Etranzer napa lenformasyon lo sa size retourn kot Minister Zafer Entern finalman zafer in troun an ron, personn pa konnen lekel ki'n pran desizyon.

Monn menm sey anmenn *PNQ* devan Lasanble Nasyonal pou anmenn leklersisman lo sa size e ankor enn fwa mon pa'n kapab ganny okenn larepons konkret sorti kot Egzekitiv lo lekel konman e kan sa desizyon ti ganny pran.

Dan en kestyon resan ki mon ti poz avek Minis pour Zafer Etranzer, Minis Sylvestre Radegonde i ti fer mon konpran ki vi ki li ki Minis pour Zafer Etranzer i pa dan en pozisyon pou li kapab fer komantr lo sa ki sipoze en langazman ki'n ganny fer par en lot antite Gouvernmantral dan sa konteks Minis pour Zafer Entern.

Zis sa vatevyen lo sa desizyon *Houthis* i montre nou klerman ki i annan en manklatransparans oubyen en mankl *decision-making process* kler ki i ava permet Lepep

Seselwa reste okouran lo bann desizyon ki pei i pran.

Swivan sa sityasyon menm bann diferan lesey pou demann Prezidan Larepublik, kestyon lo sa size mon pa'n kapab anmenn okenn larepons kler e konkret.

E finalman, plizyer versyon e lopinyon in ganny donnen lo sa size kot nou'n ganny dir Sesel pe zis siporte, Sesel pe *provide* serten sipor teknik, Sesel pe *provide* baz kot nou, nou pa kler ki nou pe ganny angaze ladan.

Me sa ki'n arive aprè se ki in annan plizyer latak lo bann rezo sosyal e dan bann diferan zournal enternasyonal lo repitasyon Sesel, an se ki konsern desizyon ki nou'n pran an relasyon form parti sa loperasyon.

Sa ki mon pe konstate, se ki eski Gouvernman Sesel in angaz li li menm an bonnfwa oubyen se ki en desizyon in ganny pran lo en *Statement* ki Gouvernman Sesel in fer? Sa i reste pou nou kapab determinen.

En lot legzanp enteresan ki'n resaman arive, i konsern sa pandemi lo bann protokol ki Sesel i sipoze sinyen avek *WHO*.

Ankor enn fwa desizyon in ganny pran, me nou Lepep Seselwa nou pa'n ganny enformen lo ki konteni ki konteks sa desizyon in ganny

pran, oubyen dan ki fason desizyon in ariv ziska kot in arive san ki in annan en konsiltasyon elarzi avek bann diferan akter lokal.

Pou ankor enn fwa etabli byen konteks e sitye byen largiman otour sa size, mon ava prezant ek Lepep Seselwa en kronoloji bann levennman ki'n anmenn mwan ankor enn fwa pou anmenn kestyon ver Minis Lasante lo sa size.

Nou ganny enformen ki Sesel pe al siny Protokol lo bann pandemik an Me 2024. Atraver bann lesanz ki dimoun in fer, nou konmans ganny bann *video* ki montre Minis Lasante pe dir ki Sesel napa swa.

Parol Minister Lasante e mon site "*we don't have a choice.*"

Me sa ki enteresan, dan konversasyon lo sa pandemik lo bann Protokol, okenn keksoz pa'n ganny dir lo sa ki nou apel bann *International Health Regulations* oubyen bann Regilasyon Lasante Enternasyonal ki pou *bine* Sesel an menm tan avek sa protokol e se sa bann regilasyon ki pou annan en lenpak lo nou souvrennte, oubyen lo bann drwa fondamantal nou bann sitwayen.

I en enteresan Mr Speaker, ler mon ti enteroz Minis lo sa size i ti dir avek

nou ki desizyon pa ankor ganny pran me li in fini fer en *commitment* enternasyonal ki nou, nou napa swa.

Zisteman Mr Speaker, se sa lesansyel mon Mosyon ki devan Lasanble Nasyonal ozordi.

Si Minis pe dir ek nou, nou napa en swa, me selman nou pa ankor fer *commitment* lekel ki nou pou krwar egzaktaman? Sa ki i ti dir ler i ti *Abu Dhabi* oubyen sa ki i ti dir ler i devan Lasanble?

Avek Mr Speaker, plizyer Seselwa in sorti eksprim zot lekor.

Menm sosyete piblik menm bann diferan lazans lokal bann dimoun ki dan sosyete sivil in eksprim zot lekor e menm ekrir Gouvernman e demande ki leksplikasyon i ganny donnen lo sa size.

Malerezman ankor enn fwa dan en *press conference* resan ki Prezidan Larepiblik ti fer, in ankor enn fwa pa kapab donn nou en plan kler oubyen en desizyon kler ki Gouvernman in swadizan pou pran oubyen pa pe pran.

Se pou sa rezon Mr Speaker, ki i enportan ki konman en Lasanble Nasyonal ki serye, nou menm regard lo sa bann size e nou obliz Gouvernman pou vin devan Lasanble pou fer bann *Statement* e eksplik Lepep

Seselwa lo sa bann desizyon ki i pe pran.

Si i menm neseler pou ki Lepep Seselwa i pran desizyon atraver ki swa en *referendum* ki mon admet Mr Speaker e la mon presize mon admet i pou koute pou fer. Me si Lepep Seselwa i bezwen pran en desizyon annou permet Lepep Seselwa pou donn son pwennvi lo sa bann desizyon, san ki nou ziz zot e nou si oule pran en lapros pou maltret Seselwa ler zot reakte dan sa fason lo sa bann size.

Mr Speaker, i neseler pou Gouvernman konpran ki i la akoz lepep in met li la. E Lasanble Nasyonal i la pou *hold the Government accountable*.

Sa ki nou pou pe fer apre midi se ki nou pou pe lans en mesaz kler avek Egzekitiv e demann avek li pou dir be *ok*, ler ou annan sa bann desizyon koumsa, ou bezwen vin devan e donn en leksplikasyon kwa ki pe pase.

Mr Speaker, mon bezwen dir mon bezwen dir avek serten rezervasyon, ki mon pa *trust* Gouvernman an sa ki konsern bann desizyon ki i pran e lafason ki kominik sa bann desizyon avek Lasanble Nasyonal oubyen avek Lepep Seselwa.

Souvandfwa nou pe vwar tro bokou lenstans kot bann desizyon pe ganny pran e apre

reaksyon piblik ki nou vwar en leksplikasyon ganny donnen.

I pa devret koumsa Mr Speaker. I devret annan en lapros transparan e ouver ki permet Gouvernman vin devan Lepep Seselwa avan menm ki i propoze pou li angaz li dan okenn sityasyon.

Me malerezman okenn *attempt* pou fer Gouvernman realize poudir sa i son responsabilite, i ganny met avek en kalite retisans oubyen parfwa mon menm dir lakoler, ki i pa neserman montre ki Gouvernman pe ekout nou pep Seselwa Mr Speaker.

Mon pe koz avek bokou rezervasyon ozordi apre midi Mr Speaker. I annan bokou keksoz ki mon anvi dir, me mon pa pou dir akoz mon anvi ki sa Mosyon i pase devan sa Lasanble.

Mon ti ava swete ki sa Lasanble i tret sa Mosyon dan en fason serye akoz sa i pou osi montre ki malgre nou annan en mazorite ki prezant Gouvernman dan sa Lasanble konman en mazorite, zot pa pare pou zot les zot prop Gouvernman fer sa ki i anvi kan i anvi e ki mannyer i anvi.

I loportinite pou bann Manm lo *bench* Gouvernman bann Manm lo kote parti mazoriter pou montre ki apre tou, zot reprezant bann dimoun ki'n elekte pou met zot dan Lasanble Nasyonal.

Anfen kont Mr Speaker personn antre nou pa ti pou la si dimoun pa ti al vote. Ki swa ou'n ganny elekte direkteman, ki swa ou en Manm Proporsyonnel.

Mr Speaker, mon met sa Mosyon devan Lasanble ozordi apre midi, avek en serten konsern ki mon santi pou dir pou annan ankor bann desizyon ki Gouvernman pou pran e sa bann desizyon pou ankor enn fwa enpakte lo lavi Seselwa.

An sa ki konsern bann lezot desizyon ki'n ganny pran e bann Lagreman ki ganny fer i annan bokou ankor ki'n ganny fer me ki pa'n sorti dan domenn piblik. Ki nou pa konnen ki pe pase.

E se pou sa rezon ki i nesaser pou nou *hold the Government accountable*.

E Konstitisyon i donn nou sa responsabilite. Malgre ki i *enshrine* pou vwar Egzekitiv dan lanmen Prezidan, i osi donn Lasanble Nasyonal en *droit de regard* lo bann desizyon ki Prezidan e son *Cabinet* Minis pou pran.

Apre midi Mr Speaker, bomaten nou ti'n ganny sans diskrit size *loan* pou bann etidyan an sa ki konsern bann *scholarship* e letid avanse.

Plizyer kestyon i ganny mete devan Minis, an sa ki konsern si in annan en konsiltasyon pli larz avek

bann paran. Mon konpran retisans Minis pou reponn sa kestyon me mon bezwen dir e konsey li poudir i ti'n devret annan en konsiltasyon e en langazman pli larz - pa zis lo nivo *ANHRD* ki form parti Minister Ledikasyon ki tonm anba responsabilite direk Minis, pou fer sir ki bann paran i konnen.

Sa i en lot legzanp ki montre nou ki nou bezwen konsilte e kit nou pep *abreast*, kit nou pep azour avek bann desizyon ki Gouvernman i annan lentansyon pran e ki i annan lentansyon fer.

Alors Mr Speaker, i annan zis en semen devan nou apre midi. En semen ki pou permet nou pou vin ansanm konman en Lasanble; en semen ki pou permet nou lans en mesaz konman en Lasanble ki ini pou dir avek Gouvernman ki i nesaser pou li annan en pli o nivo konsiltasyon, en pli o nivo drwa regar anver relasyon anver lafason ki i regard sa ki pep Seselwa pe dir li.

Mon osi oule dir Mr Speaker ki si nou pa pran sa semen apre midi, si nou decide pou al ver en sityasyon kot ler nou lo sa kote latap nou pou prezant zot avek bann fe lo lafason ki Gouvernman pe fer ozordi, i pou demontre kler ki konman en mazorite dan Lasanble Nasyonal e konman

en Lasanble Nasyonal nou pou divize lo nou kapasite pou nou kapab *hold the Government accountable*.

E pou mon sa Mr Speaker i pou reste en gro defayans nou sistenm Lezislatif *as it stand* ozordi.

Mon termin lo sa *note* Mr Speaker. Konman Dirizan Lopoziyon dan sa Lasanble Nasyonal, mon pa'n anmenn sa sa Mosyon lo mon non. Sa Mosyon i en pozisyon ki konman en Parti *United Seychelles* i santi nou bezwen pran, pou nou asire ki dan nou pei governans i ganny fer dan en fason ki transparan.

Desizyon i ganny fer avek en lapros konsiltativ e avek en lanvi pou fer sir ki lepep i *buy-in* dan sa bann desizyon.

United Seychelles i fer me man krwar ki nou pep i en pep ki'n matir, entelizan, e ki kapab pran bann desizyon e analiz bann desizyon ki Gouvernman i pran dan konteks ki zot pran sa desizyon. E se pou sa rezon ki nou drwa sa menm pep respe.

Mon lans en lapel avek Lasanble Nasyonal ozordi apre midi pou tret nou pep avek respe. E pou donn respe lefe ki nou bezwen toultan gard en keksoz an tet, se ki nou la aköz lepep, nou la par lepep e nou la pou lepep. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. E in ler aprezan pou deba i ouver lo sa Mosyon e Onorab Aglae ki ti segonde in endike ki i le koze.

Donk letan Onorab Aglae pe koze, mon ti ava kontan demann lezot Manm ki annan lentansyon entervenir lo sa Mosyon pou endik mwan aköz pou mon kapab get letan aköz i mon lentansyon parey mon ti pe dir ki nou fini avek sa enn Mosyon ozordi ki semenn prosen nou ganny en *fresh Order Paper* nou pa *spill li over for next week*.

So Onorab Aglae. Loter Mosyon in koz 15 minit li en. So si ou ti kapab al dan sa bann direksyon. So 43 ziska apepre 48 *very well. Proceed*.

HON EGBERT AGLAE

Mersi Mr Speaker. Mon ava dir bonn apre midi tou Manm Onorab e tou dimoun ki a lekout.

Mr Speaker Mosyon ki'n anmennen par *Leader* Lopoziyon i en Mosyon ki senp dan son *wording*. E i senp osi avek son demann ki i vin avek.

Nou konstate ki nou en pei ki souvren e osi nou annan nou en sistenm ki'n etabli byen demokrasi.

E ozordi Mr Speaker, nou annan en Gouvernman ki'n

ganny elekte par en mazorite Lepep Seselwa.

E i devwar sa Gouvernman pou enform son sitwayen dan son bann aksyon ki i anvizaze pran, ki annan lefe lenpak, swa lo nou souvrennte swa lo lavi son sitwayen e sa i enportan.

E osi Mr Speaker, Mosyon i met langazman lo Lasanble Nasyonal konman en Parlman, ki nou, nou la. E Mosyon li menm li i pa en Mosyon ki pe politize, me i en Mosyon ki pe anmenn en demann - en demann pou ki i annan konsiltasyon lo bann diferan nivo, ki Egzekitiv i pran bann desizyon e ler i pran bann desizyon ki annan bann lenpak ki kapab annan direk lo nou pei.

E nou konman Manm Parlman Mr Speaker nou bann reprezantan lepep, fodre nou pa ki nou bliye, malgre nou dan en parti ou, ou dan en lot parti nou bann reprezantan lepep. Akoz pou annan bann size Nasyonal ki nou tou konman en Manm Parlman nou bezwen debat lo lalo byennet pei e lo lavansman pei ouswa eklersi, bann eleman kapab annan lefe lo nou pei. E sa Mosyon ozordi pe fer egzaktaman sa.

Nou, nou konsernen dan en fason lo lafason ki serten desizyon i ganny pran lo non Sesel.

E bokou pep Seselwa i eksprim son konsern ozordi nou dan en pei demokrasi sakenn i kapab servi son bann diferan mwayen pou *voice out* zot konsern.

E sa i enportan dan en demokrasi. E tou resaman Mr Speaker nou vwar bann komanter ki ganny mete lo sirtou lo rezo sosyal, letan i annan bann lenstans kot Seselwa in aprann poudir pei atraver Egzekitiv, in angaze dan serten desizyon e la taler mon pou sit detrwa bann desizyon.

E letan sa i arive ki si napa en konsiltasyon dabor, konsiltasyon i en mo ki vivan ki larz. Mon dir sa akoz Mr Speaker? En kantite problemn parfwa i kapab ganny rezourd ouswa ganny evite si in annan konsiltasyon.

E nou vwar sa isi dan Lasanble dan bann lenstans kot Egzekitiv i vini i vin reponn serten kestyon, e ou vwar poudir *with the absence of* konsiltasyon, zot pa pe ganny bann lenformasyon kredib e zot pa pe kapab donn bon larepons byen enformen.

Mon pa pou al dan bann konotasyon politik ladan me selman nou, nou vwar. Me pou nou i enportan ki i annan en konsiltasyon ki ganny fer lo bann desizyon vreman enportan e kle pou pei ki

annan lenpak lo lavi ouswa langazman.

E nou konstate osi poudir dan en popilasyon, i annan diversite lopinyon, i annan diferan kalite krwayans. E i annan diferan kalite pwennvi lo diferan size ki kapab vin devan nasyonalman.

E se sa ki parfwa ou vwar i annan bann deba parey yer swar ti annan lopinyon kot ou ganny anrиси avek bann diferan lopinyon ki ganny mete devan e nou bezwen respe sakenn lopinyon.

Me dan konteks, kot i annan en desizyon ki fer dan en fason iniversel, ki al ver ou popilasyon ouswa ou pei nou nou santi poudir be deside la dabor en langazman avan nou met en sinyatir, avan nou dir wi nou dakor avek, si pou annan en lefe sirtou bann ki pou annan n lenpak lo drwa en endividi, en sitwayen, ouswa nou koz lo drwa imen, nou bezwen annan en negosyasyon ek en konsiltasyon. Mon dir sa Mr Speaker.

Dezyenmman, e mon krwar i enportan aköz nou konman en pei nou angaz nou dan en fason ouver, avek bann lorganizasyon enternasyonal ki nou apartenir.

Nou apartenir Nasyon-z-Ini avek son bann diferan brans ki anba li, nou annan

WHO, nou annan nou rezyon *L'Afrique*, *COMESA* nou annan *SADC* diferan sa bann *bodies* ki enportan pou nou *be part* aköz i anmenn serten benefis pou nou.

Me selman sa ki enportan se bann diskisyon ki ganny fer lo sa bann *forums* i bezwen bann diskisyon ki letan pou ariv bann desizyon e bann desizyon ki bezwen ganny konsilte, aköz nou pa kapab zis al agree, parey nou Manm Parlman nou al asiste en bon pe sa bann lorganizasyon. Nou al diferan *meeting*. Nou al bann Konvansyon. Nou al *attend* bann plenyen.

So i annan bann lenstans ler nou laba nou pa zis ale dir wi avek en keksoz. Nou bezwen dir wi lo en baz ki i annan en direksyon ki pei in agree lo la baze nou bann konsiltasyon.

Be dan sa lenstans ki nou, nou pe demande ozordi, se en lenstans en pti pe pli o, pli o se Egzekitiv aköz pa nou konman Manm Parlman ki al dan sa bann *forum* pou al diskite lo serten bann Lagreman ki pou annan lefe lo pei.

Se Egzekitiv pe ale. Me mwan mon rapel poudir a diferan repriz Sizyenm Lasanble in annan en demann ki Manm Lasanble i *be at part*

serten bann Lagreman ki al ganny diskite.

E sa mon rapel byen, sirtou letan ti annan sa Lagreman Lapes avek Linyon Eropeen. Ki Onorab Jean-Francois Ferrari ki ozordi i *Designated Minister* ti fer en rekomandasyon avek Gouvernman avan Gouvernman US, pou ki zot *be at part* Manm Parlman i ganny met *on board*, pou kapab osi menm konman en obzervater *to be on board* lo bann desizyon letan zot pran avek bann diskisyon, akoz zot santi poudir politisyen i annan *angle* ki vwar keksoz anvi ki reprezantan lepep e ki teknisyen li i get son *angle* teknik ki atase avek sa size ki pou ganny aborde.

So sa in en komansman mon krwar ki nou bezwen kapab ganny eksplore pe enport ki konteks politik i ete ozordi, i en keksoz ki enportan pou nou kapab konman en pei demokrasi.

E ki nou pe *serving the modern democracy* parey nou moto Lasanble i dir i kapab ganny fer e sa pou evite; i pou evit en kantite problemn lavenir ouswa bann mirmirasyon ki pou antre lo rezo sosyal. Sa i en pwen Mr Speaker.

Lot pwen mon ti ava kontan touse. Menm si parfwa nou vwar poudir e pou mwan i

en size ki menm si ou pa anvi anmenn politik ladan, me selman ou bezwen pas o bor serten size.

En keksoz ki nou'n vwar depi 2020 Mr Speaker letan *LDS* in vin o pouvwar, zot in vin avek zot Moto parey zot ti dir dan en fason se zot ki pe *rule border*, zot ki dir ki pou fer.

Nou konpran sa, zot annan en *super majority* zot a *in Government*, zot kapab aranz isi kas laba, napa problemn. Akoz zot annan en azanda pou zot *fulfilled*, en azanda politik. I annan en promes, me selman fodre zot pa bliy zot promes ki zot in fer ek sa pep, ki zot ti dir ki zot pou dan en fason transparans, *accountable*, rann kont. Zot ti dir sa.

Me se sa ki nou pe demande la. Annan sa latransparans, *be accountable* avek pep Seselwa e rann kont pep Seselwa lo bann diferan lenstans ki bann desizyon i ganny pran, ki i pou annan lefe lo li e lo son lavi.

E loter Mosyon in sit detrwa *ok?* *Issue* sa *WHO Pandemic Treaty*. Letan nou get sa protokol li menm li i napa gran *issue*. I pe donn bann gid ki mannyer pou prepar nou *for the next pandemic*.

Me selman sa ki enportan ladan se sa bout kot

i annan sa lezislasyon. Sa Lezislasyon kot i konsern lasante.

E se la ki pa zis Seselwa ki annan konsern. Lo bann *blog* enternasyonal osi, bann aktivis osi in koz lo serten konsern an ki konsern nou drwa imen. Akoz i annan bann eleman ki zot dir, ki zot in site ki i annan bann eleman ki ou riske pe ganny forse, par egzanp lo *issue* vaksen, nou bann mouvman.

E zot in vwar poudir si pei pe al dan sa direksyon sa lorganizasyon pe enpoz sa lo en pei i riske annan serten reperkisyon.

E mon konstate poudir letan Minis ti vin eksplike swivan *PNQ LOTO* i ti fer resorti poudir sa dokiman i ankor dan son sovtaz kot zot pe fer serten bann lamannman.

Akoz sa bann konsern ki'n ganny met devan. E mon swete ki sa bann lamannman ek sa bann konsern, ki pe ganny *voice out* lo nivo pa zis lokal, me enternasyonal i ganny pran kont kot nou ava annan en bout Lezislasyon enternasyonal ki dan faver tou parti prenan kot i konsern bann *issue* pandemik.

Lot size se sa zafer dan *Red Sea*, ok? *Operation Prosperity Guardian*.

Mr Speaker, mon pou retourn en pti gin an aryer,

letan nou ti pe pas sa protokol kot i konsern Sesel avek *EU* kot i konsern zerans e an prizonman bann ki ganny trouve koupab dan delo, ouswa dan *high seas* ki pe fer bann aksyon teroris, drog, trafik zarm, ek sa bann keksoz koumsa.

E Sesel li wi Lasanble ti vote lo la, pou pas sa Trete e i ti fer Mosyon ki nou pou etabli en prizon Marie-Louise.

Me selman sa ki nou ti demann kestyon letan nou ti al dan Komite anba *IAC* nou ti ganny demande, ti dir nou ki non sa Trete li menm li, sa ki nou pe sinyen sa Konvansyon pou kapab ed Sesel osi ganny resours pou li kapab protez nou *EEZ* avek okenn sa bann aktivite ilegal ki ganny koze.

Me letan nou'n vwar la poudir parti sa Trete pe ganny servi, pou antre Sesel an osi dan sa Protokol *Operation Prosperity Guardian*.

E *VP* ti vin devan in sey eksplike, me nou, nou santi menm si nou ti annan sa *issue* piratri ki ti anba en lot kalite Lagreman li. Nou nou'n ganny trennen ladan san okenn bann gran konsiltasyon e nou'n vwar poudir bann lotorite sipoze pe sofgard sa i *Foreign Affairs* sa de departman e Ladefans ki zot osi zot pa'n tro konnen ki pe pase ki pe arive. Se sa ki vin en problem pou nou.

Si sa ki sipoze pe gardyen pa konnen lekel ki'n pase, ki kote ki'n pase, be nou annan en problem la. Nou bezwen *at par* e azour avek bann desizyon ki letan okenn zofisye *high* dan Gouvernman ki swa Prezidan, ki swa premye Minis, ki swa *Designated Minister* ouswa okenn *Ministers*, i al met Sesel son sinyatir lo okenn Lagreman kot i konsern Sesel, nou bezwen osi konnen ki pe pase.

I zis parey letan i annan bann Konvansyon bann Trete ki vini pou nou ratifye, nou annan en diskisyon. E si Lasanble pa dakor nou pa ratifye nou pa pou fer pase si nou santi i annan en problem.

So i osi mon krwar i devret annan en prosedir dan sa menm kalite *angle*, pou fer sir ki tou part iprenan i dakor lo sa ki pe ganny arive e bann lefe ki kapab annan. So sa i en lot.

An menm tan Mr Speaker, i annan parfwa bann lenstans kot Gouvernman i pran bann desizyon ki kontradiktwar avek prensip ki nou nou dakor isi dan sa pei.

Mon sit en legzanp. Nou en sanpyon lanvironnman *ok*, e dan lepase *issue* ler nou pe koz lo lapas la mon pe koz lo lapas, *issue FAD* in monte dan sa Lasanble, *ok?*

I annan letan ki *Leader* Lopoizasyon ozordi Prezidan ti dir annou barn sa bann *FAD*, *ok*. Me apre ki nou vwar, lo Losean Endyen i annan en *meeting* e en rezolisyon in ganny tonm lo la pou annan en peryod letan 3 mwan sepa 2 mwan pou aret servi *FAD*, be nou Sesel nou pa dakor nou vot kont.

Konmsi *are we serious*, se sa bann keksoz ki mon krwar i enportan konman en pei pou nou met nou lekor dan gir.

Si nou pe vot kont lo en keksoz, me selman apre nou ti pe demande e nou konpran konsern ki i annan lo nou Lendistri Lapes avek sa kalite lekipman *FAD* pou servi pou lapas.

E la yer ouswa avan yer, nou vwar Topaz pe angaz li dan en loperasyon avek serten nou bann maren pou al anmas *FAD*.

So i montre poudir nou bezwen lo en nivo lo en *level* konnen ki nou pe fer letan nou antre dan sa bann Lagreman. Akoz apre i riske vwar nou dan en fason nou pe kontradir sa ki nou nou panse nou krwar ladan.

MR DEPUTY SPEAKER

Ou 15 minit in arive.

HON EGBERT AGLAE

Mr Speaker, an konklizyon mon santi poudir nou en pei ki bezwen annan sa brans Egzekitiv, i annan Lezislatif apre nou annan Zidisyer.

Me konman Lezislatif nou, nou annan en drwa primordyal e fondamantal pou protez nou pep. E se la ki nou dir lavwa nou pep letan i koze si i an mazorite nou bezwen kapab ekoute ekout zot konsern.

E apre nou ava determinen eski i fer sans, i annan relevans.

Me mwan mon santi poudir si lamazorite pep i krwar i annan serten konsern avek aksyon ki nou pei i pran, ki ankor Mr Speaker nou, nou reste en pei ki non alinyen nou pa'n tro angaz nou en kantite konfli in pase mondyal. Nou pa'n bour nennen dan nenport ki keksoz nou'n souvan reste deryer *friends to everyone enemies to no one*.

E mwan mon ti ava swete ki nou reste parey nou ete. Me selman nou gard nou bann relasyon multilateral, bilateral ki nou annan avek bann pei e bann lezot lorganizasyon.

So an terminan Mr Speaker, nou pe demann en keksoz byen senp pa konplike kler, annan konsiltasyon letan Egzekitiv i antreprann li dan okenn bann Lagreman enternasyonal, bann lenstriman ki enportan dayer,

ki nou annan en konversasyon avan ki finalman nou antre ladan.

E lepep i konnen a santi li poudir be nou annan proteksyon, nou annan ase lenformasyon e nou dakor sa ki pei pe fer.

Sa i *the bottom line the gist of the Motion* ki Leader Lopozisyon in anmennen ozordi. Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. I annan 15 MNA ki'n endike ki le koze lo sa size, la i fer 16. Strikteman 10 minit.

So ler zot konmans koze, i annan en revey la anler silvouple, get sa ler.

Zot 10 minit mon pa pou dir zot i reste en minit i reste 2 minit ou letan in arive mon pou zis koup mikro *and I will move to the other one*.

So annou fer en deba ki zot konpran nou pe donn zot 10 minit *and it's 10 minutes, it's unfortunately* nou napa en *run down clock* dan Lasanble, pou zot swiv zot letan, me get zot ler anler aköz mon pa pou kapab toultan pe asize - i reste ou 2 minit - ou'n *over* - ou'n al sot letan Onorab. So 10 minit *next one* i Onorab Phillip Arissol.

HON PHILLIP ARISSOL

Mersi Mr Speaker. Bonn apre midi tou dimoun.

Mr Speaker, mersi pou loportinite ki ou'n donn mon pou dir de mo lo sa Mosyon anmennen par *Leader* Lopozisyon. Ki pe demann Egzekitiv pou konsilte Lasanble, konsider lopinyon Lepep Seselwa avan ki Gouvernman i fer okenn komitman avek lezot pei, ou lorganizasyon enternasyonal spesyalman ler bann sa bann komitman i potansyelman lenplikasyon lo nou souvrennte e lo bann drwa fondamantal nou sitwayen.

Mr Speaker, pou mwan sa Mosyon i natirelman pa pratik e enposib. I enportan pou met laksan ki pandan letan ki *SPUP*, *SPPF* ti o pouvwar, sa parti ki *US* i dekoul ladan e ki ti Gouvernman *Leader* Lopozisyon, pa ti zanmen annan okenn konsiltasyon ouswa propozisyon ki ti ganny fer.

Par egzanp, *World Trade Organisation* ki ti ganny ratifye a linanimite par Lasanble Nasyonal le 24 Mars 2015, e Sesel ti vin en manm le 26 Avril 2015. *International Crime Court* ki ti ganny ratifye par Lasanble Sesel le 10 Out 2010 e vin an fors le 01 Novanm 2010.

E ler Gouvernman ti siny *Convention on the Rights of the Child* le 23 Zanvyè 2001 e ratifye le 10 Out 2010, sa ti ganny fer san konsiltasyon

aprofondi. Byen ki ti annan bokou lenpak pozitiv me son lenpak negativ lo nou sosyete, i bokou e nou pe vwar son rezilta ozordi.

Ler Sesel ti vann zarm Malo lekel ki ti ganny konsilte Mr Speaker?

Mr Speaker, nou bezwen rekonnet ki relasyon enternasyonal e Lakor i kompleks sansib a letan e souvan demann konsiltasyon i demann konfidansyalite e desizyon souvan i ganny pran rapid.

Demann pou konsiltasyon e aprouvasyon avan pou antre dan nenport ki langazman, i kapab afekte kapasite Gouvernman pou azir rapid e efikas dan pli bon lentere pei.

Deplis, sa Mosyon pa pe rekonnet manda Prezidan Prezidan Wavel Ramkalawan dirizan ladministrasyon *LDS* ki ti ganny elekte le 24 Oktob 2020 pou en manda 5 an, pou reprezant lentere Lepep Seselwa lo nivo enternasyonal.

Se responsabilite Gouvernman pou angaz dan Diplomasi e pran desizyon ki promot lentere Nasyonal e protez nou souvrennte, parey i dir dan nou Konstitisyon lartik 64.

Lartik 64 reprezantan Diplomasi e egzekisyon Trete:

64 (4) en Trete Lakor ouswa Konvansyon konsernen

relasyon enternasyonal ki dwatet ouswa ki pe ganny egzekite, par ouswa anba Lotorite Prezidan pa obligatwar lo Larepiblik, sof si i ganny ratifye par

(a) en Lalwa ouswa

(b) en rezolisyon a vot en mazorite Manm dan Lasanble Nasyonal.

Alor Mr Speaker, dapre nou Konstitisyon Lasanble Nasyonal pou definitivman annan son rol pou zwe lo okenn komitman avek okenn pei ou lorganizasyon enternasyonal. Mr Speaker demann pou konsiltasyon devan davans ek Lasanble e pep Seselwa avan sak langazman enternasyonal, i kapab anmenn retar dan proses pou pran desizyon.

Mr Speaker, dan en lemonn ki pe sanze rapidman, Gouvernman i bezwen azir alert e reponn loportinite e defi prezante.

I enportan pou note ki relasyon enternasyonal i souvan enplik negosyasyon sansib e lenformasyon konfidansyel.

Egziz e enpoz konsiltasyon piblik obligatwar lo tou langazman enternasyonal, i kapab konpromet e redwir kapasite Gouvernman pou angaz efektivman e rapidman dan diplomasi e proteksyon lentere pei.

Mr Speaker, serten langazman enternasyonal sirtou sa ki annan rapor ek zafer sekirite i demann aksyon rapid e desiziv pou protez lentere ek sekirite nasyonal.

Konsiltasyon piblik lo sa bann tel langazman, i kapab envolontermen enpoz lenformasyon sansib e afebli zefor pou protez pei kont menas sekirite.

Gouvernman i merit annan fleksibilite pou azir dan pli bon lentere sekirite nasyonal san okenn lobligasyon fer konsiltasyon avek person.

Se lepep ki ti elekte sa Gouvernman le 24 Oktob 2020 pou reprezant son lentere. E pran desizyon lo zot par. Pandan ki transparans e responsabilite i laspe esansyel lo Gouvernans demokratik, Gouvernman i finalman responsab pou asire ki langazman enternasyonal i deservi lentere nasyonal.

Bann Elektora i tenir Gouvernman responsab atraver Eleksyon regilye par en mekanizm sipervizyon e *feedback* lo son performans.

An konklizyon, byen ki langazman piblik e transparan i en eleman enportan dan en demokrasi ki pe fonksyonnen, enpoz konsiltasyon obligatwar lo sak langazman enternasyonal i kapab anpese pou redwir kapasite

Gouvernman pou azir dan en fason efikas, dan en lemondn kompleks e rapid dan relasyon enternasyonal.

I enportan alor ki Gouvernman i annan fleksibilite e lotonomi, pou pran bann desizyon enformen ki byen ki benefis lepep Seselwa san bann prosedir ki pa nesaser.

Mr Speaker, mwan mon pa pou aport mon siport pou sa Mosyon e mon pe alor demann mon bann koleg Onorab, pou opoz sa Mosyon ki Dirizan Lopozisyon in anmennen e rekonnnet lenportans pou fer en balans ant latransparans e fonksyonman efikas Gouvernman dan domenn Zafer Etranzer. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab Arissol. Mon ava dir ou mersi ankor enn fwa akoz ou'n vin avek en diskour ki'n prepare e ou'n fer ou largiman dan 8 minit. *And this is what* mon pe demann zot ozordi, pou nou kapab fini sa deba so mon pa ava bezwen dir avek zot, zot pe al *overboard*. *Next* enterven an se Onorab Gill e mon konnen mon pa pou ganny problemn letan ek li.

HON CHURCHILL GILL

Mersi Mr Speaker. Mr Speaker sa Mosyon devan nou en Mosyon tre enportan, pou asire ki a okenn moman Gouvernman pa plan bann desizyon ki konpromiz nou souverente.

Si Gouvernman pa vwar lenportans en tel Mosyon e i deside ignore, i pou kler ki latransparans pou sa Gouvernman i zis kontan koz lo la, me vwar li difisil pou aplik li kot i nesaser. Espesyalman pou bann size tre enportan parey sa Mosyon.

Mr Speaker, mon pa vwar okenn rezon pou Gouvernman pa konsider sa Mosyon si i annan senserite pou pran bann desizyon responsab pou nou pei e nou pep.

Mr Speaker, donner ki nou pei i depan bokou lo touris enn nou sekter kle nou osi annan lendistri ton, nou bann konpanyen *offshore* ki fer bokou tranzaksyon. Nou'n osi siny bokou diferan Lakor enternasyonal lo nivo Bilateral e Miltilateral, sa i fer ki nou relasyon enternasyonal i devret ganny mentenir lo en nivo tre serye. Zanni avek tou par lennmi avek okenn pei.

Plis ki sa Mr Speaker, nou rekonnnet ki ozordi tou bann diferan gran pwisans lemondn pe entansifye zot prezans dan plizyer landrwa otour lemondn.

E nou, nou pa devret a okenn moman pa pran kont sa lager zeopolitik entans ki pe pran plas pou rezon dominasyon lentelizans - pli danzere ankor dominasyon prezans militer ki potansyelman poz en menas konfli a nenport ki moman dan en fason en predir.

I enportan alor ki tou bann diferan brans Gouvernman, i bezwen annan sinerzi lo sa nivo, pou asire ki nou pei e sekirite nou pep i reste entak.

An menm tan mentenir bann bon relasyon avek tou nou bann *partenaire* enternasyonal. E Gouvernman i devret evite fer okenn fo pa, lo sa nivo akoz i kapab kout nou pei tre ser ekonomikman e osi relasyon enternasyonal nou pei.

Vi ki konman en pti pei nou depan bokou lo lenportasyon e mazorite keksoz ki nou pei i bezwen i sorti a leksteryer, alors Mr Speaker, tou prekosyon nesaser i bezwen ganny egzerse a tou moman.

La nou pe koz lo diplomasi enternasyonal, dan en moman tre tirbilan. Alors i toutafe normal ki konman en pei nou bezwen konsyan e kler ki okenn desizyon ki ganny pran i dan lentere nou pei Sesel.

Nou pa kapab konpromiz nou bann aksyon lo sa nivo dan sa letan ki lemonn i ladan. E nou konman en pti pei nou bezwen reste vizilan. Sa Mosyon pe zisteman kosyonn Gouvernman pou evite pran desizyon ki pou kout nou pei e nou pep tre, tre ser.

Mr Speaker, Lopoziyon *United Seychelles* dan Lasanble Nasyonal Sesel, pe fer son bout pou lentere tou Seselwa. Nou pa dan Gouvernman nou selman kapab fer sa Gouvernman konsyan ki Lepep Seselwa ki'n met zot la.

Parmi nou bann responsabilite se pou anmenn devan size tre pertinan pou asire ki sekirite Nasyonal, sekirite ekonomik pep Seselwa i asire e asire ki nou souvrennte pa ganny konpromize

Me si sa Gouvernman pa vwar lezitimite en tel Mosyon, Seselwa pou finalman konsyan ki desizyon pou met *LDS* o pouvwar Sesel ti en gro fot mazer ki Seselwa in deza fer dan listwar politik Sesel.

En tel fot parey pa devret zanmen ganny repete ankor dan nou pei Sesel.

Mr Speaker, mwan konman en Manm Lopoziyon *United Seychelles*, sa parti ki sel opsyon pour Sesel, mon fer mon kontribisyon pou ki

Seselwa i konpran rezondet en tel Mosyon.

Si Manm *LDS* i zet anba en tel Mosyon, 2025 tou fason zot pou ganny zet anba parey sa menm pep avek sa menm pep ki'n met zot la.

Lo size tre enportan lo bann desizyon nivo enternasyonal ki pei i bezwen pran, Seselwa i ekspekte ki sa Gouvernman i pran son responsabilite e ki ler i annan size ki Lopozişyon i anmenn dan Lasanble ki annan merit i devret pa pou ekout Lopozişyon me pou Lepep Seselwa asir zot sekirite dan zot souvrennte Sesel. Mersi.

(APPLAUSE)

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab Gill. Prosen enterven an mon pou kriy Onorab Bastienne.

HON DESHEILA BASTIENNE

Mersi Mr Speaker. Bonn apre midi Mr Speaker, bonn apre midi tou Manm Onorab e tou dimoun a lekout.

Mr Speaker, Onorab *Leader* Lopozişyon in anmenn en Mosyon pou demande ki Egzekitiv i konsilte Lasanble konstat e pran an kont lopinyon Seselwa, avan ki Gouvernman i fer bann komitman avek lezot pei ki pou anmenn en lenplikasyon lo nou souvrennte e lo bann

drwa fondamantal nou sitwayen.

Mr Speaker, parler mon seye rode e sey konpran motiv sa Mosyon e osi ki Lopozişyon i anvi vremen.

Mr Speaker, dan sa klima politik ki nou ladan, napa nanryen ki Gouvernman pou vin avek ki pou bon avek Lopozişyon.

Mr Speaker, sa ki vremen fer lapenn se letan Gouvernman i vin dan Lasanble pou donn leksplikasyon Lopozişyon i proteste e zot *walk out*. Alor kwa ki Lopozişyon pe sey rode?

Mr Speaker, kontrere nou lo sa kote latab nou annan nou letan pou nou ekoute analize e rode aköz ki Gouvernman i bezwen pran serten desizyon kan fodre pran e ler fodre pran reakte a tan dan serten desizyon ki pou protez lentere pei e osi lepep.

Mr Speaker, *Leader* Lopozişyon in koz lo en semen ki fer nou vin ansanm. Eski se dan lafason ki zot konport zot kot zot mank respe pou Speaker, mank respe pou Prezidan ek bann Minis isi dan sa Lasanble antre nou menm nou bann Onorab, se sa ki *Leader* Lopozişyon pe prese ozordi dan nou Lasanble atraver sa Mosyon ki nou sipoze reste lo en semen pou vin ansanm?

Mr Speaker, letan mon ekout Onorab *Leader* Lopozisyon pe koz bokou lo size konsiltasyon, mon demann mon lekor si i fek ariv lo planet later, kot sanmenm sa zour ki in asize in desid lo sa Mosyon ki devan nou ozordi?

Akoz depi 2020 ler Gouvernman *LDS* ti pran pouvwat, atraver en mazorite absolli e vreman absolli, Lepep Seselwa ti'n fini trouve ki nou pou aprezan bouz lo en bon semen dan latransparans avek bann bon desizyon, ki tou dimoun pou annan par ladan atraver tou nou laliberte.

Mr Speaker, si nou'n ekout byen Lopozisyon in koz lo si pa pran bon desizyon atraver konsiltasyon, demen i pou annan en move lenpak lo nou sitwayen.

Ozordi zot realize ki pou annan lenpak lo lavi sitwayen, e lo nou pei.

Mr Speaker, be permet mwan retourn en pe an ayer dan lepok Gouvernman *SPUP*, *SPPF*, Parti Lepep, *US*, annou demann nou lekor ki kantite konsiltasyon ek bon desizyon in deza annan?

Mr Speaker, ler nou paspor ti pe ganny donner antre dalon, vann pou \$25 mil ti annan konsiltasyon lo la? Ki danze eski zot ti realize ki

danze zot ti pe met nou nasyonalite ladan?

Letan nou *citizenship* ti a pe ganny donner, menm si en etranze pa ti ankor met zot lipye lo later Sesel, zot ti'n fini vin en Seselwa! Oou ki motiv sa? Ti annan konsiltasyon lo la ki pou arive demen avek nou prop sitwayen e ki lenpak sa pou annan lo nou pei?

Letan nou later ek nu bann batiman pe ganny vann avek etranze, ti annan konsiltasyon, ti annan bon desizyon ki ti ganny fer?

Kote nou Seselwa ek nou bann pti zanfan e ayer pti zanfan pou reste demen? Si zot pou gannnen en bout later pou zot met zot pti lakaz lo la zot osi?

Mr Speaker letan etranze ti a pe rantre dan sa bann landrwa travay tel ki ansenyan, komisyoner *tax*, *CEO* dan serten biro Gouvernman, sekirite dan diferan departman Gouvernman, kot bann travayer Seselwa ki ti a pe fer sa bann travayer an 1977, kot apre zot ti zis ganny forse pou kite e ale, ganny pouse, ganny demande pou kit pei al egzile.

Eski ti annan konsiltasyon? Eski sa ti bann bon desizyon? Oli lenpak ki ti fer lo nou sitwayen sa letan ?

Mr Speaker, letan nou bann zil ti a pe ganny vann, ti a pe ganny pas bay anba latab.

Dan bann biro dan bann laport fermen zot ti pe donn tou etranze fasilite.

E zis nou ki ti arive avek nou Seselwa nou pa ti kapab met nou lipye lo serten zil, nou ti ganny demande pou reste lwen laba pa koze dan ki *public meeting* sa ti ganny met okouran. Eski ti annan konsiltasyon letan sa bann keksoz ti pe ganny decide pou fer? Eski ti annan konsiltasyon ler biznes ti pe ganny oprese anba sistenm *pipe line* pou ganny deviz e osi menm *quota* pou Seselwa kapab ganny zot marsandiz?

Nou ti ganny restrikte. Mr Speaker, pou mwan ozordi ler nou pe koz bon konsiltasyon tre for mon pe realize poudir ki i annan bokou keksoz ki Lopoziyon pe manke la.

Parske ler Gouvernman - son Gouvernman ti decide pou li pran tou keksoz dan zot prop lavantaz, konsiltasyon avek bon desizyon pa ti ankor antre konman en vokabiler dan diksyonner.

Mr Speaker, mon annan bokou e bokou fer ki mon kapab met ater vizavi sa Mosyon, me letan i pa permet. Konsiltasyon dan nou pei i annan lo Mahe e konman lo bann zil. E Lopoziyon in toultan refize form par.

Akoz zot pa kapab asiz lo en latav pou met pwennvi

ater, pou nou kapab diskite ansanm parey ozordi zot anvi nou fer.

Mr Speaker, ti a bon ki Onorab *Leader* Lopoziyon i eksplik lepep, akoz i ti decide sorti lo Komite *Platinum*? Kot bokou desizyon i pase e i ganny pran?

Akoz ki i pa'n anvi menm partisipe akoz i pa'n anvi menm anmenn son partisipasyon? Akoz pa zot ki o pouvwar.

Sa i kler Mr Speaker. Lepep Seselwa ti ava kontan konnen.

Mr Speaker, Lepep Seselwa ti ava osi kontan konnen bann *MNA* ek reprezantan *US* ki pa ti vin asiste okenn *public meeting*, pa ti konsiltasyon sa lo nivo nasyonal? Kot Lepep Seselwa ti a pe met zot konsern devan zot dezir ki zot anvi vwar dan zot pei, ki mannyer nou apele tousala ?

Mr Speaker, malgre Lopoziyon i kriy aotvwa oli konsiltasyon, i enportan ki Lepep Seselwa I rekonnet ki dan en pei i pou annan serten desizyon lo byennet lekonomi nou souvrennte, nou pei e osi lo sekirite nou souvrennte. Ki Gouvernman pou bezwen pran bann desizyon, ki li i santi i bon pou pei a en moman donner.

Mr Speaker, Lopoziyon ti o pouvwar pou 43 an zot, zot

ti konnen ki ler in ler pou ou Gouvernman pran en desizyon dan lentere lepep e Gouvernman i pou bezwen pran li. Ou pou napa letan pou nou al rod lopinyon lezot, kwa ki zot anvi. Parske ler fodre pran en desizyon, kot i anmenn nou pei dan bon semen, Gouvernman i pou bezwen fer son bout.

Mr Speaker, avek sa se pou sa rezon ki mwan mon pou kontinyen dir ki nou Gouvernman i fer konsiltasyon ler i merit e Lepep Seselwa i donn son nide kot fodre.

Avek sa de mo, mon pou dir ki konsiltasyon ek bon desizyon in touzour dan plan Gouvernman LDS. Mersi.

(APPLAUSE)

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab mon pas laparol Onorab Cosgrow.

HON WALLACE COSGROW

Mersi Mr Speaker. Bonn apre midi Mr Speaker. Bonn apre midi tou Manm Onorab e tou dimoun ki pe ekout nou apre midi.

Mr Speaker, mon pran laparol apre midi lo Mosyon prezante par *Leader* Lopozisyon pou mon fer mon kontribisyon lo sa Mosyon ki mon santi i annan en gran lenportans sirtou pandan sa

bann letan ki nou pe viv ozordi.

I annan Mr Speaker, en kantite lekspektasyon lo nou konman en Lasanble Nasyonal pou fer keksoz diferaman e pou fer pli byen ki'n toultan ganny fer dan lefase.

E se sa rezon Mr Speaker e dan sa menm loptik e se sa rezon ki mon krwar an 2020 pep Seselwa ti vot pou en sanzman, zot ti vot pou en sanzman akoz zot ti anvi vwar keksoz fer diferaman, fer pli byen e fer keksoz dan zot lentere e pou zot.

E mon krwar Mr Speaker, apre midi monn al *capitulate* en pti pe dezir pep Seselwa vizavi sa desizyon ki zot ti fer an 2025 an 2020. Pardon.

Mon pa anvi pri Mr Speaker dan okenn diskisyon 43 an, monn sertennman pa'n an vi pri dan okenn diskisyon 43 an.

Me deba apre midi lapwent deba i fer ki mon bezwen antre dan bann legzanp, akoz nou'n byen konmanse nou'n ale *LOTO* in eksplik en pti pe rasyonal son Mosyon e ki mannyer nou bouz devan konman en sosyete. Me malerezman Mr Speaker, nou annan nou en lot kote latap ki pri ki ankor pri e ki mon lenkyetid Mr Speaker se ki zot pa pe ekout parol dimoun la deor sirtou

lazenes la deor - ki dayer ankor dan 1 an ekek apepre 45 pousan dimoun ki pou al elekte zot *or* elekte en Gouvernman, se bann lazenes.

Bann dimoun pa pli ba ki si nou pou met nou osi nou lazenes pa pli ba ki 45 an. So dezir sa bann dimoun se bann dimoun ki'n ne apre koudeta zot *they couldn't care about* nou bann *petty* 43 an. Sa bann dimoun i anvi bouz devan. Zot anvi konnen ki mannyer nou, nou kapab anmenn keksoz diferan pou zot, pou zot kapab bouze dan zot lavi e kapab form zot fanmir form zot fanmir e annan keksoz pli meyer pou zot.

Me malerezman Mr Speaker, ozordi nou pe pri dan 43 an ankor e i regretan. E par sa Mr Speaker, azanda sanzman ki ti ganny anmennen. E mwan mon vwar sa Mosyon konman ki *Leader* Lopozisyon in anmennen mon vwar sa Mosyon konman en Mosyon pou Sesel e Seselwa en loportinite pou nou fer keksoz diferaman parey monn dir pou Sesel ek Seselwa.

E ler mon pe dir sa Mr Speaker, mon krwar i enportan ki nou rapel, Onorab Aglae in fer rapel taler ki dan sizyenm Lasanble, ti en loportinite kot Lasanble ti

ganny kontrole par Lopozisyon.

E dan sizyenm Lasanble ou ava rapel Mr Speaker ou ti la avek bokou lezot Manm ankor ki dan Sizyenm Lasanble ti annan bokou diskisyon lo ler i annan bann Trete ler i annan bann Lakor ki ganny sinyen lo lapar pep Seselwa, fodre nou ganny konsilte.

E la en dimoun ki ti for lo la ou konn tre byen se Minis Ferrari sa letan Onorab Ferrari ki ti ansarz Komite *IAC* li ki ti *Chair* Komite *IAC* e i ti dir e i ti menm al sa zistans kot i dir, ler i annan bann negosyasyon deor an deor Sesel kot nou bezwen en Manm *IAC*, en Manm Lasanble Nasyonal prezan dan sa bann negosyasyon, pou fer sir ki lentere pep Seselwa i ganny ekoute.

Mr Speaker, zis detrwa lannen apre i lekontrer ki sa group sa *cohort MNA LDS* dan Lasanble Nasyonal pe dir. Zot pe koz lo 43 an, zot pa pe met rev enn zot koleg avan a lavan.

E nou par kont, nou ozordi nou pe dir be *ok* petet ti annan zistis ti annan valer dan sa ki i ti pe dir annou fer konsiltasyon avek pep Seselwa lo bann *issues* ki konsern nou. *More so* Mr Speaker. Petet pa ti sitan relevan 2015 a 2020, *more so now* kot nou annan nou en sityasyon kot Egzekitiv

ladministrasyon i ganny kontrole par LDS kot i annan desizyon Leta i ganny pran par en Gouvernman LDS en ladministrasyon LDS e Lasanble Nasyonal - mon krwar LOTO in fer sa byen kler letan in fer son lentrodiksyon - LDS i annan en *super majority*.

E kan mannyer nou kot sa Gouvernman *in check*? Kan mannyer nou fer sir ki nou kit sa Gouvernman *in check*, avek pep Seselwa e ganny i ganny ekoute si nou pa vin ek bann nouvo fason inovativ?

Akoz *as it is* la i fasil. E la mon mazin parol Richard Quest ler i ti fer sa *interview* i ti i dir, "so *easy* avek en Gouvernman ki annan en *super majority* dan Lasanble Nasyonal e osi kontrol Egzekitiv. *It's easy* pou zis dir *I got a mandate I got a mandate*."

E nou'n tann en dimoun taler dir Gouvernman in ganny en manda.

Me katriyenm lannen dan ou manda i pa vedir parey sa premye zour ki ou ti ganny elekte. Ozordi lopinyon deor i diferan. Posibilite ki dimoun pa pe onor sa manda ki ou annan, i reel la deor.

So aköz nou pa kapab annan en lot mekanizm pou rod laprouvasyon Seselwa - natirelman Konstitisyon i dir ki i bezwen vin devan Lasanble i bezwen ganny ratifye par

Lasanble. Me kwa ki anpes nou *involve* partisipasyon pep Seselwa o debi, o konmansman or anpandan ki annan serten negosyasyon ki pe ganny fer?

Napa nanryen ki anpes nou. Nou kapab organiz en mekanizm. Si nou, nou anvi nou kapab e Gouvernman e nou kapab lans en lapel avek Egzekitiv e dir Egzekitiv "get sa i annan posibilite pou ler i annan en azanda enternasyonal enportan ki pou afekte Seselwa, lans en seri konsiltasyon."

E i posib Mr Speaker. I annan sa konsep *Green Paper* ek *White Paper* Mr Speaker, ok? Nou kapab - nou kapab a en pwen kot Gouvernman i annan serten Polisi, Gouvernman i annan serten keksoz ki i anvi anmenn devan i ankadre i met son Polisi devan i met *the broad picture* of son Polisi e i *set out* son Polisi atraver *Green Paper*.

Dimoun i vini i gete. Nou fer konsiltasyon - *White Paper* still dimoun i vini i met son kontribisyon ki annan pou mete. E dimoun ava *feel part of the decision-making*.

Akoz ozordi tro bokou fwa dimoun pa pe santi li *part of the decision-making* e i pe vwar bann desizyon pe ganny pran lo son lapar.

Mr Speaker, 3 legzanp ki'n ganny site dan Lasanble

Nasyonal boner. Nou pran legzanp sa legzanp *involvement* Sesel dan lager ek *Houthi*. Nou tou nou ganny dir poudir Sesel zis in antre ladan Sekreter Deta *Americain* in anonse ki Sesel i form par sa Lalyans, demann en Minister pa konnen demann en lot i dir ou non. Apre i dir ou pou dir i posibleman Prezidan ki'n pran sa desizyon Prezidan osi paret mwan in tann lo Nouvel.

So i en desizyon ki konsern souvrennte Sesel, konsern sekirite Seselwa. I en desizyon ki petet ti devret met devan Seselwa. Petet pa tou dimoun ki partisipe. Me loportinite ki ou'n donn li pou partisipe ki enportan.

Desizyon sa zafer *WHO Pandemic Treaty* e la sirtou sa *International Health Regulation*. Mr Speaker, i annan in ganny *highlight* ki annan *issues* pou fer avek souvrennte avek laliberte lekspresyon dimoun.

So met devan pep Seselwa pou nou kapab donn nou pwennvi. Sa size Marie-Louise Mr Speaker, kot nou pe fer en prizon pou bann dimoun ki pe fer bann vyolasyon Lalwa lo *high seas*, be sa osi zis nou tande i vin devan Lasanble. Pep Seselwa pa ganny en sans kontribye.

I annan bann lezot legzanp lokalman. Par egzanp

bann *port fess*, *port dues*, bann *fees* ki'n ganny mete lo tiket bato, *tourism levy*. Tousala i bann keksoz ki bann *outcry* ki apre dimoun zis i dir in tande e i pa'n ganny sans ganny konsilte.

MR DEPUTY SPEAKER

Ou letan in arive.

HON WALLACE COSGROW

Mr Speaker, sa i fondamantal e mwan mon krwar Mr Speaker, ler mon *wrap up* mon krwar ki poudir Gouvernman i bezwen pran sa Mosyon an konsiderasyon seryezman, si nou anvi fer keksoz diferaman e nou anvi *embody the spirit of* konsiltasyon dan tou sa ki nou fer Mr Speaker.

Avek sa mon pou siport Mosyon *Leader* Lopozisyon e mon pou demann tou Manm Lasanble pou siport sa Mosyon, akoz i annan merit. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. Mon pou manz en pti pe dan *tea break* e mon pou donn laparol la Onorab Doyace Porice.

HON DOYACE PORICE

Mersi Mr Speaker. Bonn apre midi a tous. Mr Speaker, ankor enn fwa mon pou dir ki sa Mosyon anmennne par *Leader* Lopozisyon minoriter

Onorab Pillay i vremen iresponsab.

Parfwa ou krwar ler nou reve e nou nanryen fer, nou zis vin ek nenport kwa. Nou krwar sa bann dimoun ki la dan sa Lasanble, i bann zanfan lekol ki pa konn nanryen.

Alor nou vin ek en size par sa bann zanfan lekol pou zis aksepte. Me non Mr Speaker.

Nou ki la dan sa Lasanble nou bann adilt, bann fanm ek zonm ki responsab. Nou konn byen larealite lavi. E nou dan sa kote LDS nou ki o pouwar e ki nu konnen ki nou ladministrasyon pe fer. E nou konnen ki mannyer pou diriz sa pei ek son pep.

En Mosyon ki pe demann Egzekitiv i konsilte Lasanble e pran an kont lopinyon pep Seselwa avan ki Gouvernman i fer bann komitman avek lezot pei ou lorganizasyon enternasyonal, spesyalman ler sa bann komitman i potansyelman annan lenplikasyon lo nou souvrennte e lo bann drwa fondamental nou sitwayen.

Wi Mr Speaker, avan nou get nou fer konsiltasyon enternasyonal nou bezwen get dan nou pti pei Sesel nou osi. Nou kapab fer konsiltasyon. I malere ki sa pti minoriter i bliye kot zot sorti e kot zot pe ale.

Pou mon i paret ki US pe debarke lo en plannet e zot sot ater lo later Sesel. Pou zot napa nanryen ki bon dan sa pei Sesel.

Zot krwar zot ki pou vin dir sa ladministrasyon LDS ki pou fer. Zot bliye ki zot ti ki zot pa ti kapab dir zot ladministrasyon SPUP, SPPF Lepep e la i US ki pou fer dan zot letan.

Prezan, sa ki zot pa'n kapab fer lepase, zot krwar ki la prezan zot pou kapab domin nou ladministrasyon.

Mon pou zis dir avek Lopozisyon minoriter dan Lasanble, pou al fer en letid pli avanse lo politik Sesel apre zot ava kapab vin debout avek sa mazorite LDS dan Lasanble.

Mr Speaker, fodre nou *remind* sa parti minoriter ki ler zot parti ti o pouwar avek ki zot ladministrasyon ti konsilte ler zot ti fer bann atosite? Tel ki bat bann inosan Seselwa, anmare, brile, touye e zet anba pon Praslin. Eski zot ti konsilte?

Pran 40 bout later Seselwa ki ti pou Seselwa, eski zot ti konsilte? Pran *Maison du Peuple*; pini bann pti Seselwa pou pa ganny *security clearance* pou travay dan son prop pei. E ki zot ti konsilte? Vol \$50 milyon pou *SMB*; pini bann profesyonnel pou pa ganny zot plas ki ti nesaser. Eki zot ti konsilte?

Tousala Mr Speaker, kote ti annan konsiltasyon ek ansyen ladministrasyon. Ozordi sa ladministrasyon LDS pe fer plizyer konsiltasyon anver *meeting* piblik dan distrik. Sak nouvo proze in annan konsiltasyon avek sekter konsernen sekter prive e plizyer ankor.

Mwan konman en Manm Proporsyonnel, ki mon atase avek mon distrik Baie Sainte Anne mon toultan annan konsiltasyon avek plizyer manm piblik, biznesmenn, *headteachers*, *sportmen*, ladministrasyon dan distrik.

Pa bliye osi mon tanzantan konsilte nou bann Minis ek son lekip pou fer keksoz mars pli byen.

Mr Speaker, nou bezwen fer Lepep Seselwa konnen ki *Leader* Lopozisyon Onorab Pillay in ganny sans pou fer konsiltasyon ek sa ladministrasyon, me in al zis en fwa apre i pa'n al ankor.

Prezan ozordi i pe vin rod konsiltasyon enternasyonal? Mon *sorry* Onorab. En sans ki ou'n gannyen enn fwa ou pa'n servi *just too bad*.

An plis ki sa *Leader* Lopozisyon i konn byen, ki bokou in pas dan sa Lasanble avan pran desizyon. Alor ki oule ankor? Zis parfwa nou anvi koze me nou napa nanryen pou dir. Sirtou ler nou annan en zalouzri lo nou

leker, nou pa kontan sa ladministrasyon LDS e nou voras pouvwar.

Konsiltasyon enternasyonal e ki zot ladministrasyon SPUP, SPPF, Lepep e US ti pran 3 kar nou *seat*. Nou *seat* lo nou avyon Sesel pou donn *Etihad*. Kot ti annan konsiltasyon?

Kot Seselwa ti pros pou perdi nou avyon. E ki zot ti konsilte? Plizyer ankor Mr Speaker pa kapab nonmen.

Me Mr Speaker, mon pou terminen an di-z-an ki sa ki krwar i pe vin pran sa pei Sesel an 2025 par sa kalite mantalite malelve, mon *sorry* pou zot. Seselwa pa pou zanmen les ladministrasyon LDS tonbe 2025! Mersi.

(APPLAUSE)

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. Onorab Uranie *you are next*.

(Off-Mic)

MR DEPUTY SPEAKER

Non, mon pa pe pran *break* mon pe pran zot *teatime* parske mon annan mon 15 Manm ankor la devan. So pa konplent. *Proceed*.

HON ROCKY URANIE

Mersi Mr Speaker. Mr Speaker, sa Mosyon i direk e i kler. En Mosyon ki napa

vreman pou fer bann demagozi politik avek. Sel keksoz ki i pe demande, mon pe demann piblik ekout byen sa Mosyon ki mannyer in ganny ekrir ;

Ki Legzekitiv i konsilte Lasanble e konstat e pran an kont lopinyon pep Seselwa, avan ki Gouvernman i fer bann komitman avek lezot pei ou lorganizasyon enternasyonal, espesyalman ler sa bann komitman i potansyelman annan lenplikasyon lo nou souvrennte e lo bann drwa fondamantal nou sitwayen.

So piblik la deor sa Mosyon pe koz pou ou. Sa Mosyon pe koz pou ou, pe demann ek Gouvernman pou konsilte Lasanble e sitwayen an zeneral avan ler serten bann desizyon i ganny pran. Par Egzekitiv.

I pa'n dir ki zot pa kapab pran sa bann desizyon, me in dir konsilte. Me zot avek zot mazorite mon vwar ki i annan larogans pouvwar zot pa ni pe vreman get merit sa Mosyon zis pou vi pe servi sa mazorite pou fer tousord demagozi.

Mr Speaker konsiltasyon i vreman enportan ler ou fer i fer avek piblik e Manm Lasanble i fer ou sitwayen devlop konfyans dan Gouvernman, dan Egzekitiv e osi dan Manm Parlman,

I fer zot annan latolerans pou sa ki pe ganny dir. I fer zot

devlop lakseptans pou serten keksoz ki ganny dir, ler zot ganny bon lenformasyon atraver konsiltasyon.

Mr Speaker, ler piblik i ganny konsilte, zot santi zot form par bann desizyon ki ganny met ater. Zot santi zot in ganny sans donn zot pwennvi. I pa neserman ki Gouvernman li zot santi ki zot in fer zot kontribisyon ki zot santi zot bezwen fer.

E ler Gouvernman i fer sa, si piblik i agree, Gouvernman i kapab *go ahead* avek son bann Lagreman napa problem. E sa i pou kout Gouvernman mwens larzan. An vi ki piblik pe *comply*. Piblik i aksepte serten keksoz ou pa pou bezwen vwar ou pe met bann sistenm an plas pou fors dimoun pou *comply* avek serten ou bann desizyon ki ou'n pran.

Alor Mr Speaker, lot kote laba zot in pri zot in pri dan en 43 an ki pou mwan i annan en bann zanmen pou sorti ladan akoz zot in bliye kwa ki ti fer zot ganny elekte an 2020. Zot ti ganny elekte pou vin fer pli byen e nou isi nou pe donn zot lanmen pou anmenn sa Sesel nou responsab pou anmenn en...

MR DEPUTY SPEAKER

Sorry mon lanmen in tap lo la *sorry*. *Proceed* Onorab *sorry*.

HON ROCKY URANIE

Mr Speaker sa pa *sticker* lo poto sa, en? Wi, so Mr Speaker, alor... Flory...

MR DEPUTY SPEAKER

Address the Chair silvouple. *Proceed.*

HON ROCKY URANIE

(Mr Speaker, dir li aret *disturb*, aret enterfer.)

Bon Mr Speaker, ki nou vwar nou tou keksoz i le kontrer ozordi ki nou pe vwar se ki nou pe vwar ozordi i annan mankman konsiltasyon isi menm Sesel ek nou dimoun e sa pe de-koul enternasyonal *as well*.

I pe ariv lo en lot nivo. Sa mank konsiltasyon i konmans isi menm. E nou vwar la in ariv en lot nivo enternasyonal. Nou vwar kot bann keksoz nou vwar kot bann nou form par dan lager dan *Red Sea*.

E sa bokou dimoun deor ankor pe demann mon kestyon lo la lekel ki ti met nou ladan ? E ler nou gete Minis Zafer Etranzer ti ganny *interviewed*, i dir li i pa konnen. Minis Zafer Entern ti ganny *interviewed*, i dir li i pa konnen. E menm petet Prezidan osi li osi i pa konnen.

Alors ki mannyer nou'n ariv ladan personn pa konnen. Be lekel ki pe *run* pei ki pe met nou dan sa bann sityasyon?

Nou ti a voudre konnen. Lekel ki pe *run* sa pei ki pe met nou dan sa bann sityasyon, si personn pa pe konnen.

So isi menm Sesel i difisil pou nou ganny zot pou fer konsiltasyon. E pou zot vin fer en konsiltasyon fodre absoliman isi dan Lasanble, nou pe anmenn en Mosyon la ki zot prezan zot ava taye zot ava dir *adjourn* nou Mosyon les teknisyen vin donn leksplikasyon.

Si nou pa fer sa, si nou pa fer sa, zanmen zot pou fer konsiltasyon. Fodre absoliman parey nou dir *US* ki *start* zot masin. Nou ki bezwen *start* zot masin, apre zot roule.

Mr Speaker, *Leader* Lopozisyon in vin ek sa Mosyon akoz i en moman parey nou dir k en letan ki vremen enportan. E nou dan *United Seychelles* nou vremen anvi vwar Sesel bouz dan en lot direksyon.

Nou anvi i annan en *saying* ki dir prevansyon i pli bon ki gerizon. So alors nou pa kapab al met nou lekor dan bann keksoz ki kapab afekte nou dimoun e nou souvrennte, apre ki nou pou rode ki nou pou fer in kapab tro tar. E sa i pou anmenn bann lefe advers; sirtou lo nou pti pei ki depan bokou lo touris ki sorti byensir dan bann pei enternasyonal.

So alor nou bezwen veye kwa ki nou fer, kwa ki nou tonm dakor avek laba deor, pou fer sir ki bann lenpak pa vin afekte nou dan bann fason negativ.

Isi Sesel menm Mr Speaker, ou kapab vwar poudir mank konsiltasyon i de-koul dan bann distrik parey sirtou si ou pou vwar La Digue kot bann Minis i desann an gran delegasyon Prezidan i desann gran delegasyon. Laprosesyon *club car* i fer. Me sa *MNA* Elekte laba i pa ganny envite.

I pa ganny envite pou gete ki bann desizyon ki pe ganny pran, me apre zot dir nou napa respe, nou napa respe pou Prezidan nou napa respe pou Egzekitiv.

Me respe i konmans dan lakour. Nou bezwen montre respe pou sa bann dimoun byen elekte dan bann distrik, avan nou pe koz lo dimoun i bezwen donn nou respe.

So alors pou mwan i enportan ki konsiltasyon i konmans byen lo nivo distrik, lo nivo pei pou li kapab al byen lo nivo enternasyonal.

So parey nou'n vwar ankor la, Minis in dir lo televizyon ki nou pou napa swa sirtou dan sa *Pandemic Treaty* e la osi nou bezwen nou ti ava kontan ki Seselwa pe koz lo la, Seselwa pa vreman

konnen kwa ki i annan ladan. Ki zot pe espekte lo la.

Zot ankor pe demann lenformasyon zot pe menm demann mwan e mwan osi mon pa tro asire lo la.

E mon ti ava kontan petet ki la konsiltasyon i ganny fer. Nou pa pe dir ki zot pa bezwen sinyen *or not*. Nou pe dir fer konsiltasyon. Sa Mosyon i kler li. Konsiltasyon *at least* donn lenformasyon dimoun. Dimoun i kapab poz kestyon.

E si fodre met lo en *referendum*, nou ava fer en *referendum*. Me i pa vedir ki i pou annan en *referendum* lo serten keksoz.

I pa vedir ki i pou annan en *referendum*. Me selman *if it leads to that* nou ava bezwen fer li.

Me nou se ki nou pe demande se ki konsiltasyon i ganny ferm avan ler nou ale nou met nou lekor, nou met sinyatir ki kapab afekte nou sitwayen isi avek bann desizyon ki en dimoun i pran lo li menm, ki personn pa konnen ki mannyer in arive pran sa desizyon. Oli *input* personn pa konnen.

So Mr Speaker, mwan mon pou siport *Leader* Lopozisyon pou anmenn sa Mosyon lo lapar nou *Caucus* e *United Seychelles* pou nou montre poudir nou responsab.

Nou pa'n dir Gouvernman i pa kapab pran desizyon nou pe dir konsilte. Se tou ki sa Mosyon in dir, konsilte pran lopinyon dimoun ki la deor ekout zot avan ler bann desizyon i ganny pran. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. 15 minit *tea break* nou retournen 4 er. Mersi.

(BREAK)

MR DEPUTY SPEAKER

Welcome back tou dimoun. Nou pe kontiny deba lo en Mosyon table par Dirizan Lopoziyon Onorab Sebastien Pillay ki lir koumsa;

Ki Legzekitiv i konsilte Lasanble e konstat e pran an kont lopinyon pep Seselwa, avan ki Gouvernman i fer bann komitman avek lezot pei ou lorganizasyon enternasyonal, espesyalman ler sa bann komitman i potansyelman annan lenplikasyon lo nou souvrennte e lo bann drwa fondamental nou sitwayen.

Sa deba ki nou pe fer, nou kontinyen avek lalis bann entervenans e *next* dimoun lo mon lalis i Onorab Clifford Andre.

HON CLIFFORD ANDRE

Mersi Mr Speaker. Mr Speaker, mon pa pou repet sa Mosyon aköz ou fek lir. Me i enportan pou note ki anba lartik 24 nou Konstitisyon, i annan provizyon ki ganny fer (mon ava zis al anba lartik 24) Mr Speaker, i annan provizyon ki ganny fer pou permet zabitan ou Seselwa si oule, pou partisip dan lavi politik son pei.

E mon pe pas lo la pou mwan lir en pti kou, pou fer sir ki nou ganny kler.

Lartik 24 Mr Speaker i lir koumsa, i dir ki (aköz mon pe *scroll li down*) i dir ki *ok "subject to this Constitution every citizen of Seychelles who has attained the age of 18 years has a right to take part in the conduct of public affairs in the directly or through freely chosen representatives."*

Mr Speaker, mon'n konmans koumsa set aköz an Oktob 2024 pep Seselwa 2020 - *sorry* an Oktob 2020 pep Seselwa ti desann e i ti al egzers zot drwa dapre Konstitisyon.

E ki zot ti fer, zot ti vot pou Manm Lasanble e zot ti vot pou Prezidan Ramkalawan pou li *head* Egzekitiv.

Alors eski zot in egzers zot drwa? Wi aköz ozordi nou, nou dan sa Lasanble aköz zot, zot in vot pou nou.

Mr Speaker, i enportan ki nou nou fer sir ki dan sa

prosisis kot nou'n ganny elekte, nou fer bann konsiltasyon avek nou dimoun dan distrik. E sa i enportan akoz nou anmenn zot bann pwennvi.

Bokou dimoun i anvoy nou mesaz, bokou dimoun i zwenn nou e koz ek nou dan laboutik, dan bazar bann ki al kot Selwyn Clarke dan Sanmdi e bann dimoun i konsilte e zot koz ek nou, pou fer sir ki zot pwennvi i ganny partaze e i ganny anmenn devan.

Mr Speaker, letan sa in ganny fer, i enportan ki nou prezan permet sa ladministrasyon oubyen sa bann dimoun ki'n ganny elekte lo en gran mazorite, pou zot fer zot louvraz.

E Konstitisyon i kler; anba lartik 64 i kler e i donn sa pouvwar Prezidan Larepiblik pou li egzers serten drwa lo nou *behalf*, akoz nou ki'n fer sir ki i ganny mete la e i ti ganny mete la an gran mazorite parey mon dir, pou fer sir ki i annan serten travay i ganny fer,

Anba lartik 64 si oule Mr Speaker, i kler e i dir ki poudir anba lartik 64(2) - 64(3) plito i dir ou "*the President may execute or cause to be executed treaties, agreements or conventions, in the name of the republic.*"

Alors sa en drwa konstitisyonnèl ki pep Seselwa

in donn li atraver lartik 24 kot nou'n vote pou nou met li o pouvwar.

E letan nou pe get lartik 64 (4) "*a Treaty agreement or convention in respect of international relations which is to be or is executed or on the authority of the President, shall not be binding.*" *Shall not be binding or shall not bind the republic unless it is ratified by a Act or resolution passed by the vote of majority of the Members of the National Assembly.*"

Mr Speaker, *an Act* si en Act ki ganny pase par Lasanble en sitwayen i santi ki poudir sa Act ki'n ganny pase i pa konstitisyonnèl i touzour kapab al devan *Constitutional Court*.

I touzour kapab al devan *Constitutional Court* pou li dir ki poudir mon santi ki poudir sa *act* ki'n ganny pase, i pa Konstitisyonnèl alor pou tel rezon tel rezon i ava donn *Constitutional Court* bann rezon e *Constitutional Court* i ava evalye pou vwar si i an konformite avek Konstitisyon oubyen non. E *Constitutional Court* i ganny drwa rezet sa Act. So sa i premye.

Dezyenm i dir ki *by a resolution passed by the votes of a majority of members of the National Assembly.*

Alors letan nou en Trete i ganny anmennen devan

Lasanble li. Se la kot nou nou ganny sans diskite demann kestyon partisip dan sa bann prosesis pou fer sir ki nou nou satisfè e ki nou bann zabitan deor nou bann sitwayen deor i satisfè lo nivo partisipasyon ki zot zot in ganny sans fer. Me se nou mi bezwen al kot zot pou fer sir ki zot partisipasyon i ganny fer.

Mr Speaker, selman dan sa konteks letan mon pe ekoute, nou pa kapab anmar lanmen Egzekitiv, pou dir li a sak repriz i bezwen vin kot Lasanble. Si i santi i annan nesesite. Mr Speaker, mwan mon pou dir ou mwan mon'n partisip mon avek Onorab Gill - anefe nou'n partisip dan *OACPS EU Agreement* ki ti anmenn ki Gouvernman ti sinyen le 15 Novanm, Samoa. E ti anmenn kot Lasanble pou fer ratifikasyon.

Anefe mwan avek Onorab Waven William, nou'n partisip dan sa prosesis depi son lanfans.

E Onorab Gill in vin apre e in ganny sans osi partisip dan sa prosesis, avan ki Gouvernman in sinyen le 15 Novanm. Anefe nou nou'n ganny sans vwar li byen avan Egzekitiv ti ganny donnen sa dokiman, pou zot pas ladan pou anmenn kot *Cabinet* ensidswit pou kapab ganny *approval* pou siny sa le 15.

So i depan ki kalite Lagreman ki devan nou, e mwan konman Sef Delegasyon Sesel pou *OACP EU e delegate* Onorab Gill, nou'n vwar sa.

So i annan ankor serten Konvansyon ki pou pase ki pas dan kad sa Lagreman, sa prosesis (*EU*) ki nou nou pou vwar posibleman menm avan Egzekitiv i vwar, akoz i annan Komite Lanbasader, *Brussels* ki asize ki get en pe bann zafer e Parlman i ganny sans vwar. So pou dir ki napa konsiltasyon, i pa vre. I annan serten nivo ki i annan konsiltasyon.

Me selman Mr Speaker, mon'n tann Onorab Uranie in koz fortman lo konsiltasyon. Me lotrozour nou konman Komite Ladefans nou mont La Digue, nou envit li, pou li fer konsiltasyon avek nou letan nou pe demann Egzekitiv lo ki pozisyon, pa vini! I pa vini!

(comments off-mic)

HON CLIFFORD ANDRE

Alors i demann konsiltasyon, avan i demann sa nou nou'n dir li vini nou ava konsilte ou, oubyen ou ava form par sa prosesis kot nou été. I pa lo Komite Defans. I annan sa bann keksoz ki Onorab Loizeau ti la, i pa bann keksoz sekre. Onorab Sathya ti la apre lezot Manm Komite Ladefans ti la.

So alors ki mannyer ou pe demande nou'n tann dir lo *platinum LOTO* li menm li in anmenn sa Mosyon, in al en fwa i pa'n al ankor.

Alors eski zot serye letan zot pe dir annou fer konsiltasyon, zot pou vini? Zot pou vin fer sa konsiltasyon, pou fer sir ki i egziste?

Me nou pa kapab parey mon'n dir anmar lanmen en Egzekitiv. Nou bezwen les Egzekitiv fer son travay.

Me selman parkont mwan osi mon krwar ki nou konman bann reprezantan ki'n ganny elekte anba 24 - dan lartik 24, nou devret al kot nou bann dimoun pou fer sir ki i annan konsiltasyon.

Mr Speaker, mon konnen ou annan bokou Manm lo lalis e i enportan ki nou tou nou ganny sans fer nou kontribisyon dan sa deba. E mwan mon pe dir ki mon pa pou kapab donn sipor sa Mosyon.

Klerman i en i annan bann *safeguards* ki ganny mete dan nou Konstitisyon ki nou kapab servi, pou nou si nou santi i annan serten vyolasyon nou bann drwa imen - ankor enn fwa nou bann dra imen i ganny garanti anba nou Konstitisyon, kot si i annan en vyolasyon mon krwar pa si mwan konman en sitwayen si i annan en

vyolasyon mon drwa personnel, mon pou anmenn en *case* konstitisyonnel, oubyen mon pou refize pou mon vot lo en keksoz ki mon santi pou annan en vyolasyon drwa Konstitisyonnel.

Me parkont i enportan ki nou osi note ki i annan en renyon ki pe fer e Sekreter Zeneral *WHO* in donn en garanti ki sa *misinformation* ki pe sirkile dan lemonn antye, i fo. I fo e pou napa okenn *trample over the sovereignty of* pei.

Alors nou kapab letan sa i vin dan Lasanble pou fer ratifikasyon, met nou bann konsern devan e sa bann konsern i ava ganny adrese.

Avek sa detrwa mo Mr Speaker, mon ankor enn fwa regrete ki mon pa pou donn sa sipor *LOTO* pou sa Mosyon ki la devan. Mersi.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. Nou pe mentenir sa 10 minit ki ti'n etabli avan nou al *break*. Prosen entervenans Onorab Loze.

HON JOHAN LOZE

Mersi Mr Speaker. Mr Speaker, mon rapel ti annan en fwa mon ti nonm serten travay ki ti pas dan Komite - en Komite Lasanble e Onorab Andre i ti enn ki ti tonm kriz konmkwa mwan mon pa

devret nonm keksoz ki pas dan Komite, zot ti pou sanksyonn mon isi laba lot lot.

Be si ou'n envit en Manm en vizit, sa Manm i *email* ou Komite, i fer son leskiz ofisyel i les ou konpran ki i annan lot komitman akoz zis ou asiz dan Lasanble ou dir mon ti envit ou, ou pa'n vini? Ou pa kapab dir ou ti envit li in eskiz son lekor, akoz i ti annan lezot komitman - koz laverite. Koz plen laverite.

In pas dan ou travay Komite, ki mannyer Loze ler i koz travay Komite zot le sanksyonn li ou asize ou koz lo travay en Komite ki ou *Chair*. *How is this fair?*

Mr Speaker, travay devan nou ozordi se pou aport plis demokrasi. E mon krwar sa i en keksoz ki nou tou nou ti merite vwar. Anmenn plis demokrasi, anmenn plis partisipasyon, anmenn plis diskisyon, anmenn plis deba o tour size ki konsern nou tou.

Mr Speaker, eski i pou mal si demen mon pe al donn zis en senp legzanp, ki dizon anba *UNISEY* en Lenstiti Danielle de St Jorre i ganny kree pou diskrit bann size enternasyonal, Zafer Etranzer e kot nou *engage* avek bann zenn *UNISEY*.

Dayer ti annan bokou la bomaten, kot zot diskrit bann protokol ki pei pe al sinyen e

nou ganny en Lakor lo sa bann keksoz.

Eski i pou mal si Gouvernman i angaz li avek *CEPS*, kot sa bann group lentere i ganny sans diskrit lo zot bann soz pedileksyon la, kot zot kapab angaz lo bann Protokol bann Lakor ki pei pe antre ladan, tel parey *deep sea bed mining*. Eski sa i pou move?

Eski i pou move si nou angaz - Gouvernman i angaz avek *SNYC* pou diskrit sa bann keksoz avan i vin realite; sa bann group zenn profesyonnel bann bon zenn ki yer *CEO* ti pe eksplik nou lo la.

Eski i pou mal si nou annan sa bann konsiltasyon? Eski i pou mal si nou koz avek nou pep an zeneral lo bann Lakor Protokol ki nou pei pe al sinyen? Eski i pou kas nou lebra pou anmenn plis demokrasi pou nou pep?

Mr Speaker, kwa ki pou mal si nou angaz nou bann teknisyen? Si Gouvernman i angaz avek sa bann teknisyen, ki zot *LDS* ki zot loue konmela? Ki zot dir nou nou per nou aye, zot zot kasyet deryer?

Eski i pou mal pou koz ek bann teknisyen, pou diskrit ek zot, met tou sa bann size devan zot e ganny zot lopinyon?

Akoz Mr Speaker, mwan pa mwan ki ti mon pou pous

teknisyen dan Gouvernman ki dir teknisyen i trenn lipye. Pa mwan ki dir sa bann keksoz. *Head of Government* ki dir.

So mon konpran petet akoz zot rekalsètran pou al angaz zot avek en pep ki zot *threaten* pou pouse dan Gouvernman, pou zot bann *failures* pou zot ki zot tire *conveniently* zot balans lo ledò bann teknisyen; zot dir teknisyen pe trenn lipye e si i fer move zanfan zot pouse.

Prezan zot kasyet deryer ledò teknisyen sak fwa nou anmenn en size ki *thorny* pou zot.

Mr Speaker, mwan mon krwar plis demokrasi i bon pou nou sosyete - *whether* i demokrasi direk, *wether* i demokrasi zis par diskisyon, mon krwar i pli bon pou nou tou. Mon krwar i pli bon pou angaz nou avek tou Manm nou sosyete. Nou pa kapab zis asize rod 43 an pase ki ti annan, ki napa.

Akoz ou konnen ki pe arive la Mr Speaker, lo en kote zot vini zot dir nou *LOTO* pe rod en bann keksoz ki *SPUP* pa ti fer dan lepase.

Alor zot, zot pa pou fer sa ki *LOTO* pe rode akoz *SPUP* pa ti fer dan lepase. Mon pe sey konpran zot lozik mon. *Basically* zot pe dir nou si ou ou'n al *Maurice* ou'n touy en tonton ek afrodizyak mwan osi

mon devret al *Maurice* touy en tantin.

Mon krwar i en pe sa ki zot pe dir nou. Mon pe sey konpran zot lozik. Onorab Arissol pa ou ki ti al touy tonton *Maurice* vir deryer.

Be mon pe sey konpran zot mwan. Si sa ki *SPUP* ti fer pa ti bon akoz zot le kol lo la fer ozordi ? Zot in nonm nou tout en seri atosite ki *SPUP* ti fer san konsiltasyon. Prezan zot, servi sa konman zot paspor pou zot pa konsilte. Sey konpran zot mwan. Pa vini.

Sa ki nou pe demann zot se plis demokrasi, plis konsiltasyon, plis partisipasyon dan la demokrasi Seselwa a par Seselwa. Kwa ki mal ladan ?

Mr Speaker, i annan bann size ki leve otour sa deba, ki souvrennte i vin an kestyon bokou, nou tou nou pe koz lo nou souvrennte nou pa pe perdi i annan i menm i vini i dir ou souvrennte bon.

Be kan mannyer nou pa pe perdi nou souvrennte? Nou sistenm lentelizans antye in ganny penetre par mersener *Anglais*. I annan enn enn nou bann lazans ki annan en *case management system* ki asiz *L'Angleterre* dan lanmen *Anglais*.

E li sa lazans i *investigate* bann dimoun enfliyansyel - i *investigate* Seselwa. *The*

minute ki ou non i antre dan sa *case management system*, i *pop up L'Angleterre* laba dan lanmen *Anglais*.

Tou lenformasyon ki ou pou mete lo mwan dan ou lenvestigasyon i dan lanmen *Anglais*. Ki souvrennte nou pe koz lo la? ki souvrennte ki nou annan?

Ozordi nou'n ariv en staz kot enn nou bann lazans i ale al siny Lakor avek mersener *Anglais*, dan restoran Marie Antoinette, apre *Anglais* i tir portre i met lo son *blog*.

Ki souvrennte ki nou annan?

Nou'n ganny penetre gos dwat par mersener *Anglais*. E i annan akt de koripsyon dan tou sa bann keksoz.

Bon taler enn a vini a dir Mr Speaker annan koripsyon *LOTO* ki ansarz *FPAC*. Be zot ki annan mazorite lo *FPAC*. Zot ki annan mazorite lo *FPAC* zot KI bloke keksoz ki *LOTO* i anmenn lo *FPAC* e wi i annan koripsyon dan sa pei. Sa nou pou dir e nou pou ensiste lo la.

4 an dan zot manda zot in *fail*. 4 an dan zot pou anmenn sa *much vaunted democracy* ki zot, zot ti dir zot pou anmennen. E la zot *go further* zot blok okenn *attempt* pou anmenn plis la demokrasi dan sa pei.

4 an dan zot manda zot *fail* pou delivre, pou anmenn plis larzan pou sa pep Seselwa

- zot *fail*. 4 an dan zot manda nou servis Lapolis i en *chaos*.

Due to lenterferans, i annan o zofisye ki ganny *call* 40 fwa par zour sorti kot Egzekitiv pe ganny *micromanage* dir li fer sa, fer sa, fer sa fer sa enn fer sa lot.

4 an dan zot manda zot ki'n *fail* nou servis Lasante pe dezenere. Nou bann

profesyonnel Lasante Seselwa i epwize zot fatigue e napa personn pe get dan zot lasante pou zot. 4 an dan zot manda.

Be si 4 an dan zot manda zot in ariv dan depi ki zot ladan ozordi, ki lotorite moral zot annan pou koz ek nou? Zot pe ensiste lo 4 an pase e zot pa get leta Sesel ozordi.

Se zot ki'n anmenn sa deba dan sa direksyon kot in arive la. I pa ti koumsa i pa ti'n devret ariv la.

Ki 43 an pase zot pe rode set anba zot manda ki zot in agree pou anmenn en prizon *EU* lo nou zil.

Dan 43 an sa? Eski I ti dan 43 an ki nou'n antre dan lager *Houthi* par en desizyon ki'n ganny fer dan sou. Ti dan 43 an sa?

Pran desizyon dan sou pou nou antre lager *Houthi* apre personn pa rapel ki ti ganny deside dan sou. Be pa dan 43 an sa zot ki'n fer. I fek arive.

E resaman ou tande poudir a sa bann keksoz i

ganny dir par bann dimoun ki pa le pran vaksen ki pa kontan pran vaksen. *So what* si zot pa oule pran vaksen. Zot apel en Seselwa nou annan pou *engage* ek zot koz ek zot diskite ek zot, gete mon frer aköz ou pa le pran vaksen?

Engage avek zot konsilte ek zot, me nou pa ni konnen konbyen zot i annan premyerman annou *find out* konbyen *un* vaksen ki annan Sesel, nou pa *American* nou, pou nou zis *label* en group dimoun *apre* zot four zot dan en kwen.

Mwan monn kon dimoun ki pa'n zanmen pran vaksen i senpleman dir ou, be mwan mon manman pa ti anmenn mon pran zanmen mon'n deza pran mon byen mon vivan. E prezan mwan osi mon zanfan pa'n pran.

I napa en okenn *conspiracy* otour lefe ki li i pa'n pran vaksen, si i pa'n pran be nou koz ek li sa dimoun, nou pa konnen.

Prezan zis nou vini nou dir sa bann keksoz i koumsa aköz i annan dimoun pa le pran vaksen. Be Minister Lasante ou pa *engage* ou avek bann dimoun ki pa pran vaksen?

MR DEPUTY SPEAKER

Time is up Onorab.

HON JOHAN LOZE

Mr Speaker, mon ava remerci pou ou sa pti moman letan ki ou'n donn mon pou lendilzans e mon pou remerci tou dimoun ki'n ekoute.

Be selman an terminan, mon pou bezwen zis dir ki Mr Speaker nou annan nou en Gouvernman ki *completely fail* sa pep dan son *duty of care*. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. Prosen entervenans i Onorab Labonte.

HON ANDY LABONTE

Mersi Mr Speaker. Mr Speaker, mwan konman enn sa Manm ki'n ganny elekte, ki krwar dan konsiltasyon. Pli enportan mon krwar ki okenn komitman avek lezo pei ou lorganizasyon enternasyonal, espesyalman ler sa bann komitman i potansyelman annan lesplikasyon lo nou souvrennte e nou drwa fondamantal nou sitwayen, lopinyon pep Seselwa i bezwen pran kont. E i normal ki isi dan Lasanble nou ganny konsilte konman lavwa sa pep.

E pli tar mon pou eksplike. Pa dan ki fason ki lavwa sa pep i ganny ekoute.

Paz 8 manifesto *LDS* 2020, i koz lo konsiltasyon ek kominikasyon. Paz 9 i koz lo nou souvrennte teritwar ek nou sitwayennte.

Mr Speaker, be la apre midi ler monn ekout Onorab Pillay avek bann Onorab lo lezot kote latab koz lo sa Mosyon, mon pa pe konpran akoz ki sa Mosyon in ganny ekrir dan en fason me apre i ganny distord ler ki i ganny prezante.

Ler Onorab Pillay i fer sa, I zis senm konfizyon dan lespri bann dimoun ki pa vremen azour avek Konstitisyon nou pei.

E les mon eksplik sa. Paz 63 sapit 6 lartik 64 nou Konstitisyon, i koz lo reprezantasyon diplomatik ek Egzekisyon Trete.

Lartik 64 (3) i dir ki Prezidan i kapab resevwar Lakor e egzekut Trete ouswa Konvansyon lo nou La repiblik.

Me lartik 64(4) i eksplike ki en Trete ouswa Konvansyon, konsern relasyon enternasyonal i sel kapab ganny egzekite ouswa Lotorite Prezidan par obligatwar lo Larepiblik Sesel, si i ganny ratifye par lartik 64(4)(1) en *Act* parey nou dir en Lalwa ouswa lo lartik 64(4) (2) en rezolisyon ki ganny pase par en vot mazorite Manm Lasanble Nasyonal.

E se lo sa *note* ki mon pou dezakor avek Mosyon anmennen par Onorab Sebastien Pillay. E se egzaktaman Mr Speaker, ki

mwan konman en Manm Elekte mon pou fer konpran ki mon konnekte avek mon bann dimoun e mon konsilte avek mon bann dimoun akoz i enn mon bann responsabilite.

Onorab Sebastien Pillay atraver ou Mr Speaker, i vremen pe zwe avek lespri Seselwa e fer krwar ki napa konsiltasyon Mr Speaker. Konsiltasyon i enportan e neser. E pou sa rezon ki mwan konman en serviter lepep ki'n ganny elekte par lepep e mon travay pou lepep, mon ganny peye par lepep, mon pou touzour konsilte lepep.

E mon fer sa dan diferan fason. Mon fer rankont piblik avek tou zabitan konmansman lannen. Mon rankontre bann diferan lorganizasyon e endividi lo diferan nivo. Parey mon fek rankontre *Father* Danny Elizabeth ki enn mon zabitan me i osi a latet group enter-relizye isi Sesel, kot nou ti diskit diferan size enportan.

Mon'n osi rankontre *Monseigneur* Alain Harel ki a latet Legliz Katolik Sesel. Mon'n rankontre Paster Terence Payet ki plizyer lezot Manm ti la enkli ou Mr Speaker, dan en sesyon lapriyer e louanz kot *Redeemed Christian Church of God Seychelles*.

E mon al pli lwen, mon envit bann diferan group isi kot Lasanble Nasyonal, kot nou kapab dyaloge e zot kapab vwar travay ki nou pe fer. Mon aktif ek bann groupman sportif dan nou distrik kot nou dyaloge ankore.

E mon touzour telefonn e konsilte mon bann profesyonnèl dan distrik, ler i annan serten keksoz ki ganny mete lo *Order Paper* pou nou diskite dan Lasanble, ki mon bezwen zot lekspertiz konmkwa ki zot lopinyon i ganny pran kont.

E atraver avek bann group osi, kot nou annan en *condominium* kot nou osi e sanz diferan lopinyon.

Mr Speaker, sa Mosyon anmennen par Onorab Sebastien Pillay, i pirman en bat latet.

Mon anvì sipòrt sa Mosyon, me i zis ki sa Mosyon pe demande i deza egziste. Mon anvì dir avek zabitan La Rivière Anglaise avek tou pep Seselwa, ki mwan Andy Labonte mon kontinyen sipòrt zot e ekout zot e fer tande zot lavwa.

Me lo sa Mosyon ki'n ganny anmennen par Onorab Sebastien Pillay, i pirman ankore enn fwa mon pou dir en bat latet e mon pa pou kapab sipòrt sa Mosyon.

Avek sa de mo Mr Speaker mon pou ki mon pou

vot kont sa Mosyon anmennen par Onorab Pillay, akòz i pa dan lentere pep Seselwa. Mersi.

(APPLAUSE)

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. Mon ava pas laparol prezan avek Onorab Rachel Spiro.

HON RACHEL SPIRO

Mersi Mr Speaker. Mr Speaker, tou sitwayen i respektif ki pei i reste i annan son bann drwa imen ki protez li konman en endividi dan sa pei.

Sak sitwayen i annan liberte pou li form son prop lopinyon; en lopinyon ki lib e i devret osi kapab eksprim son lopinyon san lenterferans.

Ler en sitwayen I vot pou en parti menm, si sa parti i annan en mazorite dan Lasanble, sa endividi pa vot pou okenn parti oubyen endividi aras li son bann drwa imen.

I annan serten desizyon ki'n menm si sa sitwayen in donn en parti en mazorite dan Lasanble, i ti pou kontan ganny konsilte lo la sirtou ler sa bann desizyon i annan lenpak lo son lasante lo son bann drwa fondamantal e osi souvrennte son pei.

SA fason ki sa pei pe ganny dirize, i dan en fason

kot tou desizyon i reste zis ek en pti group dimoun e sitwayen dan son mazorite pa pe ganny konsilte e zot lopinyon pa pe ganny pran an konsiderasyon.

I klerman montre ki napa la demokrasi i napa latransparans. En kantite bann desizyon ki pe ganny pran dan pei pa pe ganny pran konsiltasyon ek sa pep, pourtan sa bann desizyon i enpakte lo zot lavi sakenn sa bann sitwayen.

Enn de legzanp i parey son Konvansyon enternasyonal *health regulations* osi *Pandemic Treaty* ki enpakte lo lasante imen e osi lo son bann drwa imen. Kote ki konsiltasyon ti ganny fer?

Pourtan sa ti kapab ganny eksplike ek tou sitwayen dan en fason pli senplifye, pou tou dimoun konpran, ki pei pe deside fer, pou swadizan protez li, dan letan ki i annan en sityasyon lasante lo nivo enternasyonal.

Olye fer sa Gouvernman I senpleman krwar i *ok*. E sa Gouvernman ki zot in met konfyans ladan li i pou enform zot selman ler dokiman pou ganny sinyen e sa mazorite ki zot in fer konfyans la dan sa Lasanble i osi vot lo la. Koumsa i marse.

Nou, nou pe dir non, i pa mars koumsa. I enportan ki

konsiltasyon i ganny fer e piblik i ganny eksplike sa bann Trete ki pei pe anvizaze sinyen e lenpak ki sa pou annan lo zot lavi.

Sa Mr Speaker, i pa zis aplikab pou bann Trete e Lakor ki enpakte lo lasante bann sitwayen me lo bann Trete Lakor ki osi annan reperkisyon nou souvrennte nou pei. Tel parey sa Lakor transfer prizonyen lo zil Marie-Louise.

Sa bann tel size i demann konsiltasyon e leksplikasyon pou sitwayen konpran byen rezondet par deryer sinyatir sa kalite Lakor.

Sel leksplikasyon ki pep in gannyen, se ki nou pou ganny sipor sa pei oubyen *partenaire* pa sifi. Nou sitwayen bezwen konpran osi ki rol e ki lenplikasyon lo nou konman en pei. Ki mannyer lezot pei i vwar nou dan tou a bann frekantasyon demars e relasyon?

Sesel tou resaman nou *leaders* i get zis benefis moniter ki nou pou ganny dan siny bann Lakor e Lagreman enternasyonal.

E nou manke evalye byen bann risk asosye ek bann tel sinyatir.

Nou mank sa ki pli enportan dan tou sa bann komitman se proteksyon nou sitwayen e osi souvrennte nou pei.

Mr Speaker, mon pe demann mon lekor oli sa bann *meeting* konsiltativ ki ti abitye ganny fer dan tou bann distrik, kot lopinyon sitwayen ti ganny pran an konsiderasyon?

Ozordi sitwayen in ganny prezante avek bann fe akonpli e sa Lasanble avek son mazorite LDS zis i vote. Sa Gouvernman i refize fer konsiltasyon ek sa pep ki'n met li la o pouvwar.

La mon mazin sa group dimoun ki zot, zot in demann en *meeting* piblik lo en proze ki ziska ozordi zanmen zot in gannyen, zot in ganny senpleman ignore.

Eski sa fason fer sa Gouvernman apre ki in ganny pouvwar se kontinyen fer gro lebra e bliye lekel ki'n met zot la o pouvwar? Zis akoz i annan en mazorite dan Lasanble zot pa bezwen fer konsiltasyon?

Eski Seselwa ti vot pou zot pran tou son drwa. Oubyen i ti vote pou zot ganny konsilte lo bann desizyon ki ganny pran, ki pou annan en lenpak lo zot lavi?

Si Gouvernman i nepli konsilte savedir in vin en Gouvernman otoriter e dominer. E se li ki pe *rule border* parey zot souvandfwa dir.

Ozordi sitwayen in vin dezyenm klas dan son prop pei. Tou desizyon ki ganny

pran i dan lentere investiser oubyen sa ki annan pli gro larzan e pli gro lenfliyans. I nepli pran kont sa pti dimoun la, ki li i pa konpran tou sa bann gro gro term.

Mr Speaker, an di-z-an sa i paret ki sak fwa parti minoriter i anmenn en keksoz dan Lasanble - en Mosyon ki enpakte lo lavi sitwayen la deor, nou ganny vwar konmkwa nou annan en motiv oubyen en azanda kasyet.

I pa leka. Nou, nou senpleman anmenn sa Mosyon dan en lespri pozitivite, en lespri nouvo fason fer arete koz 43 an nou'n fatige tann sa, nou pe koz bouz devan e dan sa fason ki nou pe koz konsiltasyon.

In ler pou Gouvernman konsilte plis avek sa Lasanble e osi ek sa sitwayen la deor, ki li osi i annan en lopinyon lo bann desizyon ki pe al ganny pran ki enpakte lo nou e lo nou pei.

Egzekitiv i annan son rol pou zwe, me Parlmanter osi i annan son rol ensi ki sa sitwayen. E se atraver konsiltasyon ki nou pou kapab fer vre progre. Mersi Mr Speaker.

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. Mon pou pas laparol aprean avek Onorab Hoareau.

HON JOHN HOAREAU

Mersi Mr Speaker. Bonn apre midi tou dimoun ki a lekout.

Mr Speaker, Mosyon ki devan nou si nou kapab fer rapel dimoun ki nou pe *deal* avek se en Mosyon ki'n ganny anmennen par *Leader* Parti Minoriter ki pe demande ki Legzekitiv i konsilte avek Lasanble avan ki Gouvernman i fer komitman e avek lezot pei e lorganizasyon enternasyonal, lo bann size ki annan lenplikasyon lo souvrennte e bann drwa fondamantal.

Mr Speaker, ler mon egzamin sa Mosyon en pe o profon, mon vwar ki swa Onorab i annan en move lentansyon par deryer sa Mosyon, swa i annan en gran konfizyon dan son latet e ki'n trenn tou son bann dimoun dan sa gran konfizyon.

Mr Speaker, ler nou get nou Konstitisyon ki nou ki Lalwa Siprenm nou pei ki nou tou dan sa lasal nou'n sermant lo la e nou'n sermante pou nou sofgard bann Lalwa, i kler ki Konstitisyon i etabli labaz governans nou pei. Labaz nou sosyete, labaz governans fason nou pei i devret ganny governen.

E dan Konstitisyon, i fer tre kler sa separasyon pouvwar ki i annan ant Egzekitiv Lezislativ e Zidisyer.

Mr Speaker, i paret mwan Onorab i konfize. Parske se lartik 64(4) ek 64(3) I dan nou Konstitisyon ki donn pouvwar Egzekitiv pou Prezidan li menm kapab resevwar bann Lagreman pran desizyon bann Lagreman.

E answit 64(4) parey in ganny eksplike anmenn sa bann Lagreman e sa bann Konvansyon isi dan Lasanble e anmenn pou fer par rezolisyon pou kapab ratifye sa bann Lagreman.

So i annan konsiltasyon aköz ler i anmenn dan Lasanble, se sa moman ki li dan Lopozisyon i ti devret pe ale pe konsilte avek son bann dimoun dan distrik e vwar ki zot lopinyon lo sa bann size koumsa.

Se apre i vini i ava vote si I pou dakor avek si i pa pou dakor - i ava dir ki son ki pozisyon son parti e pozisyon sn bann dimoun. Me malerezman Mr Speaker *Leader* Lopozisyon napa en distrik.

Parske in vin la lo *rebate* e answit i napa en distrik pou li konsilte avek - i pa zanmen fer li. Be nou lo sa kote latab, nou fer li an toultan, aköz nou pran nou responsabilite o serye.

Mr Speaker, i annan en prosedir ki apel domestikasyon osi e se atraver sa prosedir se ki bann Lalwa i

vin kot nou ankor pou diskite, pou nou kapab *domesticate* bann provizyon ki ganny trouve dan bann Trete e bann Lagreman.

E ankor nou ganny sans pou nou kapab *scutinize* sa bann Lalwa e fer sir ki sa bann Lalwa i an korformite avek nou Konstitisyon avek fason nou repiblik i formen e i fonksyonnen.

Mr Speaker, ler mon pe get Mosyon ki'n ganny anmennen par Onorab Pillay, mon vwar en Mosyon popilis. E li i servi tou moman ki i kapab pou get atraver *Facebook* pou get avek bann politisyen lo *Facebook* pou li kapab pran en desizyon ki kalite Mosyon popilis i pou anmennen.

En bann Mosyon ki li menm li fer en bann demagozi avek, zis parey in fer oparavan avek plizyer lezot Mosyon, pou zis kapab anmenn senm konfizyon avek dimoun.

Mr Speaker, *Leader* Lopozisyon in vini in koz lo sa size Lagreman Sesel Militerman *CTF 154 Combined Task Force 154*, ki Sesel in form parti ladan, ki Seselwa militer Seselwa pe *train – Coast Guard* Seselwa pe *train* avek bann lezot Lafors Etranzer pou kapab ede sofgard premyerman sa *Western Indian Ocean*, kot ti

annan lapiratri. E kot i *still* ankor annan menas piratri.

E osi par lenklizyon Sesel dan sa Lagreman, i fer ki nou'n annan en *regional office* ki *deal* avek bann kominikasyon. E in fer ki nou par *default* ki nou'n bezwen tonm si oule dan sa group nasyon, group pei ki pe ede pou sofgard sa *travel corridor* dan *Aden, dan Gulf of Aden* avek *Western Indian Ocean*.

So, nou bezwen demann nou lekor be lekel ki ti met nou dan sa bann Lagreman lo *Combined Maritime Force*, ki ansanm avek *Una 4* ti form parti.

Ki Gouvernman ki ti la an 2008? Sete Gouvernman *SPPF*. E i ti war li enportan pou fer li, akoz i ti bezwen sofgard sa bann *travel corridor*. Alor, eski ozordi nou vin ganny akize konmkwa nou, nou pe antre dan lager avek *Houthi*, nou pe al isi nou pe al laba?

Mr Speaker, tousala se bann demagozi politik, bann politik bon marse ki *US alias SPPF*, *alias* Parti Lepep ki pe sey senmen.

Mr Speaker, nou'n ganny dir poudir sa rezon ki in anmenn sa Mosyon se akoz pou fer sir ki mentenir plis lademokrasi, pou fer sir ki nou pa al lo bann drwa fondamantal nou pep

ensidswit, souvrennte
ensidswit.

Mr Speaker, be i kler dan Konstitisyon, si i annan en vyolasyon Konstitisyon, nou kapab anmenn en ka kont konstitisyonnèl, kont sa vyolasyon.

So, si Gouvernman i anmenn en Lalwa demen ki *unconstitutional*, ou kapab anmenn sa Lalwa devan Lakour Konstitisyonnèl. E i pou annan en verdik ki pou ganny donnen, pou dir poudir sa Lalwa se pa i a pe *infringe* lo bann drwa sivil, lo bann drwa popilasyon, alor i ganny zete.

Mon pa war ki bor i annan problem. Vedir pou ranforsi lademokrasi pou kit *Government in check*, me se sa ki pou kit *Government in check*. Se ler si i ariv en ka, ki nou vwar poudir sa Lalwa i pa konstitisyonnèl, nou vini nou anmenn en *case* devan.

Mr Speaker, pou mwan sa bann largiman ki'n ganny anmennen i pa vreman fer sans parske premyerman, si ti en model demokrasi ki Onorab Loze par egzanp i ti dir koumsa poudir a sak fwa ki nou bezwen pas bann Lalwa, pas bann Konvansyon, nou bezwen vin kot Lasanble - vini avan avan prosedir ratifikasyon vin demann zot permisyon, be dir li anmenn en *Private Members Bill* i ava sanz Konstitisyon. Parske

Konstitisyon pa permet fer sa, *ok?*

Menm ler ou pe get sa Mosyon i lo *borderline* annan en Mosyon ki anti-konstitisyonnèl. Mon a dir ou aköz; menm si Konstitisyon pa dir, pa met en provizyon poudir okenn Trete ou bezwen pran konsiltasyon avan ratifikasyon avek Lasanble, me senpleman ler nou pe get *Rules of Interpretation* nou Konstitisyon, nou vwar poudir Konstitisyon i ganny enterprete lo baz lespri ki sa Konstitisyon in ganny fer avek.

E lespri ki sa Konstitisyon in ganny fer avek, se pa en lespri pou donn tou sa pouvwar pou *relinquish* tou sa *Executive Power to the Assembly - to the Legislation*. Lezislatif i annan son rol ki i zwe. E Egzekitiv i annan son rol ki i zwe.

Parey mon dir tousala i kler dan Konstitisyon. En Lalwa ki nou menm nou tou ki la nou'n *swear* pou nou *uphold*.

Alor si i annan okenn keksoz ki zot oule anmennen, anmenn en *Private Members Bill*, nou ava diskite lo la.

Mr Speaker, mon krwar poudir sa Mosyon ki'n ganny anmennen i en Mosyon ki annan en move lentansyon deryer. Aköz ler ou pe koule la, ler ou pe noye nenport ki pti

brans dibwa ou pou sey anpandan avek. Kantmenm dan fon barik ou pou bezwen grat en keksoz pou sey anmennen.

Ler ou'n perdi direksyon, se sa kalite keksoz ki ou fer. Ler ou'n nepli annan lezitimite piblik se sa kalite keksoz ki ou fer.

Ou pran politik popiler ou vin avek dan Lasanble, e fer krwar kriy osekour lo la, pou fer krwar poudir sa i en gro problemm. Kan konsiltasyon a tou pri i annan lo tou Konvansyon.

MR SPEAKER

Time's up Onorab.

HON JOHN HOAREAU

Konsiltasyon, me petet konsiltasyon ki sa kalite konsiltasyon ki *Leader* Parti Minoriter pe rode, se en keksoz ki mon krwar poudir i pa pou arive gannyen avek nou.

Akoz li i oule poudir tou keksoz ki Gouvernman i fer i vini, i vin dir li avan i vin demann li permisyon avan. Me sa Gouvernman in vin avek son sistenm pou li travay pou lepep, par son manda ki in gannyen. Alor Mr Speaker, avek sa mon pou remersi ou.

(APPLAUSE)

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. Mon pou pas laparol aprezan avek Onorab Bistoquet.

HON ANNE BISTOQUET

Mersi Mr Speaker. Mon pou komans mon lentervansyon par rekonnet 2 paragraf dan preanbil nou Konstitisyon. Premyerman Paragraf 12(2) i dir deklarasyon lanirman nou lobligasyon ferm. Dan Trwazyenm Repiblik pou sofgard son souvrennte ek lentegrite teritoryal.

E paragraf 13 i dir "Aprezan adopte e pran sa Konstitisyon pou nou menm Lalwa fondamantal e siprenm nou Repiblik Souvrennte e demokratik."

Wi Mr Speaker, se sa preanbil ki nou ti deklar nou langazman letan ki 73.9 poursan Seselwa ti aprouv ladopsyon nou Konstitisyon ki ti form nou 3enm Repiblik dan en *referendum* ki ti fer le 15 a 18 Zen 1993.

Mr Speaker, Sapit 4 Lartik 50 nou Konstitisyon ki etabli rol Prezidan Sesel i lir *comme suivant*; i ava annan en Prezidan Sesel ki ava Sef Leta, Sef Gouvernman e Komandan an Sef Lafors Defans Sesel.

Lartik 64(3) nou Konstitisyon ki etabli rol Prezidan dan Egzekisyon Trete ki lir *comme suivant*;

Prezidan i kapab egzekit oubyen fer legzekisyon Trete

Lagreman oubyen Konvansyon lo non Larepublik Sesel.

Me selman Lartik 64(4) i dir nou klerman ki en Trete, Lagreman oubyen Konvansyon an koneksyon avek relasyon enternasyonal, ki pou ganny egzekite, ouswa ki'n ganny egzekite par Prezidan ouswa Lotorite Prezidan pa ava poz okenn lobligasyon lo Larepublik amwen ki in ganny ratifye par:

a) En Lalwa ouswa

b) En rezolasyon pase par vot mazorite bann Manm Lasanble Nasyonal.

An plis ki sa 64(5) i azoute e fer pli kler ki *clause 4* pa ava aplike kot en Lalwa ekrire ki donn Prezidan pouvwar pou otoriz legzekisyon okenn Trete, Lagreman ouswa Konvansyon.

Mr Speaker, sa i pouvwar e rol ki mazorite pep Seselwa 54.91 pousan ti donn Prezidan Ramkalawan e Vis-Prezidan Afif anba Lartik 51, pou en term 5 an ziska prosen eleksyon 2025.

Lartik 64(4) i vedit ki pou en Lagreman oubyen Trete vin anfers lo nou pei, i bezwen ganny laprouvasyon Lasanble, amwen ki en Lalwa i dir lotreman.

Kwa ki pase dan Lasanble? Eski i pa devret en landrwa kot deba sivilize ki

met tou pwen devan e ganny diskite?

Eski i pa en landrwa konsiltasyon ek analiz? Me malerezman nou tou nou konnen ki sa *US* ki dan Lopozisyon i war li plito en landrwa kankan e konfizyon, olye sa lakaz kot pep i devret ganny ledikasyon ek leklersisman.

Mr Speaker, i enportan pou note ki per fondater *SPUP*, *SPPF*, Parti Lepep e *US* ti *rule by decree*, savedir san en Lasanble Nasyonal e menm san Lezislatif depi 1977 ziska 1979, letan ki Konstitisyon 1979 ti ganny forse lo Seselwa. Kot Lartik 5 ti deklar Sesel koman en Parti Inik.

Mon kekyon pou Onorab Pillay se, lekel pep Seselwa ki Mr Rene ti konsilte sa bann letan?

Lekel pep Seselwa ki Mr Rene ti konsilte letan i ti fer koudeta?

Lekel pep Seselwa ki Mr Rene ti konsilte letan i ti fer sa ta atosite ki nou'n tande devan Komisyon Laverite, Rekonsilyasyon e Linite Nasyonal?

Mon krwar ki sa letan ki Onorab Pillay in pran pou tip sa Mosyon, i ti a fer pli byen si i ti'n tip 2 mo pardon pou bann viktin parti ki'n fer soufer sa pep.

(APPLAUSE)

HON ANNE BISTOQUET

Mr Speaker, Lartik 48 nou Konstitisyon i permet nou enterpret nou Lalwa annakor avek Lalwa Enternasyonal. Vi ki en Trete i ganny konsidere koman en Lalwa Enternasyonal, alor i enportan ki piblik i konpran kwa sa Lalwa Enternasyonal. Lalwa Enternasyonal i ganny definir koman en Lalwa ki Gouvern relasyon ant 2 pei. I etabli en *framework* baze lo Leta koman en akter prensipal dan sistenm legal enternasyonal. Defini responsabilite legal sa bann pei dan fason zot kondwir ant enn a lot.

Proteksyon drwa imen, regulariz bann laspe komen mondyal tel ki Lanvironnman, devlopman soutenab, delo enternasyonal, Kominikasyon global, e komers mondyal. Anba Lalwa Enternasyonal pou form parti en Trete, sa pei i bezwen eksprimen atraver en Lalwa konkret son dezir pou antreprann drwa legal e lobligasyon ki konteni dan sa Trete.

I bezwen donn son konsantman pou li lye par sa Trete. E Mr Speaker, se egzaktman sa provizyon ki'n ganny etabli anba Lartik 64(4) nou Konstitisyon. Mr Speaker, en Trete i vin en lobligasyon lo en leta par sa bann fason swivan;

a) Par sinyatir definitiv, Ratifikasyon, lakseptans, laprouvasyon, e aksesyon.

Mr Speaker, Lalwa enternasyonal i eksplik klerman ki *simply signing a Treaty does not usually make a state of party, except in definitive signature. A state does not take on any positive legal obligation under the Treaty upon signature.*

Signing a Treaty indicate the State intension to express its consent at a later date. Sa i vedir ki normalman senpleman par siny en Trete i pa fer nou annan okenn lobligasyon anver sa Trete san pas atraver Lasanble Nasyonal, parey Lalwa i fer provizyon. Se sa fason ki *LDS* i travay dapre Lalwa.

Mr Speaker, Onorab Pillay atraver son Mosyon in fer en demann pou Prezidan konsilte lepep a sak fwa i pe al fer serten desizyon oubyen komitman aletranze.

Pou lenformasyon Onorab Pillay, lavwa e reprezantan lepep ki fer en Trete legal pou nou koman en pei se nou isi dan sa Lasanble. Se nou ki al konsilte lepep lo bann tel size. E kot i nesaser, e kot i annan demann teknisyen i fer konsiltasyon a son moman apropiye. Mr Speaker, letan Prezidan i siny

Trete i fer li dan kapasite koman Sef Deta.

Se pou sa rezon ki apre sa Prezidan koman Sef Egzekitif i premyerman anmenn sa Trete devan *Cabinet*, kot Egzekitif i donn en desizyon kolektiv e aprouv li oubyen non. A sa pwen, i ganny anvoye kot Brans Lezislatif savedir Lasanble Nasyonal pou ratifikasyon.

E si Lasanble i aprouv sa Trete, me okenn sitwayen Sesel pa dakor pou okenn rezon konstitisyonnel, swa akoz drwa oubyen souvrennte pei i ganny konpromize, i annan tou drwa anmenn en *case* devan lot Brans Gouvernman ; savedir Zidisyer.

Se sa nou sistenm demokratik ki nou annan Sesel. E sa Mosyon pe senpleman pa pran sa an kont, akoz i oule *distort* nou Konstitisyon ki Lalwa Siprenm Sesel. Mr Speaker, i osi enportan pou note ki en Trete i osi kapab ganny sinyen par en Minis oubyen teknisyen, ki Prezidan in donn lotorizasyon anba Lartik 64(4) tou an konsiltasyon avek Prezidan.

Mon felisit tou Manm koleg Onorab LDS, ki touzour pe konsilte zot bann zabitan lo bann size parey nou'n ganny enformen par nou Ladministrasyon.

E pou mon bann koleg Onorab US, mon mesaz i kler, kontinyen *walk out*, kontinyen pa asiste bann *meeting* enportan parey Onorab Pillay ti asiste zis en premye *meeting Platinum* lo *Pandemic COVID*. E i pa ti vin ankor lo konsey Prezidan son parti e ekspekte zot pou ganny lenformasyon pou konsilte zot bann dimoun.

Mr Speaker, nou Konstitisyon i baze lo pouvwar separasyon, kot sak Brans Egzekitiv, Lezislatif e Zidisyer i endepandan kot sakenn i annan en rol *oversight* oubyen *checks and balances*. Lo sa lot 2, lo sa lot 2.

E osi akoz Prezidan i rarman kapab desarz son responsabilite, i inilateralman san sipor lezot brans, alor akoz ki sa menm Onorab ki kontan koz lo separasyon pouvwar ozordi i anvi pran pouvwar Prezidan.

E ensiste avan i siny Trete anba lartik 64 fodre i konsilte avek Lasanble. Eski sa i pa ridikil? Eski i tro enpasyan ki an Mars 2024 i anvi pran pouvwar Egzekitiv konmsi i dan en koabitasyon. Si i ti anvi en koabitasyon, son parti ti devret ganny plis *seat* dan Lasanble. E petet tou sa letan ki i frekant politik, i ti'n devret ganny kouraz pou debout dan en eleksyon e ganny gou fer vre politik, malgre i ti pou ganny defet.

Olye fer kankan dan Lasanble e zis kri demisyonnen avek bann ki'n ganny elekte, kan li zanmen i pou ganny elekte.

Mr Speaker, dan sa dokiman lalis Trete enternasyonal e rezyonal ki Sesel i form parti, an tou i annan serten Trete ki Sesel i form parti, ki pa'n zanmen pas devan Lasanble Nasyonal anba ansyen Ladministrasyon.

Mon prezimen ki sa letan pa ti en problem pou Onorab Pillay, preziman Mr Speaker, lo paz 25 Seksyon 28(3) ki baze lo "*organized crime protocol against illicit manufacturing of trafficking in firearms, their parts and components and ammunition supplementing the United Nation convention against transitional organized crime New York 31st May 2001*" ti ganny sinyen le 22 Zilyet 2002.

E sa Trete pa'n zanmen pas devan Lasanble Nasyonal, ki vadir napa konsiltasyon piblik. I osi enportan pou lepep konn diferan fason fer Ladministrasyon LDS e Ladministrasyon US.

Ladministrasyon LDS i fer son bann prosedir annakor avek Konstitisyon e lezot Lalwa an plas menm si en Trete i kapab *automatically*

bind en pei atraver en serten kantite sinyatir.

Tandis ki anba Ladministrasyon SPPF, Lepep e US...

MR DEPUTY SPEAKER

Wrap up.

HON ANNE BISTOQUET

Wi Mr Speaker. Ti en pratik komen kot souvan Sesel ti sinyen en Trete e ti esper opsyon *automatically binding*, akoz zot pa ti entere fer li pas atraver Lasanble.

Mr Speaker, mon krwar ki Onorab Pillay i annan en azanda *mislead* sa pep e gaspiy letan Lasanble.

Mon pa pare pou siport sa Mosyon parey mon ti fer sa 2 dernyen Mosyon. Mon pou vot kont sa enn Mosyon. Mon *challenge* Onorab Pillay, si Prezidan in vyol Konstitisyon, fer son drwa koman en Manm parey Konstitisyon i demande e anmenn en ka devan.

Bring it on Onorab, e antretan mon pou senpleman dir avek ou, aret gaspiy letan pep Seselwa e les LDS travay. Mersi.

(APPLAUSE)

MR DEPUTY SPEAKER

Prosen enterven an lo lalis se Onorab Flory Larue.

HON FLORY LARUE

Mersi Mr Speaker. Mr Speaker, lazournen in long e mon krwar en kantite Manm in kouver en kantite bann pwen otour sa Mosyon. Letan nou pou get sa Mosyon lo ki manner in ganny ekrir e ki i pe demande, nou'n tann Onorab *Leader* Parti Minoriter, in ekrir son Mosyon, e in dir nou ki i pe demande ki letan nou fer en komitman atraver bann lezot pei, avek bann lezot pei ou lorganizasyon nasyonal, ki nou bezwen vin rod en konsiltasyon.

I pe demann nou ki nou sistenm Prezidansyel, ki sa sistenm ki Sesel i ganny *rule* anba i bezwen ganny sanze. Sa ki mwan mon lir dan sa Mosyon. Son konteni, son lekritir i *vast*, i pa spesifik.

E i pe demann nou pou fer en keksoz ki pa dan prosedir en Sistenm Prezidansyel. Dan en Sistenm Prezidansyel, kot souvan nou tann *Leader* Lopozisyon dan parti minoriter, vin dir nou ki nou annan en separasyon pouvwar dan nou pei, kot nou annan en sistenm Lezislatif e en sistenm Egzekitiv e Zidisyer ki 3 brans separe anba nou sistenm.

Kot en dimoun ki ganny elekte i vin Sef Egzekitif, Sef Leta, e sef sa dimoun ki antet Ladministrasyon pei. Dan en Sistenm Prezidansyel,

separasyon pouvwar i enn son bann *forte*. I en fason ki fer dan en sistenm demokratik, kot sak lebra gouvrenans i zve son rol spesifik pou kapab fer anmenn meyer demokrasi posibil dan nou pei.

La ozordi, avek sa Mosyon nou vwar ki i al kont en dokiman ki eksplik nou ki manner nou pei i ganny gouvrenen.

Konstitisyon Larepublik Sesel Mr Speaker, parey lezot Manm tel ki Onorab Bistoquet ek Onorab Hoareau i dir, me selman repetisyon pa zanmen en problem, in dir nou ki Lartik 64, i eksplik nou ki manner nou koman en pei nou antre dan sa bann komitman avek bann pei enternasyonal, ouswa lorganizasyon enternasyonal.

Dan Lartik 64(3), e mon pou lir li an kreol "Prezidan i kapab egzekit oubyen fer legzekisyon Trete, Lagreman, oubyen Konvansyon lo non Larepublik.

Alor, nou war bann Minis, si en keksoz i tonm anba zot *purview*, souvan zot pou al fer sa bann negosyasyon ouswa siny sa bann Trete. Nou bann Anbasader, i souvan bann dimoun ki nou apwente nou menm isi koman reprezantan Leta Sesel, zot ganny nominen isi dan nou Lasanble.

Zot sa bann dimoun ki al fer negosyasyon de lapar Larepiblik e pep Seselwa. Lartik 64(4), i dir nou ki sa bann Trete letan zot ganny sinyen, i la mon pou *quote* “i dir pa ava poz okenn lobligasyon lo Larepiblik, amwen ki in ganny ratifye par en Lalwa”. E mon krwar Lalwa nou tou nou konnen i ganny fer isi dan Lasanble Nasyonal.

Ouswa par en rezolisyon pase par vote mazorite bann Manm Lasanble Nasyonal. Mr Speaker, sa i formalite ki ganny servi letan nou pe koz lo bann lobligasyon ki pei i fer avek en pei, ouswa avek en lorganizasyon enternasyonal.

Prezan dan sa Mosyon i dir nou ki nou bezwen annan sa konsiltasyon espesyalman letan i annan en lenpak lo nou souvrennte ouswa drwa fondamantal nou sitwayen.

Mr Speaker, letan nou’n ekout lot kote latab, nou’n tann tou dimoun deza eksplike, eksplik zot, eksplik Lepep Seselwa ki i annan en sistenm ek en fason fer pou nou angaz dan sa bann komitman. Nou’n tann plizyer Manm lot kote latab koz lo prosesis demokratik. Mon’n tann serten Manm koz lo *White Paper*, *Green Paper* *Stage* ki egziste dan lezot pei.

Nou’n tann lo ki mannyer nou devret annan plis konsiltasyon. Par kont Mr

Speaker, nou bezwen konpran ki isi nou Lasanble Nasyonal, ki nou’n erite atraver sistenm oparavan ki an 92/93 i ti dir nou koumsa i ti vin demokratik. Me nou tou nou konnen Mr Speaker, ki nou Lasanble anba Parti Gouvernman *US*, ti en Lasanble *rubber stamp* Mr Speaker.

I ti en Lasanble kot par legzanp letan ti pas Bidze, Bidze i ganny lir, zot vini Mardi bomaten tou dimoun i dir 2 pti mo. Zot lev lanmen, zot vot Bidze, zot al Moris, zot fer pete petar. Sa ti demokrasi ki zot, zot ti oule anmennen Mr Speaker.

Alor ozordi nou, bann Manm ki depi ler nou pe sey lager, depi letan nou ti annan en Lopoziyon. E nou vwar depi 2016 letan ti annan en mazorite dan Lasanble Mr Speaker, ou war ki mannyer sa lenstitisyon in evolye. Anba zot zanmen ti pou annan konsiltasyon Mr Speaker.

Pou vwar *FPAC* anba ozordi Prezidan Ramkalawan, sa letan Onorab, ki mannyer i ti travay dir pou anmenn laklerte pou pep Seselwa, dan bann keksoz ki pe arive dan nou pei Mr Speaker. La ti sa vre demokratik ki zot depi 92/93 zot ankor pe asiz lo la Mr Speaker, zanmen zot in kapab fer.

La ozordi zot ki ansarz *FPAC*, nou ankor pe espere sa bann koripsyon pou zot anmenn devan, pou montre pep Seselwa Mr Speaker.

Mr Speaker, letan nou'n annan nou en Lasanble *rubber stamp* par bann mazorite. *US* ti en mazorite, nou vwar get mannyer Lasanble ti ganny get son *layout*, get son fason ki mannyer in ganny fer. I ouver en pti kou, i ere zot vini zot vote ni en biro en *MNA* ti napa. I diverti kontan letan i fini.

Ozordi ki nou, nou pe sey rode kote nou pou ganny sa larzan, pou nou donn sa pozisyon Manm Lasanble Nasyonal ki 3enm lebra dan sa demokrasi ki zot pe rode ki anmenn sa kominikasyon pep Seselwa avek Egzekitiv, zot, zot pe denigre sa ki nou pe sey rode.

Nou ki pe sey travay pou anmenn sa demokrasi ki zot pe rode ki zot zanmen zot ti donn pep Seselwa Mr Speaker.

Ozordi Mr Speaker, *MNA* Elekte i annan li en distrik i kapab fer miting piblik. Ozordi zot annan zot biro, zot kapab *call* nenport miting piblik. E si en *MNA* ki sorti lo kote *US* i santi ki i annan kek Konvansyon, kek keksoz ki pe vini ki pou afekte pep Seselwa. Be fer en miting piblik dan son distrik Mr Speaker.

I ganny son sipor finansyel, i pou ganny tou

sipor bann laranzman, bann lebra Leta bann fonksyon Leta, Ladministrasyon Distrik ek lezot pou li kapab fer son miting piblik Mr Speaker. Be akfer sa bann keksoz zot santi i annan. I annan sa loportinite pou zot fer sa bann keksoz.

Mr Speaker, mon'n tann en dimoun lot kote latab in koz lo Richard Quest. Richard Quest, ti fer en lobzervasyon letan nou ti ganny en mazorite absoli. I ti dir ki letan i annan en mazorite absoli, ou bezwen en Lopozisyon ki for. Sa ki i ti dir Mr Speaker, *Ok?* Mon'n tann en lot in nonm lezot keksoz ankor ki in dir, me i ti dir nou bezwen en Lopozisyon ki for.

Eski sa Lopozisyon ki nou annan la, i sa Lopozisyon ki pep Seselwa i ekspekte annan? Enn ki *walk out* - enn ki pa vin *meeting*, enn ki pa fer konsiltasyon, enn ki dir tou keksoz i pas deryer rido. Selman tousala i bann *meeting* ofisyel, ki ganny fer me zot pa le enkli. Kontrer i dir ou koumsa, si ou anvi *fight a fight*, ou *step into the ring!*

Letan i annan en keksoz pe ganny diskite, *you sit at the table!* Ou pa *give up* ou *space*, ou pa kit en se vid pou ou ale. Apre ou dir ou pa konnen kwa ki ti ganny dir.

Ou pa anmenn ou lavwa. Prezidan Wavel Ramkalawan letan i ti komanse i ti en sel

dimoun dan zot Lasanble. En sel dimoun, i pa ti leve pou *walk out* pou ale pou kit zot li! I ti leve, i ti met son pwen devan, i ti kri ek zot, i ti dir ek zot ki i annan pou fer!

(APPLAUSE)

HON FLORY LARUE

Ozordi zot konnen akoz *Leader Minoriter* i leve li? *Leader Minoriter* i leve, i leve akoz i pa kontan ki Speaker in dir. Pa lo en pwen, i pa kontan ki Speaker in dir. Napa en deba. 30 an apre ozordi sa msye in vin Prezidan. I ti li tousel dan Lasanble Nasyonal.

Zot, zot en tim me par kont deba mon kapab dir zot, e dimoun i kapab dir zot. E dimoun laba deor i dir nivo deba sorti lo zot kote i ba, i ba.

E parey Richard Quest ti dir, nou bezwen nou en Lopoziyon ki for. Sansan zot konnen ki pou arive 2025? Pou annan en lot Lopoziyon pou pran zot plas. E sa Lopoziyon kekfwa li i a vin donn nou en *game*. Me selman zot, zot pa vin ditou en Lopoziyon.

Alor Mr Speaker, mwan sa Mosyon mon konpran sa ki pe ganny demande. Me par kont mon santi ki pei i annan en kantite loportinite i donn sitwayen.

E zot koman bann Manm lo lot kote latab, sey ouver

lizye Lepep Seselwa, pou anmenn sa bann loportinite devan pou anmenn sa bann deba. Me mwan par kont sa enn Mosyon i telman *vast* e vid, ki mon pou vot kont. Mersi Mr Speaker.

(APPLAUSE)

MR DEPUTY SPEAKER

Mon krwar nou'n fer byen ziska prezan. Mon ti pe trakase avek letan, i reste zis 1 entervenans avan *right of reply*. *Leader of Government Business the floor is yours*.

HON BERNARD GEORGES

Mersi Mr Speaker. Mr Speaker, mon bezwen dir ki mon kontan lapant ki sa deba in pran apre midi. Lo tou lede kote latab, mon vwar ki sak entervenans in defann son pozisyon, e in fer li dan pli bon fason ki ou ti ava ekspekte. Se en deba ki'n anrиси nou Lasanble, e ki nou anrиси mon krwar lespri Lepep Seselwa deor.

I malere, ki en deba ki pe rod en keksoz ki ou ti a krwar i ti ava *obvious*, pe rod plis konsiltasyon. Pe rod en fason pou ki souvrennte nou pei e drwa imen nou popilasyon i kapab ganny sof garde.

I ti ava anmenn otan kontestasyon ki sa deba in anmenn. E mon krwar Mr Speaker e mon konvenki ki sel

rezon ki sa in arive, se lafason ki sa deba in ganny *framed* par son *mover*.

Ki sa Mosyon in ganny *framed* par son *mover*. E si mon kapab eksplike, i annan 3 keksoz ki anpes sa Mosyon pase apre midi la. Premye keksoz se sa Mosyon ki dan li menm i ti a kapab en bon Mosyon, in ganny anmennen par en parti ki annan en *move tracked record* lo konsiltasyon.

Ou war, pou ou kapab defann en size, ou bezwen annan en lopinyon, en *tracked record* lo sa size ki ou pe anmennen.

Me si i annan en parti dan sa pei ki zanmen konsilte, sa se sa parti ki pe anmenn sa Mosyon ozordi ki pe demann konsiltasyon.

(APPLAUSE)

HON BERNARD GEORGES

Mon dir sa Mr Speaker, mon pa bezwen retourn lo eski ti annan konsiltasyon avan koudeta? Eski ti annan konsiltasyon avan *EDA*? Eski ti annan konsiltasyon - me les mwan zis dir enn ou 2 keksoz, premyerman, *mover* Mosyon li menm, parey plizyer dimoun lo nou kote latab in fer resorti. Li menm li i pa'n *lead by example* kot konsiltasyon i konsernen.

E mon pa pou al dan tou bann lalis bann keksoz ki'n

ganny mansyonnen ozordi. Me mon ava mansyonn zis 2. Enn, parey nou'n vwar ler Prezidan ti fer son miting piblik atraver Sesel, napa en - napa en *MNA US* ki'n *attend* 1 miting piblik ler in fer dan son distrik.

(APPLAUSE)

HON BERNARD GEORGES

Pourtan sa sete meyer landrwa kot zot ti a kapab ganny war pe konsilte avek Prezidan, pe defann pozisyon zot bann sitwayen, zot bann constituent. Napa enn ki'n vini.

E ler isi, *Leader* Lopozisyon i anmenn en Mosyon pou *quash* en *S.I*, e ki nou anmenn bann dimoun isi pou eksplike aköz ki sa rezon deryer sa *S.I* ki zot fer? Zot kit nou, zot al asize zot al bwar *café* dan zot lasanm laba ! Ler i annan loportinite pou konsilte Mr Speaker, fodre ou sezi - parey Onorab Larue fek dir - fodre ou sezi sa loportinite.

Si ou pa sezi li, e ou vin devan e ou demann avek nou pou fer plis konsiltasyon, ki mannyer eski ou krwar ki nou pou kapab pran zot o serye parey zot ti devret pe ganny pran o serye?

Ou war, si sa dimoun ki pe demann en keksoz li menm li i pa *convinced* dan sa keksoz

ki i pe demande, zanmen nou pou kapab aksepté.

Dezyenm keksoz Mr Speaker, dezyenm rezon aköz mon krwar sa Mosyon pa pou kapab pase apre midi, aköz mwan mon pa pou sipòte, se ki *Leader* Lopoziyon in servi 2 move legzanp.

Ou war, si i ti'n *framed* son Mosyon. Si i ti'n *framed* son Mosyon dan en fason ki i ti admet ki ti annan konsiltasyon, ki Gouvernman i annan konsiltasyon, i konsilte avek lepep.

Me i pe demann avek Gouvernman *enforce* sa konsiltasyon dan serten sèkter. Si i ti'n fer sa, oubyen si i ti'n drafte son Mosyon dan en fason kot i ti dir annou pa *focus* lo *WHO* avek *Red Sea*. E nou konnen, ler sa Mosyon ti vin lo *Order Paper* dan nou *Caucus room* nou tou le 25 nou ti dir i pou vin koz lo 2 keksoz. I pou vin koz lo *WHO*, i pou vin koz lo *Red Sea*.

Aküz nou konn li sa msye. Nou konn egzaktèman ki manyèr son lespri i travay. Aküz ki sa 2 keksoz in sey debat lo la dan Lasanble, me i pa'n kapab - i pa'n kapab fer parey i ti anvi, i pou anmèn en Mosyon pou li kapab debat lo sa 2 keksoz. Me i pou sey anglob li dan en lot Mosyon. E se sa Mr Speaker, ki montre ki manyèr napa bonn fwa.

Malgre ki *Leader* Lopoziyon in koz byen ozordi, e in koz vreman byen. Malgre ki son ton ti bon, malgre ki son bann largiman ti ansennen. Nou tou nou konnen, e li i konnen ki son sel keksoz ki i ti anvi fer se vin koz lo *WHO* e koz lo *Red Sea*. E se tou, se tou.

Alor, pou sa rezon nou pa kapab pran li o serye ler i pe demann en keksoz ki i pe demande. En lot rezon ki mon pa kontan, se zot in baz zot lekor lo 2 keksoz. Enn, en *press release ARID*, e dezyenmman medya sosyal.

Ozordi la plizyer fwa zot in mansyonnen lo medya sosyal tel keksoz lo medya sosyal, tel keksoz. Ou pa kapab, ou pa kapab depann pou ou sours lenformasyon lo en *press release ARID* avek lo sa ki dimoun i dir lo medya sosyal Mr Speaker.

Ler ou en Gouvern... ler ou en Lopoziyon, ler ou en Manm Lasanble ki annan lentegrite, ki annan konprenezon e ki annan lentelizans ou bezwen kapab baz ou largiman lo bann fe ki en pe pli enportan. Me les mwan dir zot aküz sa 2 legzanp ki zot in servi i 2 move legzanp.

Premyèman, nou tou nou konnen ki *WHO* i ankor an diskisyon. I pa ankor ariv a

sa moman kot konsiltasyon i bezwen ganny antreprann.

E dezyenmman, lo *Red Sea*, nou tou nou konnen ki sel keksoz ki pe arive la, se en kontinyasyon en keksoz ki zot, zot in komanse san ki zot in anmenn konsiltasyon devan lasanble Nasyonal. Ou vwar?

Alor, nou demann nou lekor kantite bonn fwa, ki kantite *good faith* ki i annan deryer sa Mosyon? Trwazyenm rezon, Mr Speaker, akoz ki sa Mosyon i defayans, se in ganny *framed* dan en fason kot in inyor larealite.

E dezyenmman, i pa pran konsiderasyon striktir Gouvernman. Inyor larealite akoz tou Manm Lopozisyon in baz zot lekor lo en keksoz ki zot pe fer pase koman en laverite. E sa se ki napa konsiltasyon anba Gouvernman *LDS*. Napa en parol ki pli fo Mr Speaker. Si i annan en Gouvernman Sesel ki konsilte son pep se sa Gouvernman *LDS*.

(APPLAUSE)

HON BERNARD GEORGES

E si nou ekout zot la apre midi, zanmen in annan okenn konsiltasyon dan okenn keksoz. War zot servi 2 legzanp, zot servi 2 legzanp; enn ki'n pas anba zot. E lot ki ankor an diskisyon pou zot fer krwar avek Lepep Seselwa, ki

sa Gouvernman zanmen i konsilte pou zot *build* en Mosyon lo sa fondasyon ki'n fer dan disab.

E sa Mr Speaker, se en keksoz ki nou bezwen annan konsyans toultan. E ler nou pe regard sa 2 keksoz ki zot pe koz lo la; enn se konsiltasyon e lot se souvrennte. Ki nou vwar Mr Speaker? Dan sak Trete, e i annan Trete ki nou'n sinyen isi Sesel.

E i annan Trete ki'n ganny ratifye dan sa Lasanble Nasyonal. Dan sak Trete, *every single one without exception*, nou annan en *loss of sovereignty*.

Sak fwa ki Sesel i antre dan en langazman enternasyonal, i perdi en bout son souvrennte, *that is the name of the game*. Nou pa kapab *escape from it*. Ler nou'n aksepte al dan *COMESA*, nou konnen ki *COMESA* i met serten lareg lo lafason ki nou bezwen fer komers. Ler nou'n antre dan *WTO*, menm zafer.

Ler nou'n fer, koman nou antre dan *WTO* ki'n arive Mr Speaker? *Etihad* avek *Emirates* in vin Sesel, *Air Seychelles* in bezwen arete al Lerop e in preski *faid*. *That's the name of the game* sak fwa ki nou fer en keksoz.

Ler nou'n siny *CITES - the Convention Against International Trade and*

Endangered Species, nou'n met nou prop lekor dan en lakle. Kot nou pa kapab eksport torti oubyen *coco de mer*, oubyen bann lezot keksoz ki nou annan, san ki nou demann permissyon sa lorganizasyon.

Sak fwa ki nou sinyen en Trete, sak fwa ki nou ratifye en Trete, nou perdi en bout nou sovrennte. Alor, annou pa dir annou pa taye e dir ki aköz i annan en *WHO Treaty* ki en zour kekfw nou ava sinyen, nou pe al perdi nou sovrennte.

Mr Speaker, nou sovrennte - la *BBNJ* semenn pase nou'n perdi ankor en bout nou sovrennte.

Mon a dir zot aköz. *UNCLOS United Nation Against the Law of the Sea*, si nou pa ti'n sinyen nou ti a kapab *claim all the continental shelf* depi isi Sesel ziska Moris. Me nou'n ale nou'n sinyen, prezan nou bezwen partaz avek Moris sakenn lanmwatye. Sa se bann keksoz ki Mr Speaker, me ou konnen kwa? Dan en lorganizasyon, dan en lemonn enternasyonal nou bezwen annan *give and take*. Nou bezwen perdi en pe, pou nou ganny en lot keksoz en lot kote.

Nou pa kapab zis fer parey Lopoziyon i demann nou fer. Fer krwar ki kote isi pa egziste, zis kote isi ki

egziste. Fer krwar lo en *balance sheet* i annan zis kredi napa debit, sa se bann keksoz ki pou anmenn nou dan problem e dan gro, gro problem Mr Speaker.

E finalman, *Leader* Lopoziyon dan son Mosyon i bliye parey Onorab Bistoquet fek fer nou rapel.

E mon ti a kontan profit sa lokazyon pou dir li Onorab *well done* ou'n fer en prezantasyon eksepsyonnelman bon apre midi dan sa Lasanble.

(APPLAUSE)

HON BERNARD GEORGES

Byen reserse. Si nou striktir konstitisyonnell Mr Speaker - nou striktir Konstitisyonnell. Pa nou ki'n ekrir sa Konstitiyon, zot ki ti ekrir sa Konstitiyon. I zot Konstitiyon, nou, nou pe zis adapte travay anba sa Konstitiyon. E sa Konstitiyon i fer kler, ki se Egzekitiv ki annan pouvwar Egzekitif e administre, se zot ki pou deside.

Se zot ki pou deside kan pou annan konsiltasyon, kan pa pou annan. Se zot ki pou deside a ki nivo pou annan konsiltasyon. Me dan en Trete Enternasyonal, parey bokou nou in fer zot rapel apre midi naryen pa pou *bind* Sesel tan

ki i pa vin isi devan sa Lasanble Nasyonal.

Me si zot, zot pa konsilte avek bann dimoun ki'n vot pou zot sa se zot problem. Nou, nou konsilte avek nou bann dimoun. E se pou sa rezon ki ler nou, nou vot an faver en Trete, nou konnen ki nou pe fer e nou konnen ki in annan konsiltasyon.

(APPLAUSE)

HON BERNARD GEORGES

Alor Mr Speaker, pou sa bann rezon, mon oule dir avek *Leader* Lopozisyon ozordi, kantmenm in anmenn en Mosyon ki ti a kapab annan en serten valer, ki ti a kapab kekfwa ganny en pe sipor si i ti'n ganny *framed* diferaman.

Oubyen si pa ti pe rod zis retourn lo 2 vye size, ki'n fini ganny met dan son lili dan sa Lasanble Nasyonal, kekfwa i ti ava'n kapab ganny en pe sipor. Dernyen parol Mr Speaker, e sa se nou *super majority*.

Plizyer fwa zot pe koz lo nou *super majority*, nou annan en *super majority*. Wi, nou annan en *super majority*. Wi, Lepep Seselwa in vot pou en Egzekitiv, avek en lasanble Nasyonal ki annan 2 tyer sipor.

Wi, in fer tousala. Me ou konnen kwa Mr Speaker? Ni Egzekitiv, ni Lasanble Nasyonal zanmen nou'n servi nou *super majority* apard lo nou bann size konstitisyonnal.

Toultan tou sa ki nou fer, se vot koman en mazorite senp. Zanmen nou'n servi nou 2 tyer pou nou fer kwa se swa. Akoz? Akoz pa parey zot nou, nou en Gouvernman e nou en Ladministrasyon responsab. Mersi Mr Speaker.

(APPLAUSE)

MR DEPUTY SPEAKER

Mersi Onorab. Ler in arive prezan pou nou tann *droit de réponse* loter Mosyon ki nou'n diskite depi 2 er apre midi. Alor mon donn laparol Dirizan Lopozisyon Onorab Pillay.

HON SEBASTIEN PILLAY

Mersi Mr Speaker, pou donn mwan loportinite pou donn on *droit de réponse* lo mon Mosyon. Mon oule byensir remersi tou dimoun ki'n kontribye dan en fason ou en lot lo deba lo mon Mosyon Mr Speaker. E mon a demann zot lendilzans, mon'n ekout zot tou trunkilman san lenteripsyon pandan letan ki zot in entervenir lo mon Mosyon.

Pandan letan ki zot in entervenir lo mon karakter personnel. Pandan letan ki zot

in dir plizyer keksoz san ki mon'n enteronp zot. E mon swete zot ava donn mwan menm kourtwazi ler mwan mon pe koze Mr Speaker.

Mr Speaker, koman en Lopoziyon *US* i konnen ki nou pe fer tre byen ler ou war en parti ki annan mazorite, *super majority* 2 tim foutbol, refri, *linesman*, sa ki penn laliny, sa ki aranz graden tou dimoun i ansanm ek zot.

Ou war li vin ek marto, lansar, galer, tenay, pens, tournavis pou sey tap en latet klou. Si ou war ou bezwen depan lo depi Onorab Arissol, pasan par Onorab Bastienne, pasan par Onorab Porice, Onorab Andre, Onorab Labonte, Onorab Larue, Onorab Bistoquet, Onorab Hoareau kantmenm, in esey begey begeye pou eksplik mwan Konstitisyon.

E finalman, anmenn pli gro marto menm pou anmenn Onorab Georges, e *still* zot pa kapab fer en klou antre dan sa dibwa. Be Mr Speaker, sel solisyon pou Seselwa an 2025 se vot zot *out!*

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

Vote them out Mr Speaker! Mon dir sa Mr Speaker, *because* sa i en parti ki sitan dekonekte e konfize dan son bann largiman ki zot *lack of*

better word. Rabase san realize ki zot dir.

Mon prezant en Mosyon san en latak personnel, san okenn *uniendo* ki dir tou senpleman konstat e pran kont lopinyon Lepep Seselwa. Mon'n ariv dan 43 an, mon'n ariv dan Malo, mon'n ariv partou sitan konmsi zot ti anvi koze zot kontan koze. Lefe ki zot napa naryen lo *Order Paper*, ni en Lalwa zot napa koman en Gouvernman responsab.

Mon'n donn zot loportinite koze, zot in sey dir tou sa ki zot kapab dir san fer en pwen relevan. San fer en pwen relevan. *In fact* Mr Speaker, atraver ou Onorab Larue mon bezwen dir li ou en *spent force* ou'n fini ou letan dan Lasanble.

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

You've got nothing to add to the debate! In fact, ou sitan konfize ki ou fer *compete* 180 dan ou deba, ou pa realize kot ou dir mon ti kapab siport sa Mosyon. Be ki kalite largiman ki ou pou fer ki ou vin fer sa? *Unless* si ou ti annan kek problemn.

E ler ou, ou dir deba i bon, ou *Leader* i vire i dir i kontan ki mannyer deba in ale deba ti en o nivo.

In fact, menm felisit enn son Manm ki'n fer deba. *If this is not confused.com* Mr Speaker, mon pa konnen *what is*.

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

San tous lesansyel sa Mosyon, sete konstat sa lopinyon. Personn pa pe dir pran drwa Konstitisyonnèl Gouvèrnman. Ki mannyer mwan mon kapab pran drwa Konstitisyonnèl Gouvèrnman? Be Onorab Georges avek tou ou leksperyans, avek tou respe Onorab Georges, ou pe vann tro bokou lagrenn bat latet Mamelles tou dernyerman. Tro bokou.

(APPLAUSE)

HON BERNARD GEORGES

E prezan in anmenn en lot dalon ek li dan son tim, in anmenn Onorab Bistoquet ki fek antre dan Lasanble. E dayer, mon konpran akoz *LDS* i oule ranplas Onorab Larue par Onorab Bistoquet. Mon konpran prezan. Me mon pe dir ek zot poudir zot ranplasman ti pou *as bad*.

Akoz si ou war ou en dimoun ki pe fer *training* avoka, pe sey eksplik mwan Lartik 64(4) Konstitisyon e son rol Konstitisyonnèl. Kote rol Konstitisyonnèl ti ete ler pou

rod larzan pou *carer*? Kote i ti ete?

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

Atraver ou Mr Speaker, serten alegasyon in ganny fer lo mon karakter par Onorab Bistoquet. *Unlike* ou mon pa'n bezwen al lo *Facebook* pou maltret okenn dirizan *LDS* mwan, parey ou, ou'n fer.

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

Unlike ou, mon pa'n bezwen maltret okenn fanmir okenn siporter *LDS* parey ou, ou'n fer.

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

E sel fason ou'n ariv dan Lasanble Nasyonal, se par maltret bann siporter *LDS* apre vire maltret bann siporter *US*. E prezan Prezidan Ramkalawan in donn ou en pti rekonpans pou lafason ki ou ti pe maltret larestan dimoun.

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

Parey mon'n dir ou tou dernyerman, pran ou kaye 9 er bomaten ler ou pare Mardi, vin kot mon biro mon a donn ou en pe leksplikasyon ki

manner keksoz i marse dan Lasanble. Deba sivilize Mr Speaker.

Deba i mank sivilizasyon, nou'n vin en sivilize dans a Lasanble depi ler zot in komans atak mwan e koz lo 43 an e koz lo mon karakter.

Mon'n anmenn en Mosyon, ler mon pa anmennen zot konplent anmennen. Ler mon anmennen zot konplent. Be ki zot le nou fer?

Mr Speaker, mon'n vin dan Lasanble mon'n koz lo en Mosyon akoz mon krwar i relevan e zot nonm mwan 43 an. Onorab Porice atraver ou Mr Speaker, mwan mon annan 46 an ou a pran 43 an mon a pran 3. Akoz sa 43 ki ou pe donn mwan i dan ou kote laba.

E ou napa okenn legzanmen moral pou donn mwan. Akoz ou rapel tre byen ki ti arive ek sa bann vye dimoun ler ti al *Silhouette* Mr Speaker. So, annou pa koz lo la, annou swazir byen nou bann mo.

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

Mr Speaker, nou bezwen fer sir nou konnen ki nou pe dir. Depi komansman avek Onorab Arissol nou'n komans koz lo pa pratik avek responsab, *ok? Now*, Onorab

Arissol ki'n koze in dir koumsa poudir in nonm mwan Lartik 50 nou Konstitisyon. I dir ou pou annan en Prezidan.

Wi, i pa vedir ki i pou *run* pei avek *impunity*. Konstitisyon ou pa lir en lartik Onorab John Hoareau e lezot. Ou'n seye dan 3 minit pou sey lir Lartik 64(4)(4) Konstitisyon, ki ou pa realize ki i annan en lot lartik ki ou devret pe gete. E sa se responsabilite tou dimoun anba sa Konstitisyon.

Ou bliye sa enn? E ki ou responsabilite anba Konstitisyon ou? Se defann li. Pa dir ek dimoun al Ankour *after the fact*, sey defann li avan dimoun i bezwen al Ankour. Kestyon devan Lasanble sete senp, ler en Trete oubyen en Protokol i annan en lenplikasyon lo souvrennte e drwa fondamantal pei konstate, konstate e konsilte avek Lasanble Nasyonal, se tou.

Ti napa okenn kestyon pran drwa Prezidan, sa pa mwan ki pou fer. Sa Lepep Seselwa garanti Mr Speaker 2025 i pou ... garanti!

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

Mr Speaker, atraver ou mon bezwen pran serten pwen ki'n ganny dir par Onorab Bastienne. E ler in ziz mwan lo nou *tracked record* lo sa ki

nou, nou'n fer. E ki manner in etal son bann largiman. Mon kontan manner ou'n etal ou bann largiman. Be Onorab, si pa ti bon sa letan me savedir i pa bon ozordi, pa fer parey.

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

Ou fer lapenn letan ou vin dir ek mwan koumsa poudir profesyonnel Seselwa pa ti ganny mete dan louvraz. Lekel ki fek apwent etranze dan plas ki 2 profesyonnel Seselwa i kapab okipe la? Mwan? Oubyen Prezidan Ramkalawan?

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

Lekel ki ti maltret profesyonnel Seselwa ki ti dir poudir zot trenn lipye e Lepep Seselwa i fristre? Mwan oubyen Prezidan Ramkalawan?

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

Mr Speaker, annou serye dan sa Lasanble Nasyonal. Fodre ki nou serye, fodre ler en deba i vin lo en size nou *stick* lo sa size. *In fact*, zot dir mwan zot sitan konn mwan zot pa realize poudir, rezon aköz mon'n fer mon prezantasyon sete ozordi *ok*.

Mon ganny dir mon koz dan en fason, nou fer keksoz, nou malelve nou isi. Tousala in met lo nou - *fine, ok*. Nou vini nou prezant en Mosyon kalm, kalm bann pwen kale. I zis parey mon'n al lapès Mr Speaker. Be mon'n al lapès ek en lanmson vid me selman mon kros en bourzwa. *How is that possible* Mr Speaker? Se aköz ou annan en parti ki dekonekte e ki'n *fail* sa pep Seselwa. Sel fason Mr Speaker.

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

Zot sitan dekonekte, zot pa realize zot dir nenport keksoz zot kapab rabase, zot rabase. Annou koz *public meeting* Mr Speaker. La mon annan en *file* dan mon lanmen *belonging to* en aktivis *LDS* en madanm ki'n dir mwan nonm son non, Mrs Anne Jacques. Sa Madanm in ekrir Mr Speaker, in ekrir plizyer dimoun. In ekrir Prezidan apre en miting piblik regarding en sityasyon ki ti arive ek son zanfan. Onorab Naidu i konn tre byen.

Zot a vin nonm mwan miting piblik, miting piblik. Miting piblik selman, selman en *case* pou en dimoun zot pa kapab *attend to*? *This was a charade* Mr Speaker. Sa bann *meeting* piblik ti en *charade*. E sa i partou dan tou distrik Mr

speaker, dan tou distrik in parey. Kot in pase in annan sa bann *meeting*, e naryen pa pe materyalize. Akoz tou sa bann keksoz i zis bann diskisyon, e zis bann koze Mr Speaker.

Atraver ou Mr Speaker, Onorab Andre i koz mwan Lartik 24 Konstitisyon. *In fact*, in pas pres 5 minit, si pa 10 minit pou rod Lartik 24. Me Mr Speaker, Konstitisyon i pa zis Lartik 24. Konstitisyon i tou son lartik.

E ler nou dir poudir Lasanble Nasyonal i bezwen aprouve, pran anvoy en Trete kot nou *Leader Zafer* Gouvernman dir sispann *Standing Order*. Pa pran li *within sa time period* ki Lasanble i donnen.

Pa donn mwan *sufficient notice* apre dir ou'n konsilte mwan. Se sa ki arive dan Lasanble Nasyonal Lepep Seselwa i war. Toulezour nou war sa parey. So, ler ou pe lir mwan Konstitisyon Onorab dir mwan Konstitisyon dan en fason konplet, pa koz zis en morso konstitisyon.

Mr Speaker, Onorab Labonte i koz lopinyon Lepep Seselwa ki bezwen ganny pran kont. Paz 8 manifesto LDS 2020, paz 9 i koz lo souvrennte sitwayennte. Mr Speaker, be oli manifesto LDS? Mon ti a kontan demann bann siporter LDS la deor ki pe ekout nou. Ki pe tyonbo zot pe maltret zot pli

ba ki later toulezour. Pa zis lo rezo sosyal, an piblik ki zot in *fail* dan lobligasyon ki zot ti met devan sa pep. Zot in *fail* sa pep.

E zot pa ankor realize zot in *fail* sa pep, e zot vin la anndan zot vin fer gro lebra zot vin atak mwan dir mwan debout dan en eleksyon. Napa problem, napa problem. Me selman sa ki reste kler, i net ki 2025 zot pou tat zot delo LDS.

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

Zot pou tat zot delo. Mr Speaker, mon war li bizar ki *Leader Zafer* Gouvernman i koz mwan lo bann legzanp ki mon'n servi. E pou *Leader Zafer* Gouvernman okenn legzanp ki opoz son Gouvernman, atak son Gouvernman, kritik son Gouvernman i vin en problem pou li dan Lasanble Nasyonal.

Pourtan Mr Speaker, mon ti admir sa msye mwan akoz mon ti pran li koman en defander lademokrasi. E annefe mon pa kasyet pou dir ki pandan letan ki mon'n travay ek sa msye lo *Standing Order*, mon'n aprann en kantite.

Be mon'n realize Mr Speaker ki Onorab Georges i annan en *flop*, en *flop*. En fot fondamantal Mr Speaker,

Onorab Georges i per son lonbraz, akoz kan in ariv ler pou vreman debout pou lentere Seselwa Onorab Georges i prefere defann son parti, dan plas defann Seselwa.

E pou mwan sa i montre ou poudir son karakter *is flawed* Mr Speaker. Akoz? Sa 2 legzanp ki mon'n servi Mr Speaker, i realiz sa ki mon ti pe dir. Si ou pa kapab koman en Gouvernman vin dir laverite devan sa Lasanble lo lekel ki'n pran sa desizyon pou met nou an relasyon ek sa lafors.

Then nou annan en problem. *Then* nou bezwen etablir en striktir nasyonal ki permet nou konsilte e konnen kwa ki pe pase.

Akoz i enportan? Se akoz repitasyon nou pei i vin anze ler nou pran bann desizyon parey. Me napa naryen mal avek pran en lapros koumsa. *In fact*, i en bon lapros i dan benefis. E Gouvernman e i dan benefis Lepep Seselwa.

Dezyenm legzanp i konsern protokol lo pandemik. Mr Speaker, i enteresan pou vwar reaksyon ki zot pe fer. Kan par deryer rido zot dir ek dimoun zot pa kapab fer naryen plizyer zot.

Me dan Lasanble, zot *boycott* la sa enn ler mon vin avek en propozisyon pou ki Gouvernman i konsilte. Pou ki

rezon ou pe dir Gouvernman konsilte? I akoz nou annan nou en Minis dan Gouvernman ki'n *jump the gun* e fer en *commitment* lo lapar Gouvernman Sesel lo lapar Lepep Seselwa, *without* ki nou Lasanble nou ti'n ganny konsilte lo sa *commitment* avan ki i fer li.

There is nothing wrong ki Gouvernman i fer son *commitment post consultation*. Me *tick* sa bwat, *satisfied condition that you have met with the people that you have discussed with the people and that you have considered what the people thinks*.

Me pou *LDS the people does not matter anymore. The people mattered* lannen 2020, in *drove* dimoun ti desann.

In fact, i enteresan Mr Speaker, e *anecdote* ki en dimoun in dir mwan semenn pase, in dir mwan ki plizyer zanfan, bann *cleaners* ki annan transpor ti form par zot *motorcade*. La ozordi sa bann dimoun pe realize, poudir *motorcade* ankor zot pa pou ale. E i enteresan akoz zot pa pou ale Mr Speaker, ou konnen akoz?

Akoz pou la senp rezon ki si zot kontinyen lo sa *trajectory*, e mon konnen ki zot pou kontinyen akoz zot arogan ek sa puvwar. *You are drunk on power*, zot pa pou kapab anpes zot lekor desann dans a

presipis ki zot pe ale ki zot pe anmenn nou pei.

E nou, nou napa swa nou. Menm si nou en minorite, konnen zot pran li en plezir pou apel nou parti minoriter dan Lasanble. Be si koman en parti minoriter Mr Speaker, koman en parti minoriter avek ozordi dan sa Lasanble Mr Speaker. Ozordi dan sa Lasanble i annan 1,2,3,4,5,6,7,8, 8 mon kapab fer tonbe pres 26 boutey ver lo en miray Mr Speaker nou bann sanpyon pou sa pep.

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

E no *matter* ki zot pou sey fer kontrol *SBC* lo ki mannyer i pas nou. La i annan en sityasyon ki pe evolye lo *live streaming* Lasanble mon pa oule al ladan, me *whatever* ki sey arive Mr Speaker, *whatever* ki sey arive lavwa lepep pou ganny tande atraver *United Seychelles*, sa mon garanti zot Mr Speaker.

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

Mr Speaker, lesansyel en Mosyon parey anba nou Konstitisyon i senp. Antite ki annan pouvwar siprenm dan sa pei, i e pouvwar siprenm Mr Speaker, antite ki annan pli o pouvwar dan sa pei e ki kapab

fer tou sa ki i anvi dan sa pei, se Prezidan Larepublik.

Prezidan Larepublik i annan en pouvwar siprenm donnen par Konstitisyon. Zot in lir sa lartik san regard son enterpretasyon, san mazin reperkisyon zot aksyon ki zot in fer ozordi.

Akoz pou sak dimoun ki'n ekrire Prezidan, ki dir li i pa resevwar let. Mon dir ek sa bann dimoun retourn kot li aköz son bann *MNA* i dir li ki ansarz e pe *rule* pei, retourn kot li.

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

Hold li *accountable* pou sa bann let ki zot anvoy li, ki i anvoy kot bann Minis kot i dir se pa ki si sa. Pa li ki sipoze *deal* avek, aköz se li ki ansarz pei. *One thing is clear* Mr Speaker. *And one thing is clear* Mr Speaker e sa i enteresan.

Dan mon Mosyon, mon met en kondisyon kler. En kondisyon ki mon dir espesyalman ler sa bann komitman i potansyelman annan lenplikasyon lo nou souvrennte e nou bann drwa fondamantal nou sitwayen.

Mon met 2 kondisyon Mr Speaker *that has to be* met pou *enforced* sa konsiltasyon. Me Mr Speaker, *the whole of* sa group *LDS* i *disregard* tou eleman sa Mosyon e *focus* lo

zis en keksoz. Zis en keksoz. E sa se ki nou dan Lasanble ki nou pe sey fer, nou pe vin fer politik popilis, politik bon marse, nou pe vin *mislead* Lepep Seselwa.

Mr Speaker, be *biggest mislead* pou Lepep Seselwa sete Oktob 2020 Mr Speaker. Sel bann dimoun ki pa pe regret zot vot ozordi, se dimoun ki'n vot *US*. Akoz larestan popilasyon pe regret zot vot seryezman Mr Speaker.

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

E finalman mon bezwen demann mon lekor parfwa letan mon zwenn dimoun, se eski mwan ki'n vot *LDS*? Akoz ozordi personn pa'n vot *LDS*. Personn pa'n vote pou *LDS*. Mr Speaker, i osi annan en keksoz ki'n ganny koz lo la e sa se lenterferans zero politik ki Onorab Loze, Cosgrow in fer referans lo la Mr Speaker.

Mr Speaker, lenterferans zeopolitik i en eleman enportan pou nou pei. Rezon pou sa akoz se i determin nou relasyon avek bann lezot akter dan nou rezyon.

Sa i enportan sa, i enportan e nou, nou bezwen pran konsiderasyon Alors ler nou al dan en ... si Lasanble oubyen konsiltasyon piblik i arive, konsiltasyon kelkonk i arive *it meets the requirements*,

it meets the minimum standard pou nou bouz devan.

I *meet* sa standar minim ki nou pe rode, konpran? E mon dakor ler Onorab Uranie i dir zot annan en problemm avek konsiltasyon. Me i korek sa, me zot toultan zot pare pou servi tou sa ki pas dan Komite tou sa ki pas partou, met lo *Floor* Lasanble apre blanm nou poudir nou, nou malelve, nou, nou isi laba. Kan en Onorab in ekrir en let dan Komite pou li dir ki mannyer sityasyon in arive, i pa pe kapab *attend* en *miting*.

En Minis dan Lasanble i vini, i mank respe pou sa Onorab ler i demann son kestyon, par *disregarding the fact* ki sa Onorab i prezan demann son kestyon. E Minis i menm zoure dan Lasanble *he gets away with it*.

So, Mr Speaker, ki leson zot pe donn nou? Mr Speaker, ler Onorab Spiro i koz lo dimoun, i koz lo nou pep e reakte anver nou pep. Ler Onorab Gill i dir ek zot poudir Seselwa pa pou vote pou zot ankor, *it's true*, i vre. Akoz, *what you have to realize* i se ki *there is only so much road* ki zot kapab *travel* avek sa latitid ki zot annan.

Tou keksoz ki vin devan sa Lasanble, si i pa sorti kot zot pa bon. *BBNJ Treaty* Mr Speaker, ti vin devan Lasanble, nou ti siporte

koman US. Me ki zot, zot ti fer apre koman Gouvernman?

Zot ale zot al dan en miting avek Moris e zot komans koz lo *deep sea mining*, i lo rikord. So, oli konfyans ki nou, nou pou annan dan zot kan zot fer nou vin dakor en Trete ki nou ti komanse, ki nou war son merit zot, zot ale zot fer letour al lot zafer lo la?

Mr Speaker, nou oule koz lo vann pei Onorab Bastienne ankor enn fwa Mr Speaker atraver ou? Nou le koz lo vann pei? Ozordi Lasonpsyon konbyen zot ki pe lager Lasonpsyon?

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

Oli zot? Labous in frenmen? Oli zot ki pe lager lo Zil? Mr Speaker, ozordi zot labous in frenmen e zot per pou menm nonm zil pangar zot a ganny problem ek zot sef.

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

Mr Speaker, mon pa ti pou bezwen koz koumsa si zot, zot pa ti'n ouver... e mon'n pas letan mon ekrir pou mwan fer sir poudir ennler mon ti pe demann mon lekor Mr Speaker si mon'n anmenn en lot Mosyon kelkonk ki pa lo *Order Paper* ki mon pa war.

E i paret pou dir parey zot labitid, parey zot ti mal prepar zot ler mon ti anmenn Mosyon pou *quashed* sa S.I. ki ti pe retir *Cleaners Corporative* ki mon konnen prezan bann *cleaners* in komans ganny peye pou zot lenformasyon al gete zot a war.

Mr Speaker, mon ti ava ekspekte zot ti fer en pli bon preparasyon. Mon ti ava'n ekspekte parey sa dernyen fwa kot zot ti vin dir mwan poudir Onorab Georges ou pou riye sa enn, ou pa ti la.

Ki ler en S.I. pou ganny *repealed* bann dimoun pou bezwen rann zot larzan san ki ou lekip an antye pa konnen, poudir dan IGPA I dir ou sa ki'n ganny fer anba en S.I. in fini ganny fer pa kapab ganny sa. Mon ti ekspekte poudir zot pou fer en pli bon preparasyon. Me Mr Speaker, mon lekspektasyon *was too much*.

Avek LDS, *expect the best but get the worse. That's the way it is* Mr Speaker. Akoz zot ti annan loportinite ozordi apre midi pou zot fer tou sa ki zot kapab pou zot lans en mesaz.

Amann sa Mosyon si zot ti oule. Zot kapab fer li, me zot in tro kwense dan vin atak mwan, dan vin atak US, vin atak SPPF, vin atak tou sa ki nou *stand for*.

Be Mr Speaker, lefe i reste ki 2020 dimoun ti dir *ok*, nou nepli anvi *SPPF/US* la nou anvi en Gouvernman *LDS*.

So, *no matter* kantmenm ou pou dir mwan nou ti fer koumsa, mon ti fer koumsa. si i pa ti byen parey mon'n dir i pa pou byen ozordi. So, pou ki rezon ki ou bezwen vin repet sa ek mwan e koz lo *tracked record* ki mon annan. Kan ozordi mon pe koz lo sa ki pe arive la.

Eski mon pa pou defann lentere Seselwa ozordi? E kontinyen reste fikse lo lepase san ki mon bouz devan Mr Speaker.

Only a fool i fer keksoz parey i ekspekte i menm rezilta. Be i paret Mr Speaker, le sel parti ki kontan sa kalite lapros se sa enn ki o pouvwar. Se sa enn ki o pouvwar Mr Speaker.

Mr Speaker, nou annan nou en kriz *systemic leadership* dan nou pei. En kriz *systemic leadership* akòz mon realize ki sa bann parol ki bann *MNA LDS* in dir i pa sorti neserman tou kot zot sa.

I sorti kot en lot dimoun ki anvi pas son mesaz. Me mon'n ganyen son mesaz. E *unlikely* Mr Speaker, mwan ler en zenn i demann mwan ki manner mon *deal* ek presyon? Mon pou dir li poudir mon al taye, mon al marse,

mon al lapes. Mon pa riye mon lekor.

(APPLAUSE)

HON SEBASTIEN PILLAY

Mon pa riye mon lekor. Akòz en dimoun ki riy son lekor anfen kont dimoun pou komans krwar poudir ou latet pe ale. Sa nou problem. So, si ti annan en mesaz pou li pase, pas son mesaz. Mwan mon pa ... in ganny pouvwar pou li diriz pei. Diriz pei, *get on with the job*.

Me aret konplent akòz ou pou ganyen konplent avek Lopoziyon. Ou ti en Lopoziyon ou ti konplent e pou annan en Lopoziyon ki pou konplent. Apre nou pou annan Lopoziyon ki pou konplent ler nou dan Gouvernman, i pou parey sa Mr Speaker.

I pou normal dan nou pei akòz nou en demokrasi e i vin avek teritwar et en pei demokratik. I dan en pei demokratik *bottom line* se en Gouvernman i bezwen al avek letan ler i pe evolye.

E letan ozordi dan bann Gouvernman partou dan lemond se ou annan bann *active consultation* ki pe ganny kree, pou asire ki popilasyon i *buying* dan bann desizyon sirtou an sa ki konsern bann pandemik.

Akoz sa i annan en lenpak lo *freedom of movement*. I annan lenpak lo *freedom of speech*. E i annan lenpak lo ou drwa koman en sitwayen, pou ou pa vin en *guinea pig*.

So si ou annan... mwan mon pa kont vaksen. Mwan mon *ok* pou pran mon vaksen, i annan dimoun ki kont. Eski mwan mon lopinyon i kont plis ki pou li? Non. Nou tou lede lopinyon i konte, e nou bezwen donn li loportinite pou pas son lopinyon.

Me si ou *shut li out, this is what the Government has done. You want to shut out everybody* ki pa dakor avek sa ki zot fer. E mwan ki mon pe propoze ek zot, mon pe propoz ek zot donn dimoun en loportinite pou kapab konsilte pou kapab partisip dan bann *decision making. That's all I wanted.*

I malere Mr Speaker, an konklizyon i malere Mr Speaker, ki nou'n bezwen al dan sa lapros ki nou'n pran lo en Mosyon ki ti senp, ki ti *straight forward*. E i malere ki *LDS* in refize rise above ozordi, i malere, i malere. E pou mwan i montre klerman sityasyon nou pei ozordi Mr Speaker. I montre sityasyon larogans pouwar ki nou annan. I montre sityasyon lentolerans ki nou annan, ki nou, nou fer

fas avek toulezour dan Lasanble Nasyonal.

I montre ou pou dir i annan en fason fer ki pe opres sa pep e pa pe anpes sa pep eksprim son lekor, zisteman akoz mon pa konnen si zot krwar poudir lekspresyon piblik i en problemm ozordi. Me par lepase lekspresyon piblik ti en gran benefis pou zot. Seselwa i bezwen pran legzanmen konsyans, realize e mazine kwa ki in fer.

Mwan mon reste konvenki Mr Speaker, ki menm si zot ti'n adjourn Lasanble i dir ok anmenn bann teknisyen *Foreign Affairs* pou vin eksplike, parey nou ti reste avek Teknisyen Minister Finans, nou ti ava konnen ki zot panse, ki zot pwennvi lo la.

Zot ti'n kapab fer sa, konpran? Me zot, zot problemm i se ki zot kasyet deryer teknisyen ler i nesaser. E i pa pare pou konsilte teknisyen ler nou bezwen fer li, sa zot problemm.

E dayer bokou teknisyen ou konnen ki zot pe dir ozordi Mr Speaker, zot pe dir ou poudir problemm avek Gouvernman. Problem se *at the top leadership* dan bann Minister ou annan en *crisis of management*. E se sa nou problemm, e zot, zot pe bezwen sey fer zot louvraz se zot ki pe *put out the fire* ozordi.

Alors Mr Speaker, *LDS* ozordi i at en sans pou li vin ansanm koman en Lasanble. Mon swete Mr Speaker, ki nou pou annan en lot Mosyon ki pe vini tre byento ki pou anmennen par Onorab Gill. E ki pou koz lo serten aksyon ki Gouvernman i bezwen pran lo pou fer desann pri lavi lo Praslin, La Digue. E mon konnen Onorab Porice pou siporte sa enn Mr Speaker.

Me mon a swete ki *LDS* i ava donn ou loportinite pou anmenn sa Mosyon, travay ansanm pou nou anmenn en meyer lavi pou nou bann dimoun lo Zil. Me mon dezapwente ozordi e pou Lepep Seselwa ki pe ekout nou, *LDS* in *fail*. E 2025, sel opsyon pou Sesel se *United Seychelles*! Mersi Mr Speaker.

(APPLAUSE)

MR DEPUTY SPEAKER

In ler pou nou vot lo Mosyon, ki nou pe diskite depi 2 er apre midi. Mon a zis relir pou nou konnen kwa ki nou pe al vot lo la;

Ki Legzekitiv i konsilte Lasanble e konstat e pran an kont lopinyon pep Seselwa avan ki Gouvernman i fer bann komitman avek lezot pei ou lorganizasyon enternasyonal, espesyalman ler bann komitman i potansyelman annan

lenplikasyon lo nou souvrennte e lo nou bann drwa fondamantal nou sitwayen. Sa Mosyon ki nou pe al vot lo la.

Mon a demann tou dimoun ki an faver pou endike silvouple. Mersi. Okenn Manm ki kont? Mersi.

Mersi Madanm Clerk. Mosyon son tit i long, mon fek lir. Nou rapel kwa ki nou'n vot lo la. Vot i koumsa; i annan 7 Manm ki'n vot an faver, 17 Manm in vot kont, okenn Manm pa'n *abstain*. Donk, sa Mosyon pa'n pase.

In en long lazournen mersi pou zot partisipasyon. Nou pou rebran travay Mardi 9 er bomaten. Fer en bon *weekend* ki en long *weekend*. Donk, mersi pou zot partisipasyon ozordi.

(ADJOURNMENT)